

T. C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı ve Türk Halk Bilimi Bilim Dalı

YÉR TARĖİN DESTANINDAKİ EPİK UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

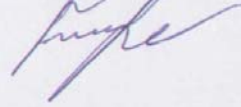
Flora PANAYEVA

DANIŞMANI: Prof. Dr. Nerin YAYIN

İZMİR-2011

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼g¼ne sunduğum **Y¼r Tarđın Destanındaki Epik Unsurlar** adlı y¼ksek lisans/~~do~~kteza tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda g¼sterdiđimi onurumla doğrularım.

Flora PANAYEVA

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 6/9/2011 tarih ve 366.1 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Tarih Dili ve Edebiyat Bilimi anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi FLORA PANAYEVA'nın aşağıda (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 26/9/2011 günü saat 14.00 da 1. saat süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Prof. Dr. N. N. N. N.

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Prof. Dr. A. İmre

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Selami Fedakar

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

Tezin Türkçe Başlığı : Yér Tarğın Destanındaki Epik Unsurlar

Tezin İngilizce Başlığı : The Epic Elements of "Yér Tarğın"

1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır.
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**
4. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin E.Ü.Lisansüstü eğitim öğretim yönetmeliğinin 17(2) maddesi gereğince **anabilim dışından** olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	9
1. DESTAN TERİMİ VE KAVRAMI ÜZERİNE.....	9
2. KAZAK EPİK GELENEĞİ	14
3. YÉR TARĞIN DESTANI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	16
3. A. Kazakistan’da Yapılan Çalışmalar	16
3. A. 1. El Yazma Nüshaları.....	16
3. A. 2. Bibliyografik Kitaplar	18
3. A. 4. Dergiler.....	19
3. A. 5. Gazeteler.....	19
3. A. 6. Ansiklopediler	20
3. A. 7. Operalar	20
3. A. 8. Projeler	20
3. A. 9. Baleler	21
3. A. 10. Destanın Baskıları	21
3. A. 11. Çeviriler.....	22
3. A. 12. Makaleler.....	23
3. B. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	23
3. B. 1. Tarih Kitapları	23
3. B. 2. Antolojiler.....	23
3. B. 3. Tezler	24
3. B. 4. Diğer	24
3. C. Rusya’da Yapılan Çalışmalar	24
3. C. 1.	24
3. C. 2.	25
3. C. 3.	25
I. BÖLÜM.....	26
YÉR TARĞIN DESTANININ TARİHÎ TABAKASI VE COĞRAFYASI.....	26
I. 1. Tarihî Tabakası	26

I. 2. Coğrafyası.....	28
II. BÖLÜM.....	41
YÉR TARĞIN DESTANINDAKİ EPİK UNSURLAR	41
II. 1. Kırk Sayısı	41
II. 2. At	42
II. 3. Alp Erkekler	44
II. 4. Jalmavız.....	47
III. BÖLÜM	49
YÉR TARĞIN DESTANINDAKİ KAHRAMANLAR	49
III. 1. Destanın Asıl Kahramanı	49
III. 1. 1. Yér Tarğın	49
III. 2. Destanın İkinci Derecedeki Kahramanları	51
III. 2. 1. Kart Kojak.....	51
III. 2. 2. Sıpira Jırav.....	52
III. 2. 3. Akjünis	54
III. 3. Destanın Üçüncü Derecedeki Kahramanları	57
III. 3. 1. Karasayulı Köben.....	57
III. 3. 2. Dombavıl.....	58
III. 3. 3. Akşahan.....	60
III. 4. Destanın Dördüncü Derecedeki Kahramanları	61
III. 4. 1. Ormanbet.....	61
III. 4. 2. Olalay Han.....	62
SONUÇ	63
METİN	65
BİBLİYOGRAFYA	124
ÖZGEÇMİŞ	134
ÖZET.....	135
ABSTRACT	136

KISALTMALAR

S	:	Sayı
C	:	Cilt
s	:	Sayfa
ss	:	Sayfadan Sayfaya
çev	:	Çeviren
haz	:	Hazırlayan
No	:	Numara
a. g. e.	:	Adı Geçen Eser
a. g. t.	:	adı geçen tez
a. g. m.	:	Adı Geçen Makale
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TDK	:	Türk Dil Kurumu

ÖNSÖZ

“Yér Tarğın Destanındaki Epik Unsurlar” konulu çalışmamız, giriş hariç üç bölüm halinde düzenlenmiştir.

Giriş bölümü üç başlıkta incelenmiştir: İlk başlıkta “Destan Terimi ve Kavramı Üzerine” adını taşımakta olup Türk Dünyası’nda destanı karşılayan terimler ve bu terimlerin içerdiği anlamlar üzerinde durulmuştur.

İkinci başlıkta ise “Kazak Epik Geleneği” adı altında Kazaklardaki “jıravlık” ve “akınlık” epik geleneği konusunda durulmuştur.

Üçüncü başlık “Yér Tarğın Destanı Üzerine Yapılan Çalışmalar” ismiyle verilmiş olup söz konusu destan üzerinde yapılan çalışmalar üç farklı sahada; Kazakistan, Türkiye ve Rusya başlıkları altında ve alt başlıklara ayrılarak kısaca özetlenmiştir.

- I. Bölüm, “Yér Tarğın Destanının Tarihî Tabakası ve Coğrafyası” adıyla verilmektedir. Bu bölüm, “Tarihî Tabakası” ve “Coğrafyası” olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir. Sözü edilen alt başlıklardan her ikisinde de Türk Dünyası ve Kazak tarihini içeren kaynaklar kullanılmıştır. Bu kaynakların yardımıyla Yér Tarğın destanındaki tarihî olaylar ve olayların geçtiği coğrafya, bir temele oturtulmaya çalışılmıştır.
- II. Bölümde, “Yér Tarğın Destanındaki Epik Unsurlar” tespit edilmiştir. Destanda tespit edilen epik unsurlar Türk Dünyası kültür tarihî ve epik gelenek kuralları içinde değerlendirilmiştir. İncelenen bu bölümde özellikle Jalmavız dikkati çekmiştir. Söz konusu unsurun, başka Türk boy ve topluluklarının gerek mitolojisinde, gerekse sözlü ürünlerindeki akisleri belirtilmiştir.
- III. Bölüm, “Yér Tarğın Destanındaki Kahramanlar” başlığı altında incelenmiştir. Destanda yer alan kahramanlar dört grup başlığı altında, vakanın merkezine olan uzaklık ve yakınlıklarına göre değerlendirilip incelenmiştir.

İncelememiz sırasında destanla ilgili dikkatimizi çeken değerlendirmeler “Sonuç” bölümünde yer almıştır.

Tezimiz, Kazakçadan, Türkiye Türkçesine aktarılmış şeklinin yer aldığı “Metin” ile çalışma esnasında kullandığımız “Bibliyografya” ile sona ermektedir.

Tezimizde esas olarak, “Қазақ Ғалық Әдебиyeti Батұрлар Жыры” adlı kitabın üçüncü cildinde yer alan iki varyanttan ilki olan “Er Targın” destanı kullanılmıştır.

Çalışma sırasında dipnotlarda önce yazarın adı, daha sonra soyadı belirtilmişken “bibliyografyada” önce yazarın soyadı daha sonra adı gösterilmiştir. Gerek dipnotlarda,

gerekse bibliyografya kısmında, makaleler italik yazıyla, eser adları ise normal yazı karakteri ile verilmiştir.

Kazakça asıllı kaynaklar; hem dipnot hem de bibliyografya kısmında Kazakça transkripsiyonuna uygun olarak yazılmıştır. Metin kısmında, Kazakların kültürüne ait ayrıca tarihî açıdan da özel yere sahip olan kelimelerin özü aynen bırakılmış ve gereken açıklama aşağıda dipnotta verilmiştir.

“Yér Tarğın Destanında Epik Unsurlar” konulu çalışmamız daha önce de belirtildiği üzere sadece bir varyant üzerinde yapılmış bir inceleme olup Türkiye’de bir ilki teşkil etmektedir. Bu bağlamda “Yér Tarğın”ın başka Kazak destanları üzerinde yapılacak çalışmalara da kaynaklık edeceğini düşünüyoruz.

Her ne kadar tezimizin başlığı “Yér Tarğın” ise de inceleme sırasında sık sık “Er Targın” ifadesini kullanmışsak da, bunu söz konusu destanın epik gelenek çerçevesinde her iki şekilde de bilindiğine dayanarak yaptığımızı belirtmek istiyoruz.

Çalışmamızda sayfa numaraları bölüm incelemelerine kadar Romen rakamıyla, daha sonraki kısımlar ise rakamlarla numaralandırılmıştır.

“Yér Tarğın Destanındaki Epik Unsurlar” adlı konulu çalışmamızın asıl mimarı olan ve maddî ve manevî olarak yardımlarını bizden esirgemeyen sevgili hocam Prof. Dr. Nerin Yayın’a sonsuz teşekkürlerimi bildirmeyi büyük borç bilirim.

Bunun yanında, kütüphanesi bizden esirgemeyen ve faydalı önerileriyle bizleri yalnız bırakmayan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Metin Arıkan’a, yine desteklerinden dolayı aileme, sevgili kardeşim Nazkhanym Panayeva’ya ve yol gösteren tüm hocalara ve sevdiklerime şükranlarımı sunuyorum.

2011, İzmir
Flora PANAYEVA

GİRİŞ

1. DESTAN TERİMİ VE KAVRAMI ÜZERİNE

Bilindiği gibi bir anlatı türünün ortaya çıkmasının nedeni bir takım ihtiyaçlardan doğar ve gelişir. Yani söz konusu şartlar ve ihtiyaçlar ortadan kalktığı zaman, o anlatı türünün de bir fonksiyonu kalmaz. Çünkü yeryüzünde hangi topluluk ya da millet olursa olsun çeşitli sebeplerle (göç, ticaret, komşuluk, ilişkileri, savaşlar vb) kültürel yapısında meydana gelecek olan herhangi bir yenilik ve değişme o toplumun ihtiyaçlarının da değişmesine; dolayısıyla sözlü geleneklerinde yeni bir türün doğmasına yol açacaktır. Kısacası hayat tarzlarındaki bir değişim veya gelişme, o topluluğun sözlü geleneğindeki ihtiyacın özelliklerini de belirleyecek; eskisinin az ya da çok değişmesine, giderek de yeni bir anlatı türünün ortaya çıkmasına sebep olacaktır.¹

Destanların ortaya çıkmasında da benzer bir yol olduğu bilinmektedir. Nitekim araştırmacılar söz konusu türün ilk basamağı olan “mit”lerin meydana gelişi hakkında “medeniyetten evvelki ilkel insanın yaşadığı muhitteki tabiat ve cemiyet hadiseleri hakkında hiçbir bilgisi olmayan, bu hadise ve kuvvetler karşısında kendisini güçsüz hisseden saf bir hayalperest olduğunu, bugün bize çok basit görünen hadiselerin ilk insanca olağanüstü özellikler taşıdığını, o yüzden sebeplerini bilemediğini birçok şeyi muhayyilesinin gücüyle izah etmeye mecbur kaldığını” bu itibarla, dünyanın ve insanlığın nasıl meydana geldiğini² anlatan ürünlerinde, o milletin din, dil, şiir, tarih, ilim, felsefe, hüküm, yardım vb her türlü özelliğinin görülebildiğini,³ mitlerin ağızdan ağza, nesilden nesle, devirden devre geçmesiyle de o milletin mitolojisinin teşekkül ettiğini⁴ söylemişler. Yani tarihten önceki çağlarla tanrılar ya da yarı tanrılar hakkında söylenerek zamanla inanış haline gelmiş efsaneler; “mit”tir ve mitlerde tanrılar ve insanlarla birlikte devlerin, cinlerin,

¹ Nerin Köse, Ak Mөөr Destanı, İnceleme-Metin, Ankara, 2004, s. 15

² Ali Canip Yöntem, Epoppe (Epopée) Edebî Nevilerle Mesleklere Dair Malûmat, 1930, İstanbul: Devlet Matbaası, ss: 1-2

³ Rüstem Azade, Azerbaycan Epik Şiirinin İnkişaf Yolları (XII-XVIII. Asırlar) 1975, Bakû: Elim Neşriyatı

⁴ Ali Canip Yöntem, a. g. e., s. 2

perilerin ve diğer masal yaratıklarının hikâyeleri de yer alır⁵. Kısacası mitoloji ilkel insanın yaratmaları⁶ ve bu yaratmaları inceleyen bilim kolu⁷ olup milletlerin tarihten önce veya tarihin başlangıcı sıralarında geçirdiği maceraları, yetiştirdiği kahramanları, tabiat, cemiyet ve kâinat hadiseleri hakkındaki düşünceleriyle bunlar karşısında aldığı vaziyetleri anlatan din ve kahramanlık konulu efsane ve masalları içine alır.⁸

Destanlarsa efsane haline gelmiş olan kahramanları ve onların maceralarını terennüm eder. Bir başka ifadeyle destan milletlerin genellikle eski çağlardaki kahramanlık hikâyelerinin; yiğitlerin, tanrıların savaşlarını ve başlarından geçenleri anlatan büyük, manzum⁹ ya da mensur¹⁰ hikâyeleridir. Bir başka ifadeyle “mit”lere has kutsallık giderek azalmış ve tabiatın şartlarını zorlayarak hem kendi kaderlerini hem de mensup oldukları toplumun tarihini tayine çalışan tarihî kişilerin ön plana çıktığı, insanoğluna mitlerdekinden daha yakın daha etkili kişiliklerle kahramanları ve onların kahramanca mücadelelerini hikâye eden sözlü ürünler “mit”lerin yerini almıştır.¹¹ Çünkü mitik dönemde “esrarengiz” olarak kabul edilen bazı sırlar çözülerek, bilinmezlik ortadan kalkınca da “fizik gücü” adı verilen yeni bir değer, “kutsallık”ın yerini almış; bu gücün keşfedilmesiyle de toplumda dışa yönelik bir mücadele başlamıştır. Toplum da kendi içinde teşkilatlanmaya başlamış; yurt ve kabile şuuru uyanmıştır.¹²

⁵ Hasan Köksal, *Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*, 1985, İstanbul, Üç Dal Neşriyat, Tasvir Matbaası

⁶ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 1971, İstanbul, Milli Eğitim Basım evi, Cilt I, s: 1

⁷ Ali Canip Yöntem, a. g. e., s. 2

⁸ Ali Canip Yöntem, a. g. e., s. 1; Rüstem Azade, a. g. e., s. 1; Faruk Timurtaş, *Türk Destanları*, Ankara, 1969, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ay Yıldızı Matbaası, S. 3, s. 577

⁹ Faruk Timurtaş, a. g. m., s. 533

¹⁰ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, 3. Tıp Tahlilleri, 1985, İstanbul, Dergâh Yayınları: 21 / 3, Türk Edebiyat-İnceleme: 3 / 3

¹¹ Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş*, 1999, Ankara, Akçağ Yayınları: 300, Folkloristik Dizisi I, s. 97; Seyit Kaskabasov, *Qazaqtıñ Halıq Prozası*, 1986, Almatı, Gılım Baspası

¹² Fikret Türkmen, *Manas Destanı ve Anadolu Halk Hikâyeleri*, Manas 1000 Bişkek Bültenleri, 1995, Ankara

Toplum ile o toplumu meydana getiren fertlerin bir bütün olarak kabul edildiği, fert ile toplum arasındaki tezatların henüz kuvvetlenmediği, toplum arzularının bir sembolü olarak görüldüğü kahramanların içinde buldukları çevrenin dışındaki ilâhlar, tabiat, âfetler ve kahramanlarıyla mücadele ettikleri dönemlerin hikâyesi demek olan destanlar¹³ ait olduğu milletin tarihi, dili, coğrafyası, gelenek ve görenekleri, dinî hayatı kısacası o topluluğun bir kültür antolojisidir. Hatta milletlerin sevinç ve üzüntüleriyle zevk ve beğenisini, kanunlarını da kendisinde toplayan¹⁴ bu anlatı türünü o topluluğun arzu ve ideallerinin bir bütünü olarak da değerlendirmek yanlış olmaz.

Birçok milletlerin destanı yoktur. Destanlar sadece uzun bir geçmişi olan, eski ve kahraman milletlere mahsustur. Bunlar halk muhayyilesinin yarattığı efsaneler olduğundan ancak uygun şartların mevcut olmasıyla başka bir ifadeyle eski ilkel dönemlerin yaşanmasıyla ortaya çıkabilirler. Menşe bakımından eski devirlere uzanmak da yeterli değildir. Bir millet ancak büyük hadiseler yaşar, büyük maceralar geçirirse destanlar teşekkül eder.¹⁵ Bu arada bir destanın teşekkül ettiği asırdan ne kadar sonra yazıya geçirilirse geçirilsin, teşekkül ettiği dönemin ürünü sayılacağını, zira onun temelini teşkil eden unsurların söz konusu dönemin özelliğini aksettirdiğini¹⁶ ve özellikle en eski Türk destanlarında apaçık görüldüğü üzere milletlerin epik dönemlerinde efsanelerle destanların ard arda ya da yan yana doğduğunu, içindeki mitolojik unsurların çokluğunun, efsanelerin destanların teşekkülündeki önemini ortaya koyduğunu da¹⁷ belirtmeden geçmeyelim.

Bedirbayev'e göre destanlar ilk zamanlarda masal ve efsane şeklinde söylenmekteymiş. Masalsı konulardan ayrılıp tarihî, gerçek konulara dönmeleri çok daha sonraki zamanlarda gerçekleşmiştir. Bu süreç içerisinde anlatının eski halinde kalamayacağını, ideolojisinin de değişime uğrayarak boy ve memleket

¹³ Pertev Nailî Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, 1988, İstanbul: Adam Yayınlarında 1 basım (1946), ss: 72-73

¹⁴ Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, 1987, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, XVII Dizi, Sa 51a, s. 223

¹⁵ Hasan Köksal, a. g. e., ss: 15-17; Ali Canip Yöntem, a. g. e., s. 4

¹⁶ Rüstem Azade, a. g. e., s. 8; Nihal Atsız, Türk Edebiyat Tarihi, 1943, İstanbul, s. 10

¹⁷ Hasan Köksal, a. g. e., s. 16; Ali Canip Yöntem, a. g. e., s. 1; Nihat Sami Banarlı, a. g. e., s. 1; Faruk Timurtaş, a. g. m., ss: 478-479

menfaatlerinin ön plânda tutulduğu destanlar haline geleceğini de¹⁸ ifade eden söz konusu bilim adamının görüşleri, “destanın teşekkülü sırasında epik dönemin ihtiyaçları ve beklentilerinin yanı sıra mitik dönemin özelliklerinin de bu evrede tesirlerinin görüldüğünü” belirten Karl Reichl’in¹⁹ düşünceleriyle de bütünleşir

Bilindiği üzere bir destanın teşekkülünde üç aşama söz konusudur:

1. Tarihi bir olayın olması,
2. Söz konusu olayın başka olaylar ve kahramanlarla beslenerek genişleyip anlatılır olması,
3. Anlatılanın tespit edilmesidir.²⁰ Kısacası destanlar, içindeki olayların çok eski bir zamandaki vaka, sosyal durum, savaş, hayat mücadelesi gibi görünüşlerle birleşerek epik gelenek çerçevesinde verilmesi şeklinde karşımıza çıkarlar.

Destan “tari”, “tahkiye”, hikâye” anlamlarına gelen Farsça bir kelimedir. Bu kelimenin Türk toplulukları arasında ilk defa ne zaman kullanıldığı tespit etmek mümkün olmamakla birlikte araştırmacılar kelimenin, İslâmiyet’in kabulünden sonra kullanılmaya başladığı görüşündedirler.²¹

Asıl şekli “dâsitan” olan kelime Divan edebiyatında “hile” anlamında da kullanılmıştır. Bir rivayete göre de “dâsitan” İran’ın efsanevi kahraman Rüstem’in babası Zal’ın diğer adıdır ve Sam, dünyaya bembeyaz saçlı olarak gelen oğlu Zal’ı “bu, benim oğlum değildir” diyerek Elbruz Dağı’na bırakmış; bundan dolayı da ona “Dâsitan” denmiştir.²²

Bu kelime çeşitli sözlüklerde aynı yahut birbirine yakın şekillerde tanımlanmış; manzum hikâye, masal, sergüzeşt; bir olayı anlatan amiyane manzume; kıssa; geçmiş şeylerin hikâyesi gibi karşılıklarla da ifade edilmiştir.²³

¹⁸ Rahmankul Berdibayev, *Ertegiden Epos El Kazınası*, 1995, Almatı: Ravuan Baspası, ss: 8-12

¹⁹ Karl Reichl, *Türk Boylarının Destanları*, (Çev: Metin Ekici), 2002, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. T. D. K. Yayınları: 805, ss: 144-151

²⁰ Zeki Velidî Togan, *Türk Destanı'nın Tasnifi*, *Atsız Mecmua*, I, ss: 4-5 (15 Mayıs 1931), s. 4; Faruk Timurtaş, a. g. m., ss: 478-479; Ali Canip Yöntem, a. g. e., s. 4

²¹ Şükrü Elçin, *Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu*, *Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, 1988, Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları: 365, Kültür Eserleri Dizisi 92, ss: 144-145

²² Ağah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, 1984, İstanbul (4. Baskı), s. 662

²³ Şemsettin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, 1317. İstanbul, Der-Sa’âdet, İkdâm Matbaası, s. 609; Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî (Az: Recep Toparlı)*, 200, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek

Türkçede ise destan:

1. Epopée (kahramanlar veya kahramanlıkları konu olarak işleyen tür)
2. Legende (masal, efsane)
3. Saz şairlerinin sosyal, tarihî, siyasî ve mizahî konularda söyledikleri nazım türünün adı²⁴ olarak tanımlanmıştır.

Bu itibarla destan teriminin Türkçedeki yerini ve destan mefhumunu derinlemesine inceleyen Şükrü Elçin bu terimin mana, karakter ve kullanım alanına denk düşen kelimeleri tespit için Türk lehçelerinde bu tür ürünlere verilen adlar üzerinde durarak; “olongo”, “sav”, “ertegi”, “comok” kısmen “koşuk” ve “cır” terimlerinin söz konusu lehçelerde az ya da çok farklı karakterde yaşadığını tespit etmiş; özellikle İslâmiyet’ten sonra “destan” teriminin benimsenmeye başladığı sonucuna varmıştır. Araştırmacı ayrıca söz konusu kelimenin ilk defa 9 – 10. asırlarda kullandığını düşünerek çeşitli sözlüklerdeki karşılıklarını da vermiştir.²⁵

Daha geniş bir ifadeyle “destan” eski çağların kahramanlık hikâyelerini; milletlerin, tanrıların, yiğitlerin savaşlarını ve başlarından geçenleri anlatan büyük, manzum eser olarak da tarif edilebilir. Türk halk edebiyatında destan, bir olayı veya bir durumu hikâyeye eden, on bir heceli ve koşma şeklindeki halk şiirine verilen addır.²⁶ Türk edebiyatında ise bu terim “önemli, olağanüstü toplum ve kahramanlık olaylarını uzun ve manzum şekilde anlatan millî eser”²⁷ şeklinde tanımlanmaktadır.

Destanların bir milletin hayatındaki rolü, büyüktür. Çünkü destanlar hem tarih hem de fikir ve sanat bakımından sınırsız önem taşırlar. Aslında varlığı tarihten önceki çağlara dayanan milletlerin hayatı hakkındaki bilgiyi, destanlar sayesinde öğreniriz. Zira bir toplumun millet haline gelebilmesi için uzun bir zaman dilimi gerekir; bu da başlangıcını tarihin çok eski çağlarında bulur.²⁸

Kurumu, T. D. K. Yayınları, 743. Türkiye Türkçesi Sözlükleri Projesi: 1, Eski Sözlükler Dizisi 3, s. 589

²⁴ Hasan Köksal, a. g. e., s. 15

²⁵ Şükrü Elçin, a. g. e., ss: 33-40

²⁶ Şemsettin Sami, a. g. e., s. 609

²⁷ Hasan Köksal, a. g. e., s. 15

²⁸ Şakir İbrayev, Destanın Yapısı, Kazak Destanlarında, İnsan, Zaman, Mekân (Türkiye Türkçesine Aktaran: Ali Abbas Çınar), 1998, Ankara, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları, No: 160, s. 1

Voltaire'in “kahramanca maceraların manzum hikâyesi olan bu nevi şiirler bir millete veya bütün insaniyete ait başarılan, felâketleri, çeşitli maceraları anlatan bir hikâyedir”²⁹ şeklinde açıklandığı destanlar bir bakıma ilk insanların hayal âlemini tanıtan masallar gibi görünürler. Ama dikkatli bir göz, bu ürünlerin temelinde ait olduğu milletin fazilet, fikir, ideal ve yaşayış şeklini görebilir. Başka bir deyişle insanlık tarihinin nasıl başlayıp geliştiğini bir masal havası içinde ancak destanlardan öğrenmek mümkün olur.

2. KAZAK EPİK GELENEĞİ

Kazaklarda Jırvlık ve Akınlık olarak bilinen şiir söyleme Türkiye’de yaşayan âşıklık geleneği ile büyük bir benzerlik göstermekte; jırv ve akınların yetişme tarzları, kendilerine gerçek veya hayali sevgili bulmaları, seyahate çıkmaları, sanatlarını icra etmeleri hatta rüya görerek bu yeteneği kazanmaları bu konudaki düşünceleri desteklemektedir.³⁰

Kazak sözlü kültür geleneğinin temsilcileri: “Jırşı”, “akın”, “termeşi”, “ölenşi-enşi” ve “sal seri”³¹ olarak adlandırılır. Önceleri “jır” olarak adlandırılan şiirler ve bunun içinde yer alan konular zamanla toplumsal alanlara kaymıştır. Bu bağlamda “jırvlar” sosyal hayatın görünüşünü, problemlerini, siyasî durumunu gösteren ve irdeleyen destanlar söylemeye başlamışlardır.³²

Kazak “jırvları” yaşadıkları döneme göre, dört grupta değerlendirmek mümkündür:

1. Grup: Korkut Ata, Atalık, Sıpara Jırv, bu gruba girmekte olup XI–XIV asırları kapsamaktadır.
2. Grup: Asankaygı, Şalkiyiz, Dospanbet, Erşoban Jırvları da XV–XVI asırları kapsayan bu grubu oluşturmaktadırlar.

²⁹ Ali Canip Yöntem, a. g. e., s. 1

³⁰ Bekir Şişman, Kazakistan’da Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Bu Gelenek İçinde Köroğlu Destanı, Ankara, 1998, s. 1 (yayımlanmamış doktora tezi)

³¹ Metin Arıkan, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Kazak Jırv ve Akınları, Elik Yayınları, İzmir, 2010, s. 5

³² Jar Muhametrahim Muhammedov, Köneniñ Közi, (XI–XIII Ğasırlardağı Qazaq Èdebiyeti), Almatı, 1996, Zeki Ahmedov, Èdebiyeti Tanuv Terminderinin Sözdigi, Almatı, 1996, s. 98

3. Grup: Ümbetey, Jiyimbet, Tatıkara, Aktanberdi, Buhar Jıravları da üçüncü grubu yani XVII–XVIII asırları temsil etmektedirler.³³
4. Grup: Kobılan, Orımbay, Eset, Dastanbekkızı gibi Jıravları da bu grubu ve XIV – XX yüzyılı kapsamaktadırlar.³⁴

Kazaklarda jıravlık geleneğinin ortaya çıkışı “tolgav” adlı şiir türünün gelişimiyle büyük bir paralellik göstermekte; jıravların başlarda “tolgav” türü şiirler söyledikleri bilinmektedir. Mesela, Uluk Jırşı (Ulu Türk), Oğuz Kağan’a geleceğini “tolgav” ile açıklamıştır. Yine “Dede Korkut”da bir jırav olup adı geçen eserin her hikâyesinin sonunda söylediği “soylamalar” (nazım) birer “tolgav”dır.³⁵

Jıravların, gelecekte haber verme gibi misyonları da vardır. Bu nedenle Kazak Jıravları, Dede Korkut’u kendilerine pir olarak kabul eder yani önder olarak görürler. Hatta bazı Kazak destanlarının girişinde dört atadan biri olarak kabul edilen Dede Korkut’un adı diğerleri (Şolpan Ata, Kambar Ata, Hakim Ata) gibi mutlaka zikredilir. Mesela, Kambar Ata destanı bu şekilde başlamaktadır.

Kazak epik geleneğinde “jıravlar” bizdeki âşıklar gibi usta – çırak ilişkisi içinde yetişirler bu bağlamda jıravlığın ruya, bata (iyi dilek, dua), aile geleneği içinde bir ustanın yanında çıraklık yaparak jıravlığını meslek edinirler.³⁶

Eski Şamanlar gibi bir dönem hekim, falcı, din adamı, hukuk temsilcisi gibi toplumdaki bütün aktiviteleri yüklenen jıravlar, önceleri sadece kopuz çalmış; giderek dombrayı da kullanır olmuşlardır.³⁷

Dikkat edilecek olursa “Kazak Jıravları” gerek yetişme tarzları, gerek tolgavdan jıra geçmeleri (bizde âşıkların, türküden destana geçmeleri gibi), gerekse jırları bir çalgı aleti eşliğinde söylemeleri bakımından büyük bir benzerlik göstermektedir. Bu durumu ise biz Türk felsefesine bağlamayı uygun buluyoruz.

³³ Jar M. Muhammedov, a. g. e., s. 78

³⁴ Pirsultanlı, S. Paşayev, *Kazakistan Folkruna Çalgı Aletleri ve Saz Havaları*, (Çev. Şahin Köktürk), Millî Folklor Dergisi, II, 12: s. 18

³⁵ Jar M. Mumammedov, a. g. e., s. 80

³⁶ Bekir Şişman, a. g. t., s. 6

³⁷ Metin Ergun, *Kazak Halk Akınlarında (Şâirlerinde) Rüya Motifi*, Milli Folklor Dergisi, 23: 1994, s.

3. YER TARGIN DESTANI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

3. A. Kazakistan'da Yapılan Çalışmalar

3. A. 1. El Yazma Nüshaları

Қазақ Kitaptarı Жыынтық Каталог 1807 - 1917, Сирек Кесдесетін Kitaptar Men Қолжазбалар Бөлімі 1. том, Жазуші, Алматы, 1992, adlı el yazmaları katalogunda, Er Targın destanıyla ilgili pek çok çalışmadan bahsetmektedir: Nitekim aşağıda sıraladığımız; “(2. A. 1. a.), (2. A. 1. b.), (2. A. 1. c.), (2. A. 1. d.), (2. A. 1. e.), (2. A. 1. f.), (2. A. 1. g.), (2. A. 1. h.), (2. A. 7. Operalar), (2. A. 8. Projeler), (2. A. 9. Baleler), (2. A. 10. Destanın Baskıları, 2. A. 10. a., N. İ. İlminskiy, 2. A. 10. b., V. V. Radlof), (2. A. 10. c., S. Seyfullin), (2. A. 10. d., M. Gumarova), (2. A. 10. e., Kamalov), (2. A. 10. f., M. Gabdullin), (2. A. 10. g., S. Mukanov), (2. A. 10. h., M. O. Avezov), (2. A. 10. i., M. Gabdullin), (2. A. 10. j., K. J. Jumaliyev), (2. A. 10. k., K. J. Jumaliyev), (2. A. 11. Çeviriler, 2. A. 11. a. (L. Penkovskiy, 2. A. 11. b., M. Tarlovskiy), (2. A. 12. Makaleler, 2. A. 12. a., 2. A. 12. b.), (2. C. Rusya’da Yapılan Çalışmalar, 2. C. 1.), (2. C. 2.), (2. C. 3.)” başlık adı altındaki çalışmalar söz konusu kitabından alınmıştır.

3. A. 1. a.

İlk nüsha Er Targın adıyla olup Diakan Nikolay Sarkin (gerçek adı Hakimcan Serkevlı) adlı ve Kazak halk edebiyatıyla uğraşan bir araştırmacı destanı 1904’de Orenburg Ospan Kiyikov’dan bizzat derlenmiştir. Ayrıca araştırmacı İlminskiy ve Radlof’un Er Targın hakkında yaptıkları metin yayınları karşılaştırmış; tespit ettiği hatalarla beraber Rusçaya çevirmiş ve Orenburg’taki kol yazmaları kitabın 1-21 sayfalarında söz konusu bilgiler yer almaktadır. Bu nüsha, katalogta İnv. 373, s. 1 - 21 no. da kayıtlıdır.

3. A. 1. b.

İkinci nüsha yine Nikolay Sarkin tarafından derlenen, destanın bütün nüshalarını içine alacak kadar geniş olan ve Batır Targın adıyla yayınlanmıştır. Söz konusu nüshada N. O. Katanov ile beraber Sarkin’in de söz konusu destanın Kazak-

Kırgızların ortak hayatından izler taşıdığına ilişkin notları vardır. Ayrıca bu nüsha, katalogta İnv. 527 II. 1-20 s. yer almaktadır.

3. A. 1. c.

Diğer nüsha İnv. 373 kayıtlı olan ve 1-44 s. arasında yer alan İr Targın, Er Targın adıyla kayıtlı nüshadır. Bu nüsha Avbakir Ahmidjan Oglı Divayef tarafından derlenmiş ve akın Marabay tarafından söylenmiştir. Söz konusu nüsha N. İ. İlminskiy'nin yine Marabay'dan yazdığı nüsha ile hemen hemen aynıdır.

3. A. 1. d.

Bir başka nüsha ise İnv. 96'da ve 26. s. kayıtlı olan İr Targın-Er Targın adlı nüshadır. Bu nüsha K. İmanov tarafından derlenmiştir ve Marabay nüshasıyla aynıdır.

3. A. 1. e.

Bu nüsha İnv. 424 II. 20; kayıtlı olup 40. s. İr Targın-Er Targın adıyla yer almaktadır. Adı geçen nüsha İspanulı Emire tarafından derlenmiş olup Nurkasım Nurgalimulı'dan Er Targın Jırı adlı eserinden yola çıkarak oluşturmuştur. Ancak el yazma nüshalarını içeren ve bu bilgileri aldığımız kitapta Batır Targın adıyla diye belirtilmiştir.

3. A. 1. f.

İnv 96, II. 24'te 48 s. yer alan ve Er Targın adıyla kayıtlı olan bu nüsha ise jırçı Nurkasım Nurgaliulı tarafından söylenen destandır ve Baltabay Adambayev tarafından 1959 yılında yazılarak tespit edilmiştir.

3. A. 1. g.

İnv. 426'da 23-24 s. İr-Targın Turalı, Er Targın Turalı adıyla kayıtlı olan bu nüsha tamamen Latin harfleriyle yazılmıştır. Zerdebay Bekaristanov tarafından 1940 yılında derlenmiştir ve aynı yıl içinde Jolaman Batır, Dosan, Asankayğı, Aralbay, Medetbay, Nurım akınlarının teşvikiyle derlediği diğer halk edebiyatı örnekleriyle birlikte Kazak S. SR Gılım Akademiya'sının Til Jène Èdebiyat İnstitu'nun Qol Jazba bölümüne teslim edilmiştir.

3. A. 1. h.

İnv. 64, II. 41'de, 82. s. İr Targın Er Targın adıyla kayıtlı olan bu nüsha Murat Kusinuli tarafından akın Maltağan Bikituli'dan 1918 yılında derlenmiştir. Murat Kusinuli on altı yaşından itibaren akın Maltaban'ın yanında yetişmiştir.

3. A. 2. Bibliyografik Kitaplar

3. A. 2. a.

Kazakistan'da 1998 yılında Almatı'da basılan, Kazakistan Respublikası Ulttık Kitaphanası Nadir Eserler ve El Yazmaları Bölümünce yayınlanan, Қазақ Kitaptarı Jiyintık Katalog adıyla bilinen bu eserde Kazak kültürüne ait el yazma nüshalarının 1806-1917 yılları arasında basılmış olanları söz konusu edilmektedir.

Buna göre Er Targın destanı, İlminskiy tarafından; 1862, 1871, 1876, 1879, 1883, 1892, 1894, 1898, 1909 ve 1913 yıllarında Akın Marabay'dan yazılarak alınmış ve Kazakistan başta olmak üzere çeşitli yerlerde baskıları yapılmıştır.

Er Targın destanı, E. Bökeyhanov tarafından Akın Marabay'dan yazılarak alınmış ve 1923 yılında Kazakistan Kindik matbaasında basılmıştır.

Er Targın destanından bir parça Muhtar Èvezov'un redaktörlüğünü yaptığı Қазақ Èdebiyetinin Tarihi adlı kitabın 144-146 sayfalarında yer almaktadır. Aynı destan 1960 yılında kitabın yeni yapılan baskısının 380-408 sayfalarında da yerini almıştır.

Er Targın destanı 1967'de Almatı'da Batırlar Jırı tanımlamasıyla ve Er Targın adıyla bastırılmıştır.

Nikolayev N. Gordost destanı Er Targın adıyla 1986'da Almatı'da Rusça olarak bastırılmıştır.

Bu destan, S. N. Nurişev ile Seyid Gapparova'nın yayına hazırladıkları ve Қазақ S. S. SR Ğılım Akademiyası tarafından 1957 yılında Er Targın adıyla bastırılmıştır.

1870 yılında ise V. V. Radlof'un "Güney Sibiry ve Jungar Çöllerinde Yaşayan Türk Halklarının Halk Edebiyatı Örnekleri" adlı çalışmasının 12. cildinde "Er Targın" ile ilgili hem bibliyografik, hem de araştırmaya dayalı bilgiler yer almaktadır.

Kazak S. S. SR'nin, 1987 yılında Almatı'da "Jazuşı" matbaasında yayınladığı Batırlar Jırı adlı kitapta Er Targın destanının "Er Targın" ve "Targın Batır Jırı" adlarındaki iki varyantı yer almaktadır.

Marabay akından alınan Er Targın destanı Kazak S. S. SR Gılım Akademiyası, Muhtar Èvezov Atındağı Èdebiyet Jene Öner İstitut'unın Batırlar Jırı adıyla yayınladığı serinin 3. cildinde 107-142 sayfalar arasında yer almakta olup 1987 yılında Almatı'da "Jazuşı" basımevinde basılmıştır.

3. A. 2. b.

Қазақ Аңыз Èdebiyetiniñ Bibliyografikalık Көрsetkişi (Bibliyografiçeskiy Ukazatel' Ustnogo Narodnogo Tvorçestva), (Қазақстан Respublikasının Gılım Ministirligi – Gılım Akademiyası M. O. Èvezov Atındağı Èdebiyet Jene Öner İstitutı), Gılımı Basılım, Almatı, 1998

3. A. 4. Dergiler

İkdenderova Jaysangül, "Қазақ Jene Èlem Èdebiyatı" Dergisinin 13. sayısında yer alan "Jırdağı Keyipkerler Èlemi" konulu yazısında, Er Targın'ın Nogay halkının mahalli bir kahramanı olduğundan, ülkesinin bağımsızlığını ve şerifini korumayı en yüce görev kabul ettiğinden, bu uğurda yaptığı savaşlardan bahsetmiş; özellikle düşman tarafının temsilcilerine olan davranışları bakımından incelemiştir.

G. Köpeyeva, Tërbiye Қuralı adlı dergiye yazdığı "Elin Süygen Er Targın" adlı yazısında destanın eğitici yönü ele almış, Er Targın ve Akjünis başta olmak üzere destan kahramanlarının anlatının içindeki rolleri belirlenerek öğrencilerin söz konusu destandan özellikle milliyetçilik ve çalışma konusunda almalı ? gereken dersler üzerinde durmuştur.

"Bayterek" adlı derginin No. 5 (26) sayısına yazılan, Er Targın konulu yazısında, Er Targın destanının nasıl başladığından, ara bölümlerle nasıl devam sona erdiğinden bahsedilmekte; bir başka ifadeyle destan kısaca özetlenmektedir.

3. A. 5. Gazeteler

K. T. Utepov, Alma-Ata gazetesinin 17 Ocak, 1937 tarihli sayısına yazdığı "Er Targın" yazısında Er Targın destanını diğer Kazak destanlarına bakarak kültürel

yönden daha zengin olduğuna dikkat çekmiş; E. Brusilovskiy'nin söz konusu destanı opera şeklinde düzenlediğinden ayrıca bale olarak sahneye konduğundan söz etmektedir.

3. A. 6. Ansiklopediler

2001 yılında Almatı'da basılan Kazakistan, "Ulittik Entsiklopediya'sının 3. cildinin 403-405 sayfalarında "Er Targın" destanıyla ilgili geniş bilgi verilmektedir.

Bu ansiklopedide N. İ. İlminskiyki'nin, N. Sarki'nin, V. Radlof'un, Er Targın konusunda yaptıkları çalışmalardan bahsedilmekte; T. Konıratbayev ile M. Tınışbayev'in "Er Targın'ın tarihî bir şahsiyet olduğu" konusundaki ortak fikirleri yanında, R. Elmuhanov'un ise söz konusu destan kahramanının "Kazaklarla Nogayların ortak bir hayat yaşadıkları dönemlere ilişkin bir tarihî şahsiyet olduğu" yolundaki bilgiler de verilmektedir.

3. A. 7. Operalar

J. Kamalov 1958 yılında, İlminskiy'nin Avbakir Ahmidjan Oglı Divayef'ten yazıya geçirdiği Er Targın adıyla opera halinde yazmış ve sahneye koymuştur. Ayrıca bu oyun Başkurdistan ve Özbekistan'da da oynanmıştır. Utepova'ya göre bu destanlardan sahneye ilk defa opera olarak konanlardandır.

3. A. 8. Projeler

Zirdibay Bikaristanov bizzat kendisinin derlediği ve içinde, Er Targın destanının yanı sıra başka Kazak destanlarının da yer aldığı derlemeler Kazakistan S. S. SR Gıllım Akademiyası, Til Jène Èdebiyet İnstitut'ınca basılmıştır.

3. A. 9. Baleler

Er Targın destanı, Kojak Balabekov tarafından derlenerek bir bale olarak sahneye konmuştur.³⁸

3. A. 10. Destanın Baskıları

3. A. 10. a. (N. İ. İlminskiy)

N. İ. İlminskiy Er Targın adıyla 1862 yılında Kazan'da aynı destanı bastırmıştır. Destanın Kazan'da; 1871, 1872, 1874, 1876, 1879, 1883, 1884, 1892, 1894, 1897, 1898, 1909 ve 1913 yıllarında da aynı yerde çeşitli baskıları yapılmıştır.

3. A. 10. b. (V. V. Radlof)

Radlof, "Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri" adlı on ciltlik eserinin 3. cildinde 119-166 sayfalarında yer alan, Er Targın destanını aynı adla 1923 Moskova'da "Kunşığıs" matbaasında bastırmıştır.

3. A. 10. c. (S. Seyfullin)

Seyfullin Er Targın destanını aynı adla 1933 Semey'de basılan "Batırlar Jırı" adlı kitaba koymuştur. Ayrıca bu kitap 1934 ve 1935'te Almatı'da yeniden basılmıştır.

3. A. 10. d. (M. Ğumarova)

Araştırmacının derlediği Er Targın nazmı 1. ciltlik "Batırlar Jırı" kitabının 393-432 sayfalarında, Er Targın adıyla yer almakta olup kitap 1964 yılında Almatı'da basılmıştır.

3. A. 10. e. (Kamalov)

Er Targın'ı operaya dönüştüren Kamalov'un bu çalışması, Almatı'da 1935 yılında Libretto'da basılmıştır.

³⁸ K. T., Utepov, Sotsialistiçeskaya Veçernyaya Gazeta, Alma-Ata Gazetesi, No 14 (206), 17 Yanvary, 1937 g.

3. A. 10. f. (M. Ğabdullin)

Araştırmacı hazırladığı Er Targın destanı, Batırlar Jırı adlı Almatı da 1959'da yapılan baskısında 270-311 sayfalarda yer almaktadır.

3. A. 10. g. (S. Muķanov)

Destan 1963'te Batırlar Jırı adlı kitabın 1. cildinde de aynı adla ve 5-21 sayfalar arasında yer almaktadır.

3. A. 10. h. (M. O. Èvezov)

Kazak edebiyatçısı Èvezov "Hrestomatiya Po Literature Narodov S. S. SR" (S. S. SR Halklarının Sözlü Edebiyat Araştırmaları) adlı Moskova'da 1947'de basılan kitabının 581-588 sayfalarını, Er Targın adlı destan manzumesine ayırmıştır.

3. A. 10. i. (M. Ğabdullin)

M. Ğabdullin Almatı'da 1958 yılında "Kazak Halkının Sözlü Edebiyatı" adıyla bir açıklama koyduğu, Er Targın destanı aynı adlı çalışmasının 212-226 sayfaları arasında yer almıştır.

3. A. 10. j. (K. J. Jumaliyev)

Jumaliyev Er Targın adıyla Almatı'da 1958'de bastırduğu kitabının 104-134 sayfaları arasına destanın metnini koymuş; kitabın başına "Ėazaķ Eposimen Èdebiyet Meseleleri" adlı bir de önsöz eklemiştir.

3. A. 10. k. (K. J. Jumaliyev)

Jumaliyev "Ėazaķ Èdebiyeti Tarihi" adıyla yayınladığu eserin 1. cildinin 380-409 sayfalarına, Er Targın destanının metnini koymuş ve çalışma 1960 yılında Almatı'da basılmıştır.

3. A. 11. Çeviriler

3. A. 11. a. (L. Penkovskiy)

Penkovskiy Kazak Edebiyatı Antolojisi adlı ve Rusçaya çevirip Moskova'da 1940'ta basılan çalışmasının 47-59 sayfalarına Er Targın manzumesini koymuştur.

3. A. 11. b. (M. Tarlovskiy)

Araştırmacı S. S. SR., Halklarının Edebiyat Araştırmaları (Hrestomatiya Po Literature Narodov S. S. SR.) adlı kitabı Rusçaya çevirmiş ve 1947’de Moskova’da bastırıldığı söz konusu çalışmasının 589-600 sayfaları Er Targın destanının metnine ayrılmıştır.

3. A. 12. Makaleler

3. A. 12. a.

S. Nurişev, araştırmacı Er Targın destanını Almatı’da 1957’de bastırılmış ve 51-63 sayfalarını “Er Targın Jırı Jayında” adlı makalesinde incelemiştir. Adı geçen makale söz konusu kitabın önsözü halindedir.

3. A. 12. b.

Yukarıda bahsedilen S. Nurişev’in Er Targın kitabının 5-7 sayfalarında T. S. Sıdıkov’un da Er Targın, adlı bir yazısı bulunmaktadır.

3. B. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

3. B. 1. Tarih Kitapları

Zeki Velidî Togan, Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihî adlı kitabında Er Targın’ın Mangıt-Nogay Türklerinin beylerinden olan İştirek Mirzanın torunlarından olduğunu, Tengri-Kul Mirza adındaki torunun bu adla tanındığından bahsetmektedir.

3. B. 2. Antolojiler

Atatürk Yüksek Kurumunca hazırlanan “Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi” adlı çalışmasının III. cildinde Er Targın destanın bir parçası yayınlanmıştır.

3. B. 3. Tezler

3. B. 3. a.

Metin Arıkan, Kazak Sözlü Geleneğinde Arkaik Destanların Tipolojik Özellikleri, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü, İzmir, 2003’de yaptığı çalışmasını doktora tezi olarak hazırlamıştır.

3. B. 3. b.

Metin Arıkan, Köroğlu’nun Kazak Varyantları, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü, İzmir, 1999’da yaptığı çalışmasını yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.

3. B. 3. c.

Elmira Adilbekova, Koblandı Batır, adlı çalışmasını doktora tezi olarak hazırlamıştır.

3. B. 3. d.

Bekir Şişman, “Kazakistan’da Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde Köroğlu” adlı çalışmasında söz konusu destanın yedi varyantını Türkiye Türkçesine aktarmış ve söz konusu çalışmayı doktora tezi olarak sunmuştur.

3. B. 4. Diğer

3. B. 4. a.

Özkul Çabanoğlu, “Türk Dünyası Epik Destan Geleneği” adlı çalışmasında destanların konularına ve dönemlerine göre sınıflandırırken Kazak destanlarına da değinmiş ve bu bağlamda destanların özetlerini vermiştir.

3. C. Rusya’da Yapılan Çalışmalar

3. C. 1.

K. J. Jumaliyev 1958’de “Қазақ Еposы Мен Ẹдебиет Тарихинн Мeseleleri” adlı Kazan’da basılan çalışmasında M. Ğabduli’nin Kazak sözlü edebiyatı ve Er Targın destanı hakkında söylediklerini değerlendirmiştir.

3. C. 2.

M. Ğabdullin 1958'de "Ėazak Halkının Avız Edebiyeti" adlı Kazan'da basılan eserinde Er Targın destanı üzerinde de çalışmış; destanın hem konusu hem de Kazak sözlü edebiyatındaki yeri ve önemi hakkında bilgi vermiştir.

3. C. 3.

K. İmanov kendi derlediği Er Targın nüshasını 1923 yılında Moskova'da yine Er Targın adıyla, "Kunşıgıs" matbaasında yayınlamıştır.

I. BÖLÜM

YÉR TARGİN DESTANININ TARİHİ TABAKASI VE COĞRAFYASI

I. 1. Tarihî Tabakası

Bir destanın en önemli kısmı tarihî tabakasıdır. Destanlar içerdiği tarihî tabakalar ne kadar çok ve geniş bir zaman dilimine yayılırsa o kadar zengindir, diye düşünülür. Bunun yanında destanların yazının günümüzdeki kadar yaygın olmadığı veya hiç olmadığı dönemlerde sözlü bir tarih olarak değerlendirildiğini de unutmamak gerekir. Çünkü destancılar destanlarını hem halkın anlatı ihtiyacını karşılamak, hem de gelecek kuşaklara taşımak amacıyla sazlarının tellerinde yaşatmışlardır.

Er Targın destanı için de aynı durum söz konusudur. Nitekim üzerinde çalıştığımız bu destan ileriki bölümlerde de söz edileceği üzere çok geniş bir coğrafyayı, dolayısıyla Orta Asya Türklerinin tarihlerinden oldukça geniş bir zaman dilimini içine almaktadır.

Er Targın destanın tarihî tabakasıyla ilgili en geniş bilgiyi Zeki Velidî Togan vermektedir. Buna göre Mangıt-Nogaylar 17. yüzyılın başlarında Yenmemet Mirza başkanlığında İdil nehrinin batısına, Kırım tarafına yerleştiler. Bu, batı Kazakistan'ın 16-17. yüzyıllarda üçüncü defa boşaltılması anlamına geliyordu. Bu sırada Nogaylardan İştirek Begin oğlu (kitabın bazı yerlerinde torunu olarak geçmektedir) Tenri-Kul Mirza, Kalmuklara karşı ciddi savaşlar verdiler. Er Targın adıyla da bilinen Tenri-Kul Mirza'nın³⁹ destan boyunca anlatının asıl kahramanı olarak karşımıza çıkması da, bu durumu doğrulamaktadır.

İştirek Begin ve Er Targın'ın adları geçmese de İsmail Aka bu dönemi Nogayların, Kalmukların gelişi ile İdil sahasını terk ederek Kırım hanlığına tabi olmaları, Azak (destanda Aznay ve Az kalesi ya da şehri olarak geçmektedir) kalesini almaları, böylece Karadeniz'de hâkimiyetin Rusların lehine gelişmesi olarak değerlendirmektedir.⁴⁰

³⁹ A. Zeki Velidî, Togan, Bugünkü Türk İli (Türkistan) ve Yakın Tarihî, Cilt 1., Batı ve Kuzey Türkistan, Türkîli (Türkistan) - Bilik N. 2, İstanbul, 1947, ss: 164-165

⁴⁰ İsmail, Aka, *Türk Dünyası Tarihi*, Ege Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 152, İzmir, 2009, s. 15

N. O. Katanov ve N. Sarkin Er Targın'ı Kırgızlara ait bir jır olarak nitelemişlerdir. Bir anlamda söz konusu iki araştırmacı Er Targın destanının Kırgızlarla, Kazakların uzunca bir dönem ortak bir hayat yaşadıkları dönemi yansıtabileceğini belirtmişlerdir.⁴¹

R. Elmuhanova, Ultık Ensiklopediyası'nın, 3. cildine yazdığı Er Targın başlıklı makalesinde, Er Targın'ın Nogay hanlarından Yesterek (İşterek)'in oğlu olduğunu belirtmekte; Targın'ın gerçekte yaşayıp yaşamadığı konusunda çeşitli fikirler bulunduğunu belirtir. Bu bağlamda Muhametjan ve M. Tınışbayev'in "Er Targın Yedige (Edige) Biy'in soyundan olup Yesterek Han'ın oğludur. Onun doğumu sırasında Nogaylar, Kazaklara katılmıştır; katılmayan Nogaylar Esterek diye adlandırılır. Esterek Han Yenisey boyundan Esim Han zamanında yaşamıştır" dediklerini söylemektedir.⁴²

T. Konıratbay, Ultık Ensiklopediyası'nın 3. cildine yazdığı Er Targın başlıklı yazısında destanın Nogaylar döneminin tarihî olaylarını aksettirdiğinden hatta bazı nüshalarda Katatavlı bazı nüshalarda da Kıpçak grubundan gösterildiği üzerinde durmaktadır.⁴³

Bu konuda bizim düşüncemiz ise şu şekildedir: Er Targın destanının tarihî tabakası hemen bütün Türk boylarının destanlarında olduğu gibi çok geniş olmakla beraber ancak belirli bir dönemi içine almaktadır. Her şeyden önce destanda sık sık geçen "Nogay" terimi bize Er Targın'ın Nogayların temel teşkil ettiği ve Altın Ordu devletinin zaman içinde Türkleşmesinin sonucu olarak ortaya çıkan Kazan Hanlığı, Sibir Hanlığı, Timur Hanlığı, Kırım Hanlığı, Astarhan Hanlığı, Kasım Hanlığı dönemlerini işaret etmektedir.⁴⁴ Ayrıca söz konusu hanlıkların İdil nehrinin doğu tarafında, Yayık ve Enba nehirlerinin bulunduğu coğrafyada yaşamakta olan ve Mangıt adıyla tanınan Nogaylar ile Türkistan Türklerinin ticaretinde önemli merkezler olarak geçen Semerkant ve Buhara'nın yer aldığı Çağatay Hanlığı

⁴¹ Қазақ Kitaptары Жйынтқ Каталог 1807-1917, Sirek Kesdesetin Kitaptar Men Қолжазбалар Бөлімі 1. том, Жазуші, Алматы, 1992

⁴² Қазақстан, Ultık Entsiklopediya, 3. том, "Қазақ Entsiklopediyasının", Bas Redaksiyası, Алматы, 2001, ss: 403-404

⁴³ K. U. Ensiklopediya., a. g. e., s. 404

⁴⁴ Kâmuran Gürün, Türkler ve Türk Devletleri Tarihî, Bilgi Yayınları, Özel Dizi: 20, Ankara, 1984, ss. 526 - 561; İsmail Aka, a. g. e., ss: 5-24

zamanını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir.⁴⁵ Hatta bu tarihî dönemin İran'da Türk sülaleleriyle genişleyen boyutunu da (destanda geçen İran terimini de bakarak) Er Targın destanının tarihî tabakasına dâhil etmek gerektiğini düşünüyoruz.⁴⁶

Belirtmemiz gerekir ki bu konuda en kapsamlı açıklama Zeki Velidî Togan'a aittir. Buna göre Mangıt Nogayların, İdil'in doğusunda bulunan Ulu Nogaylara Ormembet, Tinmehmet, Tinmembet ve İştirek (Yesterek) Beyler başkanlık yapmışlardır. Bu genişleme ve yerleşme sürecinde XVII. yüzyıldan itibaren Nogaylar sürekli Rusların hücumlarıyla sürekli karşı karşıya kaldılar. Bu durum aynı yüzyılda Kalmuk akınlarına da kendilerini siper eden Nogayların İştirek, Orus ve Ormembet mirzalarını ve oğullarının Rusya'nın kuzeyine doğru çekildiklerini görüyoruz. İşte Er Targın Nogayların XVII. yüzyıldaki yiğitlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Zaman içinde Nogaylar hem Kalmukların hem de Rusların saldırılarına dayanamayıp Kırım tarafına geçerler; bunlardan bir kısmı Kazak hanlarına tâbi olurlar ve Kiçi Jüz denilen gurubunu meydana getiriler. Bir kısmı ise Başkurt, Karakalpak ve Özbek gurupları içinde yeni bir Türk boyu arasına karışırlar.⁴⁷

Diyebiliriz ki Er Targın destanın tarihî tabakası XIV-XIX yüzyıllar arasındaki Nogayların tarihlerini içine alır.

I. 2. Coğrafyası

Destanların coğrafyası en az tarihî tabakası kadar önem taşımaktadır. Çünkü destandaki tarihî veya değil olaylar bir coğrafya üzerinde geçmekte; bir başka ifadeyle destanın asıl veya diğer kahramanları bu coğrafya üzerinde gezinmektedir. Kısacası bütün Türk Dünyası destanlarının sonunda verilen “destan kahramanının özgürlük mücadelesinde başarılı olması”, biraz da anlatının coğrafyası ile ilgilidir.

Bilinmelidir ki destanların coğrafyasını yani anlatı kahramanlarının dolaştığı yerleri harita da tespit etmek, her zaman mümkün değildir. Çünkü toplum, üzerinde yaşadığı coğrafyada ki olaylara nasıl kucak açıtıysa, destan da vakadaki olayları o şekilde içine almaktadır. Ayrıca destanların çağlar boyunca kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılması, bunun yanında destancının birikimlerini, bilgilerini hatta

⁴⁵ Kâmuran Gürün, a. g. e., ss: 562-573

⁴⁶ Kâmuran Gürün, a. g. e., ss: 594-599

⁴⁷ A. Zeki Velidî, Togan, a. g. e., ss: 163-166

geleneksel destan anlatıcılığı konusundaki yeteneğini de kullanması, anlatıdaki coğrafi mekânlar üzerindeki etkisini de unutmamak gerekir.⁴⁸

Er Targın destanı için de aynı durum söz konusudur. Bir başka ifadeyle destanda gerçek mekânlar dışında mahallî, geçmişte var olan ancak bugün haritadan şu ya da bu şekilde silinmiş olan yahut da destan anlatıcısının kendi birikim ve yetenekleri bağlamında anlatıya ilave ettiği coğrafyalar söz konusudur:

Aşağıdaki dizelerden de anlaşılacağı üzere Er Targın destanındaki olaylar çok geniş bir coğrafyayı içine almaktadır. Nitekim, destandaki olaylar Çin'den başlayarak Kırgız İli, Nogay İli, Kalmuk İli, bugün Rusya toprakları içinde bulunan Astrahan, İdil, Jayık ve bu bölgenin yakınlarındaki Aznay şehri, Bulğır dağı, Tataristan topraklarında bulunan Kazan, yine bugünkü Ukrayna topraklarında bulunan Kırım topraklarında geçmekte; bir başka ifadeyle destan bugünkü Rusya'nın güney batısı ile Tataristan, Türkistan, Kırgızistan ve Çin'i içine almaktadır. Dikkat edilecek olursa Kalmuk ili sadece destanın asıl kahramanı olan Er Targın'ın değil, diğer destan kahramanlarının da at oynattığı bir memleket adı olarak verilmektedir. Biz bu durumu "Kırgız ve Kazak destanlarının ortak tarihî tabakası ve Kalmuk akınlarının Türk Dünyası topluluklarındaki unutulmaz izleri" olarak değerlendirmek istiyoruz. Şöyle ki:

Tarihte Kırım, Altın Ordu (Altın Orda) devletinin kuruluşundan itibaren Türkler için önemli bir bölge haline gelmiştir. Kırım Hanlığı zamanında da bu bölge Nogayların yerleşim bölgeleri olmaya başlamıştır.⁴⁹

Destandaki: Eskiden, Kırgızlar döneminde Targın adındaki bir yiğit kendi halkından, Kırgızlardan birini öldürmüş ve hanın huzurunda suçlu olunca, kaçarak kırk çeşit boyun yaşadığı Kırım yurduna gelmiş. (metin, s. 64).....O sıralarda Kırım yurdunun öbür tarafında, on kol düşman ve dokuz kol Kalmuk'un istila ettiği bir düşman ülkesi vardı. Bu bölge Olalay ve Bulalay adlı iki hanın ülkesiydi. Nogay ilinde gelmiş nice kahramanın hiçbiri daha önce Olalay Han ile Bulalay Han'ı yenip, yurdunu ele geçirememişti (metin, s. 64).....Han böyle dedikten sonra, bir bey iki atla diğer bey ise

⁴⁸ Şakir İbrayev, Destanın Yapısı, Kazak Destanlarında İnsan, Zaman, Mekân (Türkiye Türkçesine Aktaran: Ali Abbas Çınar), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, VII. Seri, No: 24 TDK Basımevi, Ankara, 1998, ss: 133-164

⁴⁹ Kâmuran Gürün, a. g. e., ss: 548-549

üç at ve kulu ile eline geçirdiği yedekledi; “Bir atım yorulursa, diğer atımla yetişirim” diyerek bozkıra çıkararak aralarında konuştular: (metin, s. 71)

.....

Ben Kırım İlindeki
Akşahan’ın kızı idim,
Anam ile babamın
Büyüttükleri kızı idim
Yılkı içindeki süt gibi beyaz tayı idim
Çin ile Kırım’ın
Bütün iyileri bir araya geldiklerinde
Ağızındaki sözü idim (metin, s. 78-79)

.....

Kırk beşinde de sen,
Kırım adlı şehrin,
Rüzgârlı tarafının kalesi idin,
Gölde tarafının sığınağı idin, (metin, s. 80)

.....

-“Gidin, benden geçen devranı size kutlu olsun” dedi. Targın o kızı alıp, ta İdil’deki Ormanbet’in on kol Nogay’ına vardı. On kol Nogay’ın on hanı vardı, on hanın içinde bir Hanzade diye han vardı, o hanın yerine sığınp, bir vezirin evine konakladı, o vezir aslımız kim ne diye sordu, Targın dedi: “Bizim aslımız Kırgız”dan dedi, bu vakitte aslımız Kırgız’dan olsa da, Kırım yurduna yakınız” dedi. (metin, s. 81).....O zaman Han Targın’ı çağırttı ve konuştu: “Sen öz yurdundan kaçıp Kırım yurduna vardın, o Kırım yurdunun Olalay, Bulalay diye düşmanını yendin, şimdi ise sen bizim yurda sığınmaya geldin, şu İdil’den çıkan Şagan adında suyun kıyısındaki kıl bayraklı çok Kalmuk’u sıkıştırıp, onların yerini bize alıp ver dedi. (metin, s. 83)

.....

Bu dünya böyle işte
Toynağına ay gibi nal çaktırıp
İdil’in sonbaharındaki mavi buzuna,

Uçarak gitsem kaymam (metin, s. 86)

.....

Öz şehrimin kenarı

Ağlaya ağlaya gideyim

Kırım'da kalan illerin (metin, s. 90)

.....

Bozkırdan çığlık yükselse

İl'e kadar ulaşırsa

Yalnızca seni düşündüm

Uzaktan çığlık geldiğinde

Ortalık sisle kaplandığında

Seninleydi dermanım (metin, s. 89)

.....

Kırgız kara dağın pınarı

Kaşı kalemle çizilmiş gibi

Ağzı gül goncası gibi

Akjünis gibi güzeliniz

Sevdiğinden ayrılıp (metin, s. 89)

.....

Ağlaya ağlaya gideyim

Kırım'da kalan illerin (metin, s. 90)

.....

Nasibimi biricik Tanrı'dan beklerim

Bu şekilde yaşarım

Kırım'a doğru giderim,

Kırım'da kalan kırk arkadaş

Kırk "kaşka"yı alırım (metin, s. 102)

.....

Bunun üzerine o kızıp Kırım'da ki kırk dostumu alıp yurdunu darmadağın ederim dedi. Ancak o Kırım'dan kız kaçırıp hanına karşı suçlu olan biri idi. (metin, s. 117)

.....
Kan akıtmadan bırakmaz kaleni
Bir ada gibi yapacaktır
Uçsuz bucaksız ovanı
Kırım denen ağanmış
Ağanın işi yamanmış (metin, s. 118)

.....
Şagan'nın her tarafını toza bulayıp,
Dünkü giden it Nogay
Yurtta canlı bırakıp gittiğin,
Aklımdan yaptıkların çıkmaz. (metin, s. 86)

.....
Kolan saçlı, koyun gözlü
Sürmeli kaşlı Akjünis
Seni Tanrıya emanet ettim
Önceki Nogay yurduna beni
Bırakıp gittiğinde (metin, s. 89)

.....
Han oğlu gibi hanına,
Kara Nogay beyine,
Sağ salim geldi
Bir birini gördü
Hanı, beyi, efendisi
Eğilerek selam verdi. (metin, s. 116)

.....
-Yiğitin peşinden gönderiniz
Hizmetini yapanlardan ayırıp
Kara Nogay halkından
Karşısına eski tecrübelilerden
Karasayulı Köben'i
Alşagıruhlı Teben'i
Ömiruhlı Seben'i
“Arvag”lı doğan yiğitlerin

Allah'a verdikleri sözleri olmalı (metin, s. 118-119)

.....

Bunun üzerine yiğit yerinden kalkıp hanın ve halkın verdiği hediyeleri kabul etti. Kara Nogay'ın hanı halkı ile barıştı ve Janarıstan, Üç Targın denilen dağa varıp yerleşti hem kışın hem yazın orada oturdular. Targın o memleketin hem hanı, hem de yiğiti oldu. (metin, s. 122)

dizelerinde bu durum açıkça görülmektedir.

Destanda kahraman Er Targın'ın vaka boyunca dolaştığı mekânlardan birisi de İdil ve Jayık nehirlerinin bulunduğu taraflardır:

İdil'in çıktığı yatak gibi

Kuşlar çığlık çığlığa geldiklerinde

Rengârenk çiçek açıp

Sırlı sıklam tere batıp

Kara tere bulaşıp (metin, s. 93)

.....

İdil, Jayık iki nehir

Üşenmeden geçen dünya hey

Başını sonunu bilen yiğit

Yiğitliğine söz yok (metin, s. 96)

.....

Ben giderim, giderim

Gitmekle bozkıra gitmem

Dönüp İdil'e geçerim

Kadir bilmeyen sen ite

Bekçi olup ne yapayım? (metin, s. 101)

Dikkat edilecek olursa destanda Kazakistan veya Kazak İli şeklinde bir ifadeye rastlanmamasını biz, XI. asra kadar Kazaklarla Kırgızların ortak bir hayat yaşamalarına bağlamayı uygun görüyoruz. En güzel örneğini Kız-Jibek destanında gördüğümüz bu ortak hayatın izleri, Er Targın destanının (bundan önceki bölümde de

üzerinde durulduğu gibi) anlatının tarihî tabakasını vermesi açısından, son derece önemlidir.

Destanda adı geçen İdil, Jayık nehirleri bugün de belli bir coğrafyayı ifade etmekteyse de, Bulgır dağı, Karaje-Koban kanlı su, Aktogan-Bodan canlı su, Samar çağlayan su, bozkır gibi mekânlar günümüz coğrafyasında tespit edilememiştir. Söz konusu mekânlar geçmişte var olan ancak bugün çeşitli nedenlerle adları değişmiş veya unutulmuş olması muhtemel, yerel coğrafyalar olmalıdır.

Aznay şehrine gelince....Bu mekan geçmişte mahallî bir yer adı olarak yaşamış olacağı gibi, bugün Rusya toprakları içinde yer alan Azav kalesinin (Azov denizinin eski adı) anlatıcının söylemiyle destana yansımış şeklinin olması, kuvvetle muhtemeldir.⁵⁰

Destandaki: **O zamanlarda Hanzade hanın eli Bulgır dağına mekân ederdi, Bulgır dağına altı ırmak var idi. Hanın eli Bulgır dağından o Kalmukların Şagan yaylasına göç eder, Targın ile Akjünis'i Şagan'ın kıyısına yerleştirdikten sonra gelip alrız diye yurda bırakırlar, altı yedi günlük yiyeceği ve Tarlan atıyla birlikte.** (metin, s. 84)

.....

**Bulgır Bulgır, Bulgır dağ,
Uzakta duran Lânetli dağ,
Gidecek-konacak yerim yok,
Elim-günüm Keriboz,
Söyleyecek dilim yok,** (metin, s. 85)

.....

**Ateş yüreğimi dağladı
Bu işleri söylediğinde
Din kâfiri yenememiş
Onun dokunduğu onmamış
Aznay denilen Az şehri
Altmış atı büyütmüş** (metin, s. 88)

.....

⁵⁰ Kazak Halkı Edebiyeti (köp tomдық), Batırlar Jırı, 3. tom, Jazuşı, Almatı, 1987, s. 299

Eğer gidip gelmezseniz, Kırım halkından, Akşahan'ın emri altından, Targın denen yiğit gelip, bir omurgası kırıldıktan sonra dikkate almayıp kargaya-kuzguna yem olup, Bulgır dağın pınarında ölüvermişler, derler. (metin, s. 99)

.....

**-Akan, akan, akan su,
Akanda büyük balık yüzen su,
Karaje, Koban-kanlı su,
Aktogan, Bodan-canlı su,
Üç nehir, Samar-çağlayan su
Su olalı ikisi,
Kâfir ile Müslüman
Yiğitleriyle davalı su (metin, s. 101)**

.....

Eğer böyle ise yolunuzdan dönünüz. Bulgır dağında seni tek başına bırakmış olmanın utancıyla güzel Akjünis'in üstüne sana biricik kızımı vereyim. (metin, s. 103)

.....

**Atacağında eli uzun
Kulan'ı bozkırdan döndüren
Çekişen hanı şimdi ben
Altın tahttan ayıran,
Sabahtan salsa öğlen gelen
Tepeden salsa bayıra gelen (metin, s. 104)**

.....

O zaman Targın şöyle söyledi. -Bu seneki Bulgır dağının içine tek başına bırakıp gittiğinin günahını affetmişim. Kızımı vereyim diye, düşmanını öldürüverip kızını vermeyişini af etmiyorum dedi. Akjünis ile Kırım'a doğru yürüyüverdi. (metin, s. 116)-Biz yiğit Targın'ı iki kere aldattık. Birincisi Bulgır dağında tek başına bırakıp geri geliriz diye gelmedik. İkincisi kızı veririz deyip, düşmanımızı öldürtüp vermeyiverdik. (metin, s. 117) satırlarından da görüleceği üzere...

Destanda sık sık adı geçen Kalmuk İli'ne gelince. Bilindiği üzere hangi boydan olursa olsun tarih boyunca Türkler, Moğolların bir kolu olan Kalmuk

(kaynaklarda Kalmak, Oyrot veya Oyrat olarak da geçmektedir) ların hücumuna uğramıştır. Bu durum bize Türkiye Türklerinin Kurtuluş Savaşı sürecinde, Yunanlıların yaptıklarında olduğu gibi Kalmukların saldırıları da Orta Asya Türklerinin hafızasında aynı şekilde canlı olarak yaşadığını göstermektedir: **“Bu Targın kahraman olduğundan, bizler onu ağırladık ve sizin fermanız yerde kalmasın dedik.” Onlar handan rica ederek: “Targın kahramanı Şagan adlı suyun kenarındaki Kalmuk’a gönderelim, o Kalmuk’u, Şagan’ın kıyısından sıkıştırıp topraklarını bize alıp versin.(metin, s. 82).....Sonra kahraman Şagan’ın başındaki tepede biten meşe ağacı vardı, o meşeye tırmandı, eğer Kalmuklar bizimle savaşmayı düşünüyorsa, asker toplardı, ona bakmak için.** (metin, s. 84)

.....

**Lânet olası Kalmukların
Yaylayacağı kışlayacağı yer için
İdil’den çıkan yiğit Şagan
Kalmuklardan çekip Nogaylara verdim
Atamdan aslan doğan yiğit için
Lânet olası Nogaylar,
Bana kulak vermedi (metin, s. 86-87)**

.....

**İdil’in arka tarafında
Lânet olası Kalmukların
Bağrışıp duran malı için
At binmedim ganimet için
At binmişim yolumu tutayım düşmana (metin, s. 88)**

.....

**Kıl bayraklı Kalmukları
Aman vermeden kovalayıp,
Gelmekte olan pek çok at
Ne zaman gelip konacak? (metin, s. 95)**

.....

O zamanlar Han’ınız, ülkenin eski Şagan boyundan olan, Targın’ın kovup gönderdiği bir sürü Kalmuk onu öldürmek üzere beklemekteydiler (metin, s.

100).....Siz sağ salim döndünüz mü? Yiğit şöyle cevap verdi: “Allah’a şükür geldim” Han şöyle söyledi. Bu Kalmukları eskisi gibi öldürüp, kovup, bu düşmandan kurtar”. (metin, s. 100)

.....

Dombavıl denen pehlivan

Teke tek Targın’la

Savaşmaya gelmişti

Gelirken Kalmuk konuştu:

Konuşunca şöyle dedi

-Alayım desem onaylıyorsun

Almayayım desem umursamıyorsun

Söyle bana niyetini

Ne düşünen Nogaysın? (metin, s. 105)

.....

“Sıramı ver” dedikten sonra

Korkusuzca bakakaldı

Kahrolası it Kalmuk

Okluğa elini uzattı

Çekiverdiği zalim ok

Diğer oklara da yol açtı, (metin, s. 105-106)

.....

Kalmuk yiğitin düşmanı deyip

Tam yüreğin ortası deyip

Ölecek yerin burası deyip

Kalabalık gelen Kalmuklara

Targın hızla fırlattı,

Oku vınlayıp gitti

Kalmuk’a yakın düştü

Gövdesi sıkan zırhtan

Kalması parça oktan (metin, s. 107)

.....

Ok atışı bittiği anda

Dombavıl yere düştü

Bayrağı elinden düştü
“La lay lâmâ luh” diye
Lânet Kalmuk yere serildi.
Sıra sıra yatan Kalmukların
Atlarına örtü örttüler,
Ne yapacaklarını konuşup
Akıl çare buldular. (metin, s. 108)

.....
Gelen Kalmuklar rastladı
Targın gibi bir kurda
Gövdeden canı gitmezse
Gücü kuvveti tükenmezse
Targın şerefini verir mi?
Akıl çare bulalım
Kalmuklar geldi çevreledi
Sarılı bayrağı dalgalanıp
Kaşları çatılıp
Targın, Allah diye saldırdı (metin, s. 111)

.....
Koyunlara saldırdı bir kurt
Kurt gibi daladı
Pek çok Kalmuk yere düştü
Yiğit gücünü sınıadı
Tarlan atı koşturdu (metin, s. 111)

.....
Kaynaşıp duran Kalmuklara
Targın marifetini gösterdi
Bunca Kalmuk yok oldu
Hepsi de kan içinde kaldı. (metin, s. 111)

.....
Düşmana doğru vardı
Kalmukların çoğu şalvarlı
Şalvarlıya salladı

Sapladı boyun tarafından
Boğazladı damaktan (metin, s. 112)

.....

Sekizinci gün oldu
Pek çok Kalmuk'un başına
Bitmeyecek gece oldu
Er yiğite sınav oldu
Okluğundan sıyırdı
Allah deyip oku
Gelen Kalmuk çok idi
Çok da olsa Kalmuklara
Altı gün kılıç salladığında
Tek tük, azıcık kaldı. (metin, s. 113)

.....

Bacağını ok yaralayan pek çok Kalmuk
Kırılan bacağı sürüyüp
Targın'ın gücünü gördükten sonra
Kaçtı aşağı topal gibi (metin, s. 113)

Er Targın destanında İpek Yolu dediğimiz bölgelerin de yer aldığını görmekteyiz. İpek Yolu'nun, uzunca bir dönem İran'dan Hindistan'a kadar uzanan ticaret yolunun, kervancılığın hüküm sürdüğü geniş bir coğrafyayı içine alması, incelediğimiz destanda ki uzantısı olarak değerlendirebileceğimiz bu durum anlatıdaki:

Ey, Kart Kojak, Kart Kojak!
Atını çek buradan, ey Kojak!
Benim neyimi sorarsın?
Buhara'ya gidersen ipek var,
İpeğe bak da saçımı gör,
Kuyumcuya gidersen, yanında
Altından yapılmış düğme var,
Düğmeye bak da, başımı gör!

Mollanın yanına gidersen, yanında
Ucu açılmış kalem var,
Kaleme bak da, kaşımı gör!
İhran'a gidersen, çekirdek var,
Çekirdeğe bak da, burnumu gör!
Bu vakitte her bir şehirde,
Kurulmuş sonbahar panayırı var.
Güz panayırına bak da, gözlerimi gör!
Semer kand'a gidersen, sandal var.
Sandala bak da dişlerimi gör!
Gidersen ustalara, yanında,
Çekerek düzeltilmiş teller var,
Tellere bak da, bileklerimi gör!
Ormana gidersen, çalılıklarda
Yuvarlanan tavşan var,
Tavşana bak da sırtımı gör!
Kara yere kar yağar,
Kara bak da tenimi gör!
Kar üstünde kan damlar,
Kanı gör de yanağımı gör! (metin, s. 77-78)

Allah, dedi bağırdı
Arvag'ını su gibi savurdu
Ya, babam, deyiverdi
"İran"lılar sıkıntısını aliverdi (metin, s. 107)

satırlarında da rahatlıkla görülebilmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Er Targın destanının coğrafyası Türk Dünyası tarihinde XI. yüzyılın öncesindeki dönemlere ilişkin mekânlar yanında Çin, Kırım, Güney Rusya, Tataristan ve Kırgızistan gibi çok geniş toprakları içine almaktadır. Bunda destanın tarihî tabakasının oldukça eskilere gitmesi kadar destan anlatıcısının Türk Dünyası tarihine ilişkin bilgisi yanında epik gelenek konusundaki birikimleri de etkili olmuş olmalıdır.

II. BÖLÜM

YÉR TARĞIN DESTANINDAKİ EPİK UNSURLAR

Türk Destanlarının en önemli özelliklerinden biri epik anlatmalar olmasıdır. Bu, destanların epik dönem ürünleri olması kadar bu dönemi belirleyen bir anlatı üslubunun getirdiği gelenek kurallarıyla da ilgili bir durumdur. Belli başlılarını:

1. Destan kahramanlarının genellikle tek çocuk olmaları,
2. Destan kahramanlarının yanında kırk yiğit ya da kırk kızın bulunması,
3. Destan kahramanlarının olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmeleri,
4. Destan kahramanlarının anlatı sonunda ölse bile yerine geçecek bir erkek evlâtlarının bulunması yahut da eşlerinin bir varise hamile olmaları,
5. Destan kahramanlarının figürü yapıları bakımından olağanüstü özelliklerle donatılması,
6. Destan kahramanlarının millîyetçi bir kimlikle karşımıza çıkması,
7. Destan kahramanlarının bol sıfatlı, zarflı, uzun cümlelerle tanıtılması,
8. Ailenin çok geç bir yaşta evlât sahibi olmaları,
9. Destan kahramanlarının üniversalist yeni “dünyaya hâkim olma düşüncesini taşımaları,
10. Destan kahramanının çok kısa bir zamanda, olağanüstü çabuklukla büyümesi,

olarak sayabileceğimiz bu özellikler, “Er Targın” destanı için de söz konusudur. Nitekim üzerine çalıştığımız destana baktığımızda epik motiflerin çeşitliliği dikkati hemen çekmektedir. Aslında destandaki epik motiflerin, destan geleneği bağlamında bu adla anıldığını da belirtmemiz gerekir.

II. 1. Kırk Sayısı

Kaynağını eski Türk inançlarına bağlamak gerektiğine inandığımız bu motif, Kırgızların türeyişini anlatan bir efsane ile ilgili olmalıdır: Rivayete göre Sagın Han adlı bir Kazak hükümdarının “ellerini suya soktukları anda üzerlerine kut indiği için gebe kalan kızı ve kırk yardımcısı hükümdar tarafından bir dağa sürülürler, orada

büyüyüp çoğalırlar ve Kırgız (bu terimin Kırk Kız'dan bozma olduğuna inanılır) kavmini meydana getirirler.⁵¹

Bu durum Er Targın destanında da karşımıza çıkmaktadır. Destanın baş kısmında Er Targın'ın kaçıp yerleştiği yer “..... **Targın adında bir yiğit kendi halkından, Kırgızlardan birini öldürmüş ve Han'ın huzurunda suçlu olunca kaçarak kırk çeşit boyun yaşadığı Kırım yurduna gelmiş, o sıralarda Kırım'da kırk bin cami vardı, kırk han vardı. Bu kırk hanın en büyüğü Akşahan idi.....**” (metin, s. 64) şeklinde tanımlanmaktadır.

Destan epik kahramanları epik geleneğe göre yanlarında kırk tane yiğitleri veya kırk ince belli kızları vardı. Nitekim üzerinde çalıştığımız destanda Er Targın da aynı özelliğe sahip olup “.....**Bunun Kırım yurdunda kırk dostu var idi.....**” (metin, s. 85) ve “**Bunun üzerine o kızıp Kırım'da ki kırk dostumu alıp yurdunu darmadağın ederim dedi**” (metin, s. 117) satırlarından da anlaşılacağı üzere kırk tane güçlü ve etkili arkadaşı bulunmaktadır.

II. 2. At

Bilindiği üzere at Türklerde sadece bir binek hayvanı değil beslenme, giyinme, süslenme, ticari bir mal olarak da yerini almış; yazın yaylakta, kışın kışlakta besleyip korudukları bu hayvan onların hayat tarzlarını da belirleyen bir unsur olmuştur. Kısacası Türklerin konar-göçer olmalarını sağlayan⁵², bozkır Türk ekonomisinin esasını teşkil eden atın bu kadar büyük yer edinmesinde Türklerin yaşadıkları coğrafyanın rolü büyüktür.⁵³ Bu nedenle at gerçek hayatta olduğu gibi halk anlatı türlerine de aksetmiş; özellikle destanlarda kendine önemli bir yer edinmiştir.

⁵¹ Ziya Gökalp, Türk Medeniyet Tarihî, cilt 1, (İslamiyet'ten Önce Türk Medeniyeti), Türk Kültürü Yayını: 5 (Haz. Fikret Şahoğlu), İstanbul, 1974, s. 99

⁵² Ali Abbas Çınar, Türklerde At ve Atçılık, Kültür Bakanlığı, Hagem Yayınları: 192 Gelenek ve Görenek Dizisi: 18, Ankara, 1993, ss: 14-19

⁵³ İbrahim Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986, ss: 304-305

Er Targın destanına baktığımızda söz konusu destan kahramanının, Tarlan adlı bir atı olduğunu görüyoruz. Söz konusu destanda bu at:

Erkenden çıksa geceyi geçen
Tepeden salsa dağ sırtını geçen
Koca gözlü kaska azban
Biçimli vücudu kemikli
Bir gram bile yağı yok
Yelesi Fırtına gibi uçuşup
Kuyruğu rüzgâr gibi savrulup (metin, s. 72-73)

.....
Gele gele zorlayan,
Başını çekse olmayan,
Boz kemer olup sarılsa,
Bir aylık yolu altı adımlık düşünen, (metin, s. 104)

.....
Kütük görse atlayan
Atılıp sıçrayıveren
Atılıp dört ayak üstüne düşen (metin, s. 104)

.....
Kartal gözlü Tarlan'ı (metin, s. 104)

satırlarıyla tanıtılmakta;

Dağdan aşan Tulparım
Sahibin Targın öldüğünde
Ateş gibi toynaklım
Omurgan var otağ gibi
Kürek kemiklerine baksam
Suda yüzen tahta gibi
Kuyruğuna kurban olayım
Kından çıkan hançer gibi
Yelene kurban olayım

Savrulan ipek gibi
Çene kemiğine kurban olayım
Kıvrılıp duran nehir gibi
Kulağına kurban olayım
Gölde yetişen kamış gibi
Kaşlarına kurban olayım
Kara Albastı gibi bakışına
Gerdanına kurban olayım
Yetişip olgunlaşmış elma gibi
İki gözüne kurban olayım
Karanlıkta yanan mum gibi
Burnuna kurban olayım
Delikleri kova gibi
Şah damarına kurban olayım
Sartların pamuktan ördüğü kelepçe gibi
Göğsüne kurban olayım (metin, s. 92-93)

dizeleriyle tanıtılmaktadır.

II. 3. Alp Erkekler

Her ürün kendisini yaratan çevrenin şart ve ihtiyaçlarına bağlı olan bir insan tipini zorunlu kılar. Bu insan tipi söz konusu şart ve ihtiyaçlar yaşadığı sürece hayatiyetini sürdürür. Bu ihtiyaçların ve ihtiyaçları bağlı beklentilerin değişmesi sonucunda o üründe ortaya çıkan insan tipi de değişme uğrayacak; bir başka ifadeyle yeni bir insan tipi ortaya çıkacaktır.

Bu durum destan kahramanları için de geçerlidir. Destanın ortaya çıkmasını sağlayan toplumun isteklerini, özlemlerini, beklentilerini, ideallerini temsil eden destan kahramanlarında halk bilmek, görmek, duymak istediği her şeyi onların hayatına sığdırmaktadır. Konar-göçer bir hayatın ürünü olan destanların içerdiği kahramanların da bu hayat tarzını yansıtan özellikleri taşıyacağı; olağanüstü fizik güçleri yanında binicilik, atıcılık ve savaşçılık gibi konularda yenilmez kahramanlar olarak karşımıza çıkmalarının nedeni budur. Alp tipi dediğimiz bu kahramanlar

girdikleri her çatışmada veya yarışmada düşmanını yenecek; bir anlamda yaşadığı hayat tarzı onu her alanda idealleştirecektir.

Er Targın destanına baktığımızda da benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Nitekim destancının ağzından Targın'ın Kalmuklara saldırışı:

Gelen Kalmuklar rastladı

Targın gibi bir kurda

Gövededen canı gitmezse

Gücü kuvveti tükenmezse

Targın şerefini verir mi? (metin, s. 111)

.....

Targın Allah diye saldırdı

Ay tarafından girdi

Gün tarafından çıktı

Koyunlara saldırdı bir kurt

Kurt gibi daladı

Pek çok Kalmuk yere düştü

Yiğit gücünü sınıadı (metin, s. 111)

.....

Kaldırıp saldırıp boz süngü

İnsan kanına doymadı (metin, s. 112)

.....

Karşı taraftan baksa

İnsan dayanacağı yiğit değil (metin, s. 112)

.....

Altı gün kılıç sallayıp (metin, s. 112)

satırlarıyla tanıtılmakta; anlaşılacağı üzere Er Targın'ın düşmana saldırışı kurdun sürüyü dalmasına benzetilmektedir.

Gelelim Kart Kojak'a. Destanda Akşahan'ın yiğitlerinden olduğu belirtilen Kart Kojak Targın'ın Akjünis'i engellediği sırada, Targın tarafından (kim olduğu) sorulunca:

“Ben de senin gibi bir yiğitim.
Benim soyumu öğrenmek istiyorsan
Benim yönümü soruyorsan
Kırk dal boydan oluşan Kırım ilinde,
Saf cevherden silahı belinde,
Büyük atam Erkölik,
Babam ise Koyanak,
Bendeniz Kojanakulı Kart Kojak!
Seferde herkesi geçen ganimet alan,
Kavgalı yarışmalı yerlerde ödül alan,
Silahlı düşmana karşı çıkan,
Kart Kojak adlı bir yiğitim” (metin, s. 74-75)

.....

şeklinde cevap verir. Akjünis’in ağzından ise Kart Kojak:

Ey Kart Kojak beş yaşında sen,
Yaş daldan yapılmış yayı çektin,
Tek namlulu tüfekte atış yaptın, (metin, s. 79)

Yirmi beş yaşına gelip de sen, (metin, s. 79)

Kart buğra gibi güçlendin. (metin, s. 80)

Otuz beşine gelince sen,
Zilli mızrağı eline aldın,
Rüzgâra göğsünü verdin,
Düşman görünce atıldın,
Kolsuz zırhı giyinip
Uzun gök atı kamçılıyıp,
Kaleler aldın nara atıp (metin, s. 80)

Kırk beşinde de sen,
Kırım adlı şehrin,

**Rüzgârlı tarafının kalesi idin,
Gölgeli tarafının sığınağı idin** (metin, s. 80)

.....

**Şehre saldıran olursa,
Bin kişiye bedelsin bir özün** (metin, s. 80)

satırlarıyla çocukluğundan beri yay çekip ok atan, düşmana saldırdığında sırtı yere gelmeyen, süngüsünden kan gitmeyen bir yiğit olarak tarif edilmektedir.

II. 4. Jalmavız

Türk destanlarında çeşitli adlarla anılan ve Kırgız destanlarında “Jelmoguz” olarak geçen bu terim⁵⁴ Kazak kültüründe daha çok mitik kaynaklı masallarda görülen bir varlık olarak bilinmektedir. Buna göre Jalmavız uzun tırnaklı, insan kanını emen, cin ve şeytanlara hükmeden, yedi başlı güçlü bir kadın yaratıktır. Ayrıca Kazak Türklerinde “ad koyma”, “evlendirme”, “yabandan gelen insanları geldikleri kabileye bağlı kılma”, “birini kurallara itaat ettirme”, “askeri yönetme” gibi işlerden sorumlu olduğuna inanılan ve “Jalmavız Kempir” diye adlandırılan bu varlık bugün sözlü gelenekte mitik bir varlık olarak nitelendirilmektedir.⁵⁵

Bu konuyla alakalı, “Alimcan İnyet, Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz, Jelmoguz”⁵⁶ adlı kitabından daha geniş bilgiye ulaşılır.

Türkiye’de hazırlanan Kazakça-Türkçe sözlük de ise “Jalmavız” iki şekilde açıklanmaktadır:

1. Masallarda ve halk hikâyelerinde karşılaşılan cadı,
2. Obur,
3. Üç sevimsiz, terbiyesiz, alçak⁵⁷

⁵⁴ Nerin Yayın, Kırgız Epik Terimler Sözlüğü I, Ege Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi No: 149, İzmir, 2008, ss: 168-170

⁵⁵ K. U. Entsiklopediya, a. g. e., s. 496

⁵⁶ Alimcan İnyet, Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz, Jelmoguz, İstanbul Bilge Kültür Sanat Kenti, 2010

⁵⁷ Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, (Kazakça-Türkçe Sözdik), Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 157

Er Targın destanında Jalmavız iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Bunlardan biri, “olağanüstü irilikteki ağzını açtığı zaman istediğini yutan bir mitik varlık olup Targın ile ilgilidir” ve:

**Yiğit Allah deyip dört nala gitti,
“Yalnızın yâri Allah”tır deyip
Sarı ala tuğu sallayıp
Saldırdı yiğit atı tepikleyp
Jalmavız gibi ağzını açıp,
Dışarıda duran askere
Bakmadı bu yiğit. (metin, s. 65-66)**

satırlarından da anlaşılacağı üzere destan kahramanının haykırırken ağzının aldığı şekil Jalmavız’a benzetilmektedir.

Diğer anlam ise yine Targın ile ilgilidir ve Jalmavız’ın “askere hükmetme özelliği” destan kahramanı ile ilişkilendirilmiştir.

**Kartal gözlü Tarlan’ı
Düşmana doğru yöneltip,
“Jalvamız” gibi ayak direyip,
Kalabalık askerlere
Geldi Targın yel gibi (metin, s. 104)**

satırlarından da anlaşılacağı üzere Er Targın mitik bir destan özelliği göstermesine rağmen epik ve mitik unsurlar bakımından oldukça fakirdir. Bir başka ifadeyle destanda, vakadaki hareketi sağlayan epik ve mitik unsurlar değil destan kahramanlarının yer aldıkları olaylardır. Elbette bundan “Er Targın destanı, epik gelenek kuralları içinde değerlendirilemez” gibi bir sonuç çıkartılmamalıdır. Büyük bir ihtimalle destan belli bir döneme dayanması, bunda etkili olmuştur.

Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Alimcan İneyet, “Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz, Jelmoguz”, İstanbul Bilge Kültür Sanat Kenti, 2010

III. BÖLÜM

YÉR TARĞIN DESTANINDAKİ KAHRAMANLAR

Bir destanda vakayı taşıyanlar, anlatının kahramanlarıdır. Bir başka ifadeyle söz konusu ürünlerde destanın hangi çeşitten olduğu, aktörlerine yani kahramanlarına bakılarak anlaşılır. Destanlarda kahramanın bize tanıtılırken kullanılan terimler, benzetmeler bile kahramanın anlatıdaki rolü ve önemini belirtir şekildedir. Bir anlamda destan kahramanları epik, mitik vb. hangi çizgilerle veriliyorsa destan da aynı özelliği taşır. Ancak ister mitik, ister yiğitlik, isterse aşk konusunda olsun bütün destanların epik kurallara göre anlatılacağı da gözden uzak tutulmamalıdır.

Er Targın destanı için de benzer bir durum söz konusudur. Bazı varyant ve nüshalarında daha belirgin olan ve genelde mitik bir destan diye tanımlanan Er Targın da epik geleneğe göre anlatılıp şekillenmiştir. Bir başka ifadeyle Er Targın destanındaki kahramanlar epik çizgilerle tanıtılmıştır.

Bu bağlamda Er Targın destanındaki kahramanları dört başlıkta vermemiz mümkündür.

1. Destanın Asıl Kahramanı
2. Destanın İkinci Derecedeki Kahramanları
3. Destanın Üçüncü Derecedeki Kahramanlar
4. Destanın Dördüncü Derecedeki Kahramanları

III. 1. Destanın Asıl Kahramanı

III. 1. 1. Yér Tarğın

Destana adını veren Er Targın anlatı boyunca bütün vakanın merkezinde olup olaylar onun etrafında döner-durur. Destanın bel kemiği, Er Targın'dır; anlatının başından sonuna kadar bütün olayların içindedir. Çeşitli yönleriyle tanıtılan Er Targın: **“Eskiden Kırgızlar döneminde Targın adındaki bir yiğit kendi halkından, Kırgızlardan birini öldürmüş ve hanın huzurunda suçlu olunca kaçarak kırk çeşit boyun yaşadığı Kırım yurduna gelmiş. O sıralarda Kırım’dakırk han vardı. Bu kırk hanın en büyüğü Akşahan idi. Targın, işte bu**

Akşahan'ın himayesine girer....." (metin, s. 64) satırlarında da verildiği üzere Kırgız soyundan olup Kırım'da yaşamak zorunda kalan bir yiğitti.

Targın destanda yaptığı yanlıştan gerektiğinde geri dönebilen bir yiğit olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Akşahan: **"Ben, kızımın bu Kırgız ile gitmesine razı değilim. Kızım, han oğluyla gitmesi gerekirdi..."** (metin, s. 70). **Benim sana acıdığımı anlayamadın! Öyleyse git de yerini al, tekrar nişan alacağım."** (metin, s. 77). İhtiyarın bu sözleri üzerine, Akjünis'i kaçırın Targın bir müddet sonra: **"İhtiyarın dedikleri doğru imiş. İsteseydi doğrudan bana nişan alır,.....devirmez miydi? Ben bunun kıymetini bileyim."** (metin, s. 77) der ve Akjünis'i Kart Kojak'ın yanına bırakıp gider.

Targın epik kuralların geçerli olduğu bütün destanlarda da olduğu üzere olağanüstü fizik yapısıyla dikkati çekmektedir. Mesela Akjünis'i, Kart Kojak'a teslim ederken kendisini **".....dağ gibi beni...."** (metin, s. 77) diye tanımlar.

Er Targın zaman zaman insani unsurlarla da çizilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Kalmukları gözetlemek üzere çıktığı ağaçtan düşüp kemikleri kırılan Er Targın üç Nogay yiğitin kendisini öylece bıraktığı halde Kalmukların geleceğini haber alınca, Nogay hükümdarına kendine yapılanları unutacağını ve onlarla beraber düşmana karşı savaşaacağını: **"Ondan sonra yiğit dediğinden döndü ve Hanzada Han'ın "Orda"sına geldi. Birkaç gün içerisinde beli düzeldi....."** (metin, s. 103)

Düşmanın geldiğini anladıktan sonra,

Askerleri gördükten sonra,

Sarı bayrağı dalgalandırıp (metin, s. 103)

.....

Kalabalık askerlere

Geldi Targın yel gibi

Altı kulaçlı ala atıyla (metin, s. 104)

.....

Hızla gelen Er Targın

Allah, diye bağırdı (metin, s. 107)

.....

Okluğa elini uzattı (metin, s. 107)

.....
Şahin gibi bekledi (metin, s. 107)

.....
Kalabalık gelen Kalmuklara
Targın hızla fırlattı,
Oku vınlayıp gitti (metin, s. 107)

satırlarından da anlaşılacağı üzere Nogayların Kalmuklara üstün gelmesini sağlar.

III. 2. Destanın İkinci Derecedeki Kahramanları

III. 2. 1. Kart Kojak

Er Targın destanında Kart Kojak, Akjünis'in babası Akşahan'ın en gözde yiğitidir. Altmış beş yaşında olmasına rağmen Kart Kojak destanda Er Targın'ın ağzından Akjünis'e:

Arka tarafıma baksam
Gökyüzünü saran bulut gibi,
Miğferine baksam
Kaynayıp erimiş çelik gibi,
Ovada yükselen dağ beli gibi,
Sert yüzlü, kaşları çatık,
Laçın kuşu gibi saldırmaya hazır, (metin, s. 72)

.....
Altmış aşmış ağabeyi, (metin, s. 73)

.....
-Yaşı büyük amcam deyip,
Aksakallı babam deyip, (metin, s. 73)

.....
Göğsü dağ kadar,
Yüzüne baksa,
Evin gireceği mezar (metin, s. 73)

dizeleriyle olağandan iri ölçülerde tasvir edilmektedir.

Kart Kojak olağanüstü fizik yapısı haricinde kahraman, yürekli, hiçbir şeyden korkmayan bir savaşçı olarak da gösterilmektedir:

Gök mızrağı sallarım,

Sapı altın ak kılıcımı

Kızıl kana bularım, (metin, s.)

.....

Yiğit de olsan alırım. (metin, s. 75)

.....

Kart tavşan gibi dikilip, (metin, s. 75)

.....

Korkmadı da çekinip,

Öfkeyle doldu, sel gibi taşıtı; (metin, s. 75)

.....

Düşmanı sıkıştırınca,

Zırhına yiğit sığmadı, (metin, s. 76)

dizelerinden de anlaşılacağı üzere.

Kart Kojak destanda merhametli, sevenin halinden anlayan bir insan olarak da gösterilmektedir. Nitekim Akjünis'in güzelliği karşısında onunla evlenmeye karar veren Kart Kojak kızın Targın'a olan aşkının büyüklüğünü anlayınca ".....**Ben bunu alırsam, vebali boynuma yük olur. Günahına kalmayayım.....Bunu kendi sevdiğine kavuşturayım**" diyerek, **Targın'a verdi, ikisini de serbest bıraktı**". (metin, s. 81)

III. 2. 2. Sııra Jırav

Jıravlık Kazak sözlü geleneğinde son derece önemli bir kurum olarak dikkati çekmektedir. Âşık geleneğindeki âşıklarımıza benzer şekilde irticalen şiir söyleyen ve söylediklerine "jır" adı verilen türkülerini söyleyen jıravlar akın denilen şairlerden farklıdır. Jıravlık daha çok epik gelenekle ilgili olup kâhin, falcı, halkın öncüsü olarak tasvir edilir. Bir anlamda jıravların gelecekte haber verdikleri, halkı

bilinçlendirdikleri, hangi işin hangi zamanda yapılacağını belirledikleri de çeşitli kaynaklarda dile getirilmektedir. Kazak geleneğindeki en meşhur jırav Korkut Ata olarak kabul edilir. Başlarda kopız, zaman içinde dombıra da kullanan jıravlar daha çok “destan söyleyen kimse” diye bilinmektedir.⁵⁸ Savaşlarda orduyla beraber savaşa da gittikleri bilinen jıravlar bu yeteneklerini âşık-hikâyecilerimizde olduğu gibi usta çırak ilişkisi ile öğrendikleri bilinmektedir.⁵⁹

Kazak jıravlarının en meşhuru Sıpıra Jırav’dır. Sıpıra Jırav şiirlerinde en fazla Toktamış Han ile Er Targın batırdan ve onların barışmalarından bahseder.⁶⁰

İncelediğimiz Er Targın destanında da Sıpıra Jırav halkın bilinçlenmesini sağlayan, yol gösteren, yaşlı ve tecrübeli bir kimse olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Akşahan’ın kızı Akjünis’in kaçırması üzerine kendisinde yol göstermesini isteyen başta hükümdar olmak üzere bir grup insan Sıpıra Jırav’a giderler ve **“.....Kırım’dan kız kaçırıp hanına karşı suçlu olan biri idi. O ülkesinden geri dönüp gelir mi? Ya da bize yalan söyleyip, bizi korkutup aldattı mı? Bunu bize açıkla. Sen gün görmüş birisisin.....”** (metin, s. 117) diye yardım isterler. O’da onlara:

Targın gibi yiğite

Hepiniz toplanıp gidiniz (metin, s. 53)

.....

Ayaklarına kapanınız

Eğer giderse yurduna

Birlik içinde kalınız

Homurdanıp durursa

Soğuk demir kuşansa

Yırtmadan gitmez yakanızı (metin, s. 118)

⁵⁸ K. U. Ensiklopediya, a. g. e., ss. 137–139; Ahmedov Z., Edebiyet Tanuv Terminderiniñ Sözdigi, 1996, s. 98

⁵⁹ Bekir Şişman, a. g. t., ss: 6-8

⁶⁰ Jar Muhametrahim Muhammedov, Köneniñ Közi, (XI-XVIII Ğasırlardağı Qazaq Edebiyeti), Almatı, 1996, s. 80

diyerek akıl verir. Targın'a da:

-Ay yiğitim, yiğitim

Dağda Tarlan haykırsa

Kaya içinden kurdu

Asil kartal bağırsa (metin, s. 119)

.....

“Arvag”lı doğan yiğit isen

Ne yaparsın bir kızı?

Ufacık çocuk gibi oynayarak

Küçücük oğlak gibi zıplayarak

Çıkıverme ortalara

İşte burada hanınız (metin, s. 120)

.....

Armağan verdi alınız

Kara kartalı verdi (metin, s. 120)

.....

Aklın başında ise (metin, s. 121)

.....

Bunları bir düşünsene (metin, s. 121)

diyerek akıl verir ve Nogay Han'la barışmalarını sağlar.

III. 2. 3. Akjünis

Er Targın destanında vaka boyunca karşımıza çıkan, olayların pek çoğunun merkezinde bulunan Akjünis, kendi ağzından:

Ben Kırım ilindeki

Akşahan'ın kızı idim,

Anam ile babamın

Büyüttükleri nazlısı idim (metin, s. 78)

satırlarından da görüleceği üzere Akşahan'ın kızıdır. Ayrıca babasının baş bahadırlarından Targın'ın sevdiği'dir. Akjünis, Tarhın'ın ağzından:

**Kolan saçlı, koyun gözlü,
Kadınların güzeli sen idin!** (metin, s. 71)

şeklindeki kendi ağzından ise Kart Kojak'a söylediği:

**Buhara'ya gidersen ipek var,
İpeğe bak da, saçımı gör!
Kuyumcuya gidersen, yanında
Altından yapılmış düğme var,
Düğmeye bak da başımı gör!
Mollanın yanına gidersen, yanında
Ucu açılmış kalem var,
Kaleme bak da kaşımı gör!
İhran'a gidersen çekirdek var,
Çekirdeğe bak da burnumu gör!
Bu vakitte her bir şehirde,
Kurulmuş sonbahar panayırı var.
Güz panayırına bak da, gözlerimi gör!
Semerkend'a gidersen, sandal var.
Sandala bak da, dişlerimi gör!
Gidersen ustalara, yanında,
Çekerek düzeltilmiş teller var,
Tellere bak da, bileklerimi gör!
Ormana gidersen çalılıklarda
Yuvarlanan tavşan var,
Tavşana bak da, sırtımı gör!
Kara yere kar yağar,
Kara bak da tenimi gör!
Kar üstüne kan damlar,
Kanı gör de yanağımı gör!** (metin, s. 78)

sözlerinden de anlaşılacağı üzere çok güzel bir kızdır.

Akjünis, Dede Korkut'taki Banu Çiçek, Selcan Hatun gibi sevdiklerine bağlı, erkeğini evinin direği olarak gören duygulu ve eşine her konuda destek veren bir kadın olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Targın'ın beli çıkıp öylece yattığı sırada eşine söylediği:

Karanlık basıp gece olur

Gidecek olursam sevdiğim

Sen olmazsan ne yaparım? (metin, s. 95)

.....

Sevip bindiğin Tarlan'ın

Başını göğe kaldırıp

Canımdan yaratıp

Toynaktan çıkan tozun

Yağan karı borana dönüştürüp

Arkadan bastıran boran gibi

Yeraltına uçan yiğit (metin, s. 95-96)

.....

Başını sonunu bilen yiğit

Yiğitliğine söz yok

Yapılı insan bulup

Hizmetçi uşak gibi,

İşkenceyle ölen yiğit

Hangi yiğitten eksik idin? (metin, s. 96)

biçimindeki sözleri Targın'ın “.....**Beni kimse ağaçtan düştü öldü demez; Şagan'ın tarafındaki bir sürü Kalmuk'u götüreyim diye düşman elinde öldü der. “Kadımın böyle dedikten sonra başkası da beni ağaçtan öldü der.....”** (metin, s. 98) diye düşünür ve eliyle bastıracağı beli çıt diye girer; yani Targın eski sağlığına kavuşur.

Destanın sonunda Akjünis, Targın'dan tek oğlu ve iki torunu olan bir anne olarak da gösterilmektedir: **“Targın'ın Akjünis'ten, Ardabiy denen bir oğlu da**

oldu. Bu da sıkı yiğit oldu, çok asil bey oldu. Arda'dan iki çocuk oldu. Büyüğü Ejikerey Bey olup yirmi yaşında öldü. Geriye, Arda'nın yedi yaşındaki küçük çocuğu Aykoja kaldı.....” (metin, s. 122)

satırlarından da anlaşılacağı üzere.

III. 3. Destanın Üçüncü Derecedeki Kahramanları

III. 3. 1. Karasayulı Köben

Aşagırulı Teben

Ömirulı Seben

Yukarıda sözü edilen üç yiğit Nogay Han'ın maiyetinde çalışmakta olup destanın asıl kahramanı Targın'ın hükümdardan Kalmukları sıkıştırıp yenmek istediğinde karşımıza çıkarlar. Nogay Han'ın “.....**Kırım yurdunun Olalay, Bulalay diye, düşmanımı yendin.....şu İdil'den çıkan Şagan adında suyun kıyısındaki kıl bayraklı çok Kalmuk'u sıkıştırıp, onların yerini bize alıp ver.....”** (metin, s. 83) deyince Targın kendisine üç yoldaş vermesini ister. Hükümdarın kimleri istediğini, sorması üzerine Targın: “**Bize verin Karasayulı Köben'i, Aşagırulı Teben'i, Ömirulı Seben'i; o üçümüz gidip bakarız, bize verdiğiniz emir yerde kalmaz”.** (metin, s. 83) diyerek onun en gözde üç yiğitini ister.

Söz konusu üç yiğit savaş sırasında Targın ağaca çıkıp Kalmukları gözetlerken yere düşüp omurgasını incittiğinde de karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu üç yiğit onları ellerini ayaklarını bağlayarak ve “biz geleceğiz” diye aldatarak Bulgır dağının eteğine bırakırlar. O zaman Targın kederlenir ve kadere isyan ederek şunları söyler:

**Geçip giden dünya hey
Targın Targın diyordun,
Elimden yiyecek yiyordun,
Ara sıra kötülük olsa da,
Dönüp gitmem diyordun
Sana sırt çevirip gitmeyiz demişlerdi**

Karasayulı Köben,

Aşagırulı Teben,

Ömirulı Seben

Birlikte yürüdüğüm yoldaşım (metin, s. 87)

.....

Böyle sıkıntılı yerlerde,

Gelmeyiverdin niçin? (metin, s. 87)

Er Targın destanında bu üç kahraman, kendilerine küsen Targın'la barışmak gerektiği sırada vakaya tekrar karışırlar. Nitekim Sıpıra Jırav, Targın'ın gönlünü yapmak üzere Han "kızını vermeye niyetli olduğunu da bildirerek Sıpıra Jırav'a "kendisiyle Targın'ı barıştırmasına" rica eder; Sıpıra Jırav'da ona şu tavsiye de bulunur:

-Yiğitin peşinden gönderiniz

Hizmetini yapanlardan ayırıp,

Kara Nogay halkından,

Karşına eski tecrübelilerden

Karasayulı Köben'i,

Aşagırulı Teben'i,

Ömirulı Seben'i (metin, s. 118-119)

Bunun üzerine üç kişi Targın'ın huzuruna giderler:

Bu üç kişi Targın'ın

Peşi sıra gitmiş şimdi

Yiğit kovalayıp ulaştı şimdi

Ayağına kapanıverdi şimdi

Kızgınlığını bastırıverdi şimdi (metin, s. 119)

satırlarında da görüleceği üzere.

III. 3. 2. Dombavıl

Destanda, Dombavıl:

Kalmuklarda eşsiz
Dombavıl denen pehlivan
Teke teke Targın'la
Savaşmaya gelmişti
Gelirken Kalmuk konuştu: (metin, s. 104-105)

Söyle bana niyetini
Ne düşünen Nogaysın? (metin, s. 105)

Geçit aşmaya bel denir
Asa vurana yel denir
Karşı tarafımdan baksam
Yaşın küçük delikanlısın (metin, s. 105)

Korkusuzca bakakaldı
Kahrolası it Kalmuk
Okluğa elini uzattı
Çekiverdiği zalim ok
Diğer oklara da yol açtı,
Şahin gibi bekledi
Koparırcasına tuttu
-Tarlan atın başı diye
Altın yiğitin düşmanı deyip
Tam yüreğinin ortası deyip
Ölecek yeri burası deyip
Yerinde duramayan Tagın'a
Doğru hedef aldı
Kirişten fırlayıp gitti
Targın'a yakın düştü
Dokuz kat olan doru atın
Sekizinden geçti
Yırtıla yazdı zırhın
Sıralanmış telleri (metin, s. 106)

satırlarında da görüleceği üzere. Kalmukların en büyük pehlivanıdır. Çok iyi ok atan, şahin gibi düşmanın üzerine atlayan Dombavıl, Targın'a meydan okuyacak ve onu küçümseyecek hatta dokuz kat olan doru atın sekiz katını parçalayacak kadar yiğit ve yürekli bir savaşçıdır.

Ancak bu özellikleri Dombavıl'ı Targın'ın elinden kurtaramaz. Nitekim:

**Targın hızla fırlattı,
Oku vınlayıp gitti
Kalmuk'a yakın düştü
Gövdesini sıkan zırhtan
Kalmadı parça oktan (metin, s. 107)**

.....
**Ok atışı bittiği anda
Dombavıl yere düştü
Bayrağı elinden düştü
“La lay lâ mâ luh” diye
Lanet Kalmuk yere serildi. (metin, s. 108)**

dizelerinde de açıklandığı üzere Dombavıl, Targın'ın attığı okla ölür.

III. 3. 3. Akşahan

Er Targın destanında Akşahan: “Eskiden Kırgızlar döneminde Targın adındaki bir yiğit kendi halkından, Kırgızlardan birini öldürmüş ve hanın huzurunda suçlu olunca kaçarak kırk çeşit boyun yaşadığı Kırım yurduna gelmiş. **“O sıralarda Kırım'da.....kırk han vardı. Bu kırk hanın en büyüğü Akşahan idi. Targın, işte bu Akşahan'ın himayesine girer.....”** (metin, s. 64) satırlarında da verildiği üzere, Targın'ın yurdundan kaçıp himayesine sığındığı ve bir dönem sonra kayınpederi olacak kişidir.

Akşahan'ın Akjünis adlı ve:

**Bakan kişi gözlerini ayıramamış,
Kolan saçlı, koyun gözlü
Denilir ki kadınlar içinde**

Akjünis adlı bir güzeldi. (metin, s. 67)

dizelerinden de anlaşılacağı üzere çok güzel, Akjünis adlı bir kızı vardı.

Akşahan'ın destan boyunca kızı ile Targın'ın aşkları yüzünden sıkıntıya düştüğü da olur. Koltuğunda oturduğu hükümdarlığını kurallarını iyi bilen, akli başında hatta evladı söz konusu olduğunda bile bu kurallarında direten Akşahan kızı Akjünis Targın tarafından kaçırınca: **“-Ben, kızımın bu Kırgız ile gitmesine razı değilim. Kızımın, han oğluyla gitmesi gerekirdi. Soyunu hor görüp halktan biriyle gitti.....”** (metin, s. 70) diyerek hem düşüncesini, hem de konumunun özelliklerini ortaya koyar.

Akşahan aslında her hangi bir savaş söz konusu olduğunda koltuğunda oturmayan, askerleriyle beraber vuruşmaya çıkan yiğit bir hükümdardır. Nitekim **“.....Nihayet kaleyi ele geçirdiler ve herkes çok sevindi; Akşahan da gönül rahathğı içinde ülkesine döndü.....”** (metin, s. 66) satırlarında da görüleceği gibi

Akşahan son derece dikkatli, özellikle orduya yeni katılan kimseler konusunda titiz ve araştırmacı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Destanda ordusuna katılan Targın'ı sorgulaması sırasında ortaya çıkan bu duruma göre Akşahan öncelikle Targın'ı tanımak ister. Ona yönelttiği **“.....Sen Kırgız isen bizim ülkeye ne iş için geldin niçin geldin?.....Dün düşmanı yenip kalesini ele geçirdiğinde gösterdiğin kuvveti, neden huzurunu bozan kendi halkına göstermedin?.....”** (metin, s. 66)

sorusunda da bu durum açık olarak ortaya konmaktadır.

III. 4. Destanın Dördüncü Derecedeki Kahramanları

III. 4. 1. Ormanbet

Destanda sadece bir yerde adı geçen Ormanbet, İdil'deki “Ong” (sağ) kol Nogayların başında bulunmaktadır. Kendisine bağlı on ayrı Nogay kolu, her birinin de ayrı bir hükümdarı vardır. Er Targın destanında bu durum: **“.....Targın kızı alıp, ta İdil'deki Ormanbet'in on kol Nogay'ına vardı. On kol Nogay'ın, on hanı vardı.....”** (metin, s. 81)

satırlarıyla açıklanmaktadır.

III. 4. 2. Olalay Han

Bulalay Han

Destanda Akşahan'ın, dolayısıyla Kırım'da bulunan Nogayların düşmanı olarak geçen Olalay ve Bulalay Han'ın ülkesi Kırım'ın öbür tarafında yer almakta ve Kalmukların istila ettiği topraklar olarak belirtilmektedir. Destandaki: **“O sıralarda Kırım yurdunun öbür tarafında, on kol düşman ve dokuz kol Kalmuk'un istila ettiği bir düşman ülkesi vardı. Bu bölge Olalay ile Bulalay adlı iki hanın ülkesiydi.....”** (metin, s. 64) ile Targın'ın ağzından verilen **“.....Olalay Han'ın Torgavıt isimli yurdunu harap eden ben” dedi.....”** (metin, s. 83) satırlarında bu durum açık olarak görülmektedir.

Görüleceği üzere Er Targın destanı, aktörleri son derece bol ve çeşitli olmakla dikkati çekmektedir. Bir başka ifadeyle vakadaki hareketin çokluğunu sağlayan da işte bu bolluk ve çeşitliliktir. Destan kahramanlarının başta Kazak sözlü edebiyat ünlü Jırav Sıpıra olmak üzere hükümdar, şehzade, savaşa, çoban gibi farklı çevrelerden seçilmesi de, bunu göstermektedir. Destan kahramanlarının Türk kültür tarihinin çeşitli evrelerini işaret etmesi ise, işin bir başka boyutudur.

SONUÇ

Yér Tarğın destanı XVI-XVII. yüzyıllarda Kazakistan'ın üçüncü defa boşaltıldığı Mañgıt-Nogayların İdil nehrinin batısına, Kırım tarafına yerleştiği dönemlerin izlerini taşımaktadır. Destana adını veren Yér Tarğın ise araştırmacılara göre Nogayların Edige'nin soyundan gelen İştirek Beg'in oğlu Teñgri Kul Mirza olmalıdır. Yér Tarğın'ın sözü edilen dönemde Kalmuklara karşı ciddi savaşlar verdiği ancak Nogay topraklarının bir başka ifadeyle Karadeniz'deki hâkimiyetin geçtiği ise, tarihî kaynaklarca da doğrulanmaktadır. Buna dayanarak Nogayların temel teşkil ettiği Altın Ordu devletinin zaman içinde Türkleşmesi sonucu ortaya çıkan Kazan, Sibir, Timur, Kırım, Astırhan ve Kasım hanlıklarının dönemlerinin kapsadığı, daha sonra da Başkurt, Karakalpak ve Özbek guruplarına dâhil olduğu söylenebilir.

Nitekim Nogaylar bugün Kazakların “Kiçi Jüz” denilen soylarını meydana getirmişlerdir. Bir bakıma destan XIV-XIX yüzyıllardaki Rus ve Kalmukların saldırılarına maruz kaldıkları dönemlerin üzerine oturtulmuştur.

Bu bağlamda destan boyunca vaka Kırgız İli, Nogay İli, Kalmuk İli, Kazan, Kırım, İdil ve Yayık nehirleri ile yakınlarındaki Aznay şehri Bulgur Dağı gibi gerçek bölgelerde geçmekte; söz konusu coğrafya bugünkü Tataristan, Kırgızistan, Türkistan, Çin ve Rusya'nın güneybatısı olarak belirmektedir. Ancak tarihte de belirtildiği üzere Kırgızlarla, Kazakların XI. yüzyıla kadar ortak bir hayat yaşamaları dolayısıyla destanda “Kazak” ifadesine rastlanmamaktadır. Belirttiğimiz ve bugün harita da tespit edilen coğrafi mekânların yanında destan Lanetli Dağ, Bulgur Dağı gibi mahallî adlandırmaları da içinde barındırması bakımından dikkatimizi çekmektedir.

Destanda epik unsurlar kadar mitik unsurların varlığı ise işin bir başka boyutudur. Özellikle Türk Dünyası'nın hemen her boy ve topluluğunun sözlü ürünlerinde karşımıza çıkan Jalmavız'ın vaka boyunca hissedilen etkinliği, olayları yönlendirmesi, Yér Tarğın destanının en önemli yanlarından biri olarak belirmektedir.

Yér Tarğın destanı epik unsurların azlığına karşın vakaya karışan kişiler bakımından oldukça zengindir. Bunların en önemlisi de destanın asıl kahramanı Yér Tarğın ile Kazak Türklerinin bilinen en ünlü jıravlarından Sıpıra Jırav'dır. Bu

yönüyle destan hem mitik ve epik motifleri içeren, hem de gerçek hayattan izler taşıyan bir özellik göstermektedir.

Destan kahramanlarından Ormanbet de anlatının tarihî gerçekliğini gözler önüne seren bir başka kahraman olarak dikkati çekmektedir. Nitekim tarihî kaynaklara göre Ormanbet, Nogaylara başkanlık yapan hanlardan biridir.

Denilebilir ki Yér Tarğın hem olaylar hem de kahramanlar bakımından genellikle tarihî gerçekleri içinde barındıran, Türk destan araştırmacılarının “tarihî roman” olarak belirttikleri bir destan çeşididir.

METİN

YÉR TARGİN BATIR JIRI

Ertede Kırgız zamanında Targın degen öziniñ Kırgız halkınan kisi öltirip, hanına kılmıstı bolıp qaşıptı. Qaşıp kelipti kırık san kırım jurtına. Ol uvaqıtta Kırımında kırık mıñ meşit bar edi. Sol kırık hannıñ ülkeni Akşahan degen edi. Targın sol hannıñ qol astına kelip kirdi. Sonda el arasında birtalay zaman jüredi. Aydan aylar ötti, eşbir kisi munıñ batır ekenin bilmedi, tek qonaq boldı da jürdi.

Ol uvakkıta Kırım jurtınıñ argı jağında bir javı bar edi, on san oymavit, toğız san torgavit degen. Olalay, Bulalay degen eki hannıñ eli edi. Nogayda köp batırlar ölse de, Olalay, Bulalaydıñ yelin burın algandarı joq edi. Bul uvaqıtta Akşahan talap etip attandı neşe mıñ şerik eşker bolıp, Targın attangan eşkerlermenen birge atanıp ketti eşbir kisi oğan aytpay-aq. Targınnıñ ol eşkerdiñ işinde ekenin tağı da eşkim bilmedi. Bul attangan eşker torgavitqa barıp jetti.

ER TARGİN BATIR JIRI

Eskiden, Kırgızlar döneminde Targın adındaki bir yiğit kendi halkından, Kırgızlardan birini öldürmüş ve hanın huzurunda suçlu olunca, kaçarak kırk çeşit boyun yaşadığı Kırım yurduna gelmiş. O sıralarda Kırım'da kırk bin cami vardı, kırk han vardı. Bu kırk hanın en büyüğü Akşahan idi. Targın, işte bu Akşahan'ın himayesine girer, bir süre burada yaşar. Akşahan'ın idaresindeki halkın arasında bir misafir olarak yaşadığı için, onun bir yiğit olduğunu kimse anlayamadı.

O sıralarda Kırım yurdunun öbür tarafında, on kol Oymavit ve dokuz kol Torgavit'in istila ettiği bir düşman ülkesi vardı. Bu bölge Olalay ve Bulalay adlı iki hanın ülkesiydi. Nogay ilinde gelmiş geçmiş nice kahramanın hiçbiri daha önce Olalay Han ile Bulalay Han'ı yenip, yurdunu ele geçirememişti. Bu sıralarda Akşahan niyet edip ata bindi ve bin usta savaçısını yanına alarak, Targın diye adlandırılan yiğitin askerleriyle beraber yola çıktı; kimse onu davet etmemişti ve hiç kimse de Targın'ın sefere katılıp katılmadığının farkına varamadı. Bu atlılar kısa bir süre sonra Torgavıtlara ulaştı.

Bular barıp jetken soñ torgavıt halkınan şın ağılıp, baraban soğılıp, neşe miñ köp esker jiyılıp, soğıs ıldı. Jer jüzine an sel bolıp atı. Olay bolsa da ebir adam amaldı buzıp işine kire almay, sırtında soğıstı. Ol uvakıtta Targın batır urısa kirgen jo, ebirev soğısa kir dep aytpaan soñ.

Aaan köp kisilerin ltirip, torgavıtta ala almay jurıtına kerı aytpak bolıp turganda Targın batırdıñ özin özi körsetkeni.

Targın sındı batırın
 aytarın jurttıñ bileği,
 Alladan permen tiledi,
 uyısannın ısqartıp,
 Eki ayılın berik tartıp,
 Endi atına minedi.
 Ölgemim jası jüde dep,
 Toız sandı torgavıt,
 On sandayın oymavıt,
 Aldımnan esker jürgizip,
 Buyım boldı buda dep,
 Allalap batır abadı.
 Jalızdıñ jarı uday dep,
 Sarı ala tuvı salbırıp,

Bunlar gelince, Torgavıt ilinde şın⁶¹ alındı, baraban dövüldü, binlerce asker toplandı ve sava yapıldı. Kan topraa sel gibi aktı. Böyle olmakla beraber hiç kimse kaleyi yıkıp içine giremedi; dıarı da savatı. O sırada yiit Targın savaa hiç girmemiti; kimse de “savaa katıl” dememiti.

Aaan pek çok insanı öldürmekle beraber, Torgavıt’ların ülkesin ele geiremeyip geri dönmesi gerektiğinde Targın yiit ortaya ıktı.

Targın gibi yiitiniz
 Ordunun geri döneceğini biliyordu.
 Allah’tan yardım istedi,
 Atın kuskununu kısalttı,
 İki kolanını da salamca ekip,
 Fırlayıp atına bindi.
 “Ölsem daha iyi” deyip,
 Dokuz kol Torgavıt,
 On kol boydan Oymavıt
 Baraban ile şın alıp,
 Önünden asker yürütüp
 Bu da hediyesi oldu, deyip
 Yiit Allah deyip dörtnala gitti,
 “Yalnızın yâri Allah”tır deyip
 Sarı ala tuu sallayıp

⁶¹ Şın (şın): Tuntan yapılmı, sesi çok kuvvetli olan, Kazakların eski, vurmalı müzik aletidir. Şın, sava veya seferler sırasında davul, zurna ve kaval gibi müzik aletleriyle birlikte kullanılırdı. Oymavıt, Torgavıt, Baraban.

Şaptı batır tebinip,
Jalmavızday yeminip,
Çaramadı bul batır
İşki çamalğa kirdi jeligip.

Targın çamalğa kirgen soñ,
Akşahannıñ eşkerleri munıñ Targın ekenin tanımasa da, èytevir, bizdiñ noğayılıımızdıñ bir batırını goy, - dep soñınan olar da kirdi. Sonan soñ bular çamaldı buzıp aldı, konilderi aşıldı, Akşahan çuvanıp eline çayttı. Elge kelgen soñ tınıştanıp, köñili çoş bolğan soñ, tağında otıyp, han ükim çılıp:-Javıdı buzıp alğan sol batırdı mağan tavıp alıp keliniz. - deydi. Onan soñ Targın batırdı tavıp, han aldına alıp keldi. Han onımenen körısıp, jönin suraydı. Targın:- Men çırğızbin, - deydi. Han ayttı:- Sen Çırğız bolsan, bizdiñ jurtka nege keldiñ, ne jumıska keldiñ?-Targın ayttı:- Men Akşahan hanımızdıñ bir jaqsı beğın şeyit ettim, onan soñ jurttı meni tınışsızdadı, sol sebepti sizdiñ çol astınıızğa çasıp keldim,- dedi. Sonda han ayttı:-Sen keşegi javıdı buzğan kayratındı seni tınışsızdağan jurttıña körsetpediñ be?- dedi. Targın ayttı:- Naçaktan öz jurttımdı jılatuğa şarığat çospaydı,- dedi.

Saldırdı yiğit atı tepikleyip
Jalmavız gibi ağızını açıp,
Dıñarıda duran askere
Bakmadı bu yiğit.

Kalenin içine rüzgâr gibi girip
Targın kaleye girdikten sonra,
Akşahan'ın askerleri onun Targın olduğunu tanımasa da: “bizim Nogaylıımızın bir yiğiti olmalı” diyerek onlar da peşinden girdiler. Nihayet kaleyi ele geçirdiler ve herkes çok sevindi; Akşahan da gönül rahatlığı içinde ülkesine döndü: Ondan sonra içi rahatlayıp huzurla dolduktan sonra tahtına oturup bir emir verdi: “Düşman safını bozarak kaleye giren yiğiti bulup huzuruma getiriniz!” dedi. Daha sonra yiğit Targın'ı bulup huzuruna getirdiler. Han onunla görüşüp: “kim olduğunu sordu”. Targın: “Ben Kırgızım!” dedi. Hükümdar: “Sen Kırgız isen, bizim ülkeye ne iş için geldin niçin geldin?” dedi. Targın da şöyle cevap verdi: “Ben Han'ımızın soylu bir yiğitini öldürdüm. Bunun için halk rahat bırakmadı, huzurumu kaçırdı. Bu nedenle sizin emriniz altına kaçıp geldim.” O zaman hükümdar şöyle söyledi: “Dün düşmanı yenip kalesini ele geçirdiğinde gösterdiğin kuvveti, neden huzurunu bozan kendi halkına göstermedin?” Targın: “Haksız yere kendi halkımı ağlatmak şeriata uygun düşmezdi.” dedi.

Onan soñ Aqşahan ükim jürgizip,
Targın batırdı eşkerbası qıldı. Bul batır
eşkerbası bolğan soñ kün-tün jaraqtanıp,
saqtanıp jürdi.

Sol uvakıtta Aqşahannıñ bir qızı bar edi.

Dindênmenen şaşıp tarağan,

Bekter mingen bedevdey

Bavırnan jarağan.

Bet ajarın qarasañ,

Jazgı túsken sağımday.

Et ajarın bayqasañ,

Terisinen ayırğan

Jarma biday aq unday,

Qası sarjaday kerilgen,

Kirpiğı oqtay tiğilgen.

Buralıp beli bügilgen,

Qarağan kisi ünılgen,

Qolañ şaştı, qoy közdi,

Ëyeldeğı bir sözdi

Akjünis attı aruv-dı.

Merttiñ munday batırlıgın, erliğin,
qayratın qaravılşı quldarı bir küpderi
Akjünis aruğa túsindirip ayttı. Qız bul
jigittiñ asılın, qayratın esitken soñ tözip
tura almadı, bir qulın şaşırtıp alıp, qolına
mıñ dildè berip:

Bundan sonra Aqşahan yetkisini
kullanıp, yiğit Targın'ı asker başı yaptı. Bu
yiğit, kumandan olduktan sonra gece
gündüz üzerinde silâhla gezdi ve
hükümdarı korudu.

O sıralarda Aqşahan'ın bir kızı var idi.

Saçlarını tarak ile tarayan,

Beylerin bindiğı bedevî at gibi,

Güzelliğı ile göz kamaştıran

Yüzüne bakacak olsan,

Yeni çıkmış ay gibi.

Tenine bakarsan,

Kabuğundan ayrılmış,

Yarma buğdayın, ak unu gibi,

Kaşları yay gibi gerilmiş,

Kirpikleri ok gibi dikilmiş,

Eğilip beli, bükülmüş,

Bakan kişi gözlerini ayıramamış,

Kolan saçlı, koyun gözlü

Denilir ki kadınlar içinde

Akjünis adlı bir güzeldi.

İnsanın böyle yiğitliğini, erliğini,
gücünü, nöbetçiler, gözcüler Akjünis'e
Targın'ın nasıl bir kahraman, cesur ve
gayretli olduğunu överek anlattılar.
Akjünis, Targın'ın methini duyduktan
sonra dayanamadı ve kullarından birini
yanına çağırıp eline bin "dilde" altın verip:

- Seniñ tiliñdi keskenim, osında Kırgız jurtınan kelgen Targın deytuğın bir batır jigiti bar dep esittim, sol jigitti eşkimge bildirmey mağan şakırıp alıp kelip jolıqtır, egerde öziñnen başka kisiğe bildirsen, seniñ neşe jeriñnen kesip öltirgenimdi kör-deydi. - Egerde kelse, kisi jatpastan burın, meniñ mınav aşpalı altın terezemniñ tusına alıp kel, -deydi.

Bul kul Targınga barıp jolıgıp, kızdıñ aytқан sèlemin aytıp, terezeniñ tusına Targındı alıp keldi de, kızğa habar beredi. Kız terezeden Targındı üyine kirgizip alıp, jön-josıqtarın surasıp, as-su işisip, oynap-külisip otırstı. Onan soñ Targın qayıp bolğanda, kız Targınga ayttı: -Osı jurtımızda sizdey erligi bolmasa da, kırık san qırımniñ mırzası Jalmanbet deytuğın bir jigiti bar edi. Men sol jigitpen aşına edim, sol jigitti böten birev eken dep qatesip öltirdim, sonıñ qüyiginen işer astan, uyqıdan ayrılıp jatışı edim, sol mırzaniñ qayğısı menen èr kez ketpes edi, endi bul uvaqıtta sizdi esitip, bilip, şakırtıp alıp söylesip, oynap-külip otırmın. Jalmanbet mırza ölgennen beri eşbir kisimenen söyleskenim joq edi. Siz arqılı mırzaniñ qayğısı menen ketsin, menen habar bolğan uvaqıtta meniñ janıma kelip jürniñiz sizdi şakırğan lebizimdi èr kez jerge tastamañız, - deydi.

“Burada Kırgız ilinden gelmiş Targın adında bir yiğit var diye duydum” kimseye fark ettirmeden onu çağır ve benim yanıma getir, “Eğer kendinden başka biri öğrenecek olursa, seni paramparça eder dilini keserim, bunu bilesin! “Eğer gelirse yatmadan önce, şuradaki altından pencereyi yanına getir.” dedi.

Bu kul, Targın’ın yanına gelip, kızın selâmını ilettiler ve Targın’ı altından yapılmış pencereyi yanına getirerek Akjünis’e haber verdi. Kız, Targın’ı pencereden evine aldı. İki hal hatır sorup, yemek yediler ve gülüp eğlendiler. Daha sonra Targın geri dönmek istediğinde kız ona şöyle dedi: -“Yurdumuzda sizin kadar olmasa da, sayısız Kırım’ın beyi Jalmanbet denilen bir yiğit vardı. Ben o yiğite yakındım. Ben, onu yabancı biri sanarak yanlışlıkla öldürdüm. Onun üzüntüsünden yemekten kesilmiş ve uyku uyuyamıyordum. Bu beyin kaygısıyla aklımdan her şey gitmişti. Şimdi sizi duyup, öğrenip, çağırıp konuştum ve gülüp oynadım. Yiğit Jalmanbet öleli sizden başka hiç kimseyle konuşmamıştım. “Haber verdiğim vakit benim yanıma geliniz, sizi çağırdığımızda boş vermeyiniz, onun kaygısı sizin gibi bir yiğitle kaybolup gitsin” dedi.

-Bul aytkan jarlıgıñızdı qabil aldık, - deydi de, Targın batır qayıp ketti. Èr zaman Akjünis Targın batırdı şaqırtıp alıp jüredi. Bir zamandar bolganda bu qızdı bir qanıñ balasına ayttıruqa javşı keledi, sonda Akşahan qızına kisi jiberip suraptı: -Seni ayttıruqa javşı kelip jatır, menen ruqsat, qızımniñ öziniñ küyevge bargısı kele me eken, kelmey me eken? - dep. Sonda qızı ayttı: - Èkem mağan üş kün mursat bersin, - dedi.

Qız bul üş künniñ işinde Targın batırdı şaqırtıp aldı da Targınğa ayttı: - Mine, meni bir qan balasına ayttıruqa javşı kelip jatır eken, èkem meni sol qanıñ balasına bermekşi bolıp, menen ruqsat surap, mağan kisi jiberipti. Men onday qan balasına tañsıq emen, özim de qan balasımın, suluqa tañsıq emen, özim de sulumın, men sonday kisige baramın kimniñ baqtı zor bolsa, - deпти. - Egerde batır ekeniñ ras bolsa, meni osınday kisige qor qılğanşa sen meni al da qas, men sağan tiyemin, senen başka eş kisige timeymin, könilim sağan avdı, egerde mağan kelmeseñ, men şıdap tura almay seniñ qayğıñnan ölemin, -deydi.

Onan Targın bul qızdı Akşahanniñ Qanattı qara deytuğın bir jorgasına mingizdi de, aldı da qasıtı.

“Yiğit Targın söylediğinizi emir kabul ettik” dedi ve çıkıp gitti. Akjünis’te her zaman yiğit Targın’ı yanına qağırmaya devam etti.

Bir süre sonra Akjünis’i bir hanın oğluna istemek üzere bir aracı geldi; Daha sonra Akşahan, bir adamını yollarayak kızını yanına qağırdı: - Seni istemek üzere bir aracı geldi. “Ben razıyım, kızım senin evlenmeye niyetin var mı, yok mu?” dedi. Kızı: -“Babam bana üç gün müddet versin” diye cevap verdi.

Kız bu üç gün içinde yiğit Targın’ı yanına qağırdı ve ona şöyle söyledi: -“Bak işte beni hükümdarın oğluna istemek üzere bir aracı geliyormuş”. Benden fikrimi sorup bir insan gönderdi. Ben de onun gibi han kızıyım ve güzelim. Ben, kim talihliyse onunla evlenirim. Eger yiğit olduğun gerçekse, beni böyle birisine horlatacağına, kaçır; seninle evlenirim, senden başka kimseyle evlenmem, gönlüm sana aktı. Eger beni almaya gelmezsen, dayanmam, senin kayğından ölürüm - dedi. Bunun üzerine Targın, kızı Akşahan’ın Kanatlı Kara atına bindirdi ve qağırdı.

Üş kün ketti, üş künnen soñ hannıñ kızınıñ qaravılışı quldarı Akşahan nıñ bir kazısına barıp habar berdi: - Hannıñ kızı Akjünis sulu sarayında joq, qaşıp ketipti, kimmenen qaşkanın bilmeymiz, - deydi.

Onan kazı Akşahan ga barıp habar berip edi, han ayttı: - Ol jalğız qaşkan joq şıgar, bir jigiptenen qaşkan-dı, jigitterdi tügendeñiz, - dedi.

Jigitterdi tügendep qarasa, Targın batır joq boldı, sonan soñ Targın batır joq dep hanga habar bedri. Han ayttı:- Munda tuğanı joq öz jurtınan qaşıp kelgen jigiti edi, ol joq bolsa, sol alıp qaşıp ketken-di, - dedi. Onan soñ özine qarağan bütün el-jurtın jidi da, ükim ayttı: - Men bul kızınıñ ol Kırgızbenen ketkenine riza emespin, kızım han balasimen ketse kerek edi, süyek qorlap qara kisimnen ketti, sol kızımdı kim quvıp jetip ayırsa, sol kisi alsın. Quyt bay bolsın, quyt jarlı bolsın, quyt jas, quyt qart bolsın, tek kim ayırsa, sol alsın, - dedi. Egerde kuvıp jetip kızımdı öltirse qunı joq bolsın, tek Targınnan ayırñız da öziñiz alñız, - dedi,- kızıma bek qattı köñilim qalıp ökpeledim, sonıñ üşin aytamın, - dedi.

Aradan üç gün geçtikten sonra, han kızının gözcü kulları Akşahan'ın bir kadısına gidip haber verdi: -Hanın kızı güzel Akjünis sarayında yok, qaşıp gitmiştir. Kiminle qaştığını bilmiyorum.

Daha sonra kadı gidip Akşahan'a haber verdi; Han ise şöyle söyledi: -O tek başına qaçmadı her halde, bir yiğitle qaçmıştır, yiğitleri soruşturunuz.

Yiğitleri soruşturunca Targın'ın olmadığını fark etti ve hana haber verdi. Han: -Onun burada akrabası yok, kendi yurdundan qaşıp gelmişti. Burada değılse demek ki o qaçırmış, dedi. Bundan sonra idaresindeki bütün halkı toplayıp: -Ben, kızımın bu Kırgız ile gitmesine razı değılim. Kızımın, han oğıuyla gitmesi gerekirdi. Soyunu hor görüp halktan biriyle gitti. Kızımı kim yakalayıp Targın'dan ayırırsa o alsın. İster zengin, ister yoksul, ister genç, ister yaşlı olsun, kim ondan ayırırsa o alsın. Eğer kızımı yakalayıp öldürse bile onu dava etmeyeceğim. Yeter ki Targın'dan ayırın, kendiniz alın, dedi.

Han solay degen soň, bir mırza eki atpenen, bir mırza üş atpenen şudı, tapқан kisi attı jeteley berdi, bir atım boldırsa bir attımen şuvıp jetermin dep, olar dalağa şıqqan soň jiyılıp keñesti: - Biz jetsek te kızdı bizge Targın bermes, onı ala-almaspız, egerde qaharı kelse bizderge kırgın taptırar, - dedi de, jurı qorşıp şumay üyelerine şayttı.

Sol kuvuğa şıqqan kisilerdiñ işinde alpis bekse kelgen bir şart kisi bar edi, tek sol şaytpay şaldı: -Men uyden bir şuvamın dep şıqqan soň, şumay üyge şaytıp barganım da ölüm, şuvıp barıp soğısıp ölgenim de bir ölüm, men şaytpaymın, şuvamın, şazam jetse ölermin, şamam kelse ol kızdı alarımın, -deydi de, şuvıp ketti.

Targınnıñ astındağı Tarlan atı pışkırdı, ol at artınan bir jav kele jatqanda pışkıratın edi, Targın atı pışkırgan soň artına şarasa, artında bir jalğız kisi keledi eken.

Sonda Targın şöyleydi,
Şöylegende ne deydi:
-Akşünistey joldasım,
Kız da bolsañ muñdasım,
Şolan şaştı, şoy közdi,
Èyelde aruv sen ediñ,

Han böyle dedikten sonra, bir bey iki atla diğeri bey ise üç at ve kulu ile eline geçirdiğini yedekledi; “Bir atım yorulursa, diğeri atımla yetişirim” diyerek bozkıra çıkarak aralarında konuştular: “Biz ona yetişsek bile, o bize kıızı vermez; onu alsak da almasak da, Targın’ın haberi olursa, hepimizi kılıçtan geçirecektir”. Nihayet herkes korkarak kovalamayı bırakıp evlerine döndü.

Onu takip etmeye çıkanların içinde altmış beş yaşına gelmiş yaşlı biri var idi; sadece o geri dönmedi: “Ben evden kovalayayım diye çıktıktan sonra kovalamayı bırakıp eve dönmektense öleyim daha iyi. Zaten kovalayayım diye çıktıktan sonra savaşta da ölürüm, ben geri dönmüyorum, takip ediyorum, ecelim gelse ölürüm, gücüm yeterse o kıızı alırım.” diyerek takibe devam etti.

Targın’ın bindiği Tarlan adlı at tıksırdı; o at, ancak arkasından düşman geldiğinde tıksırırdı. Targın, at tıksırınca arkasına baksa ki tek bir kişi gelmekte idi:

O zaman Targın şöyleydi,
Şöyledin de ne dedi:
“Akşünis gibi arkadaşım,
Kız da olsun, dert ortağım.
Kolan saçlı, koyun gözlü
Kadınlara güzeli sen idin!

Aş arıtsan jürekti,
 Paluvan jolbarıs bilekti,
 Jigittiñ merti men edim,
 Qudireti küşti qudayım,
 Sındırmağay belimdi,
 Tarıltpağay jerimdi.
 Nendey zaman bilmeymin,
 Art jağıma qarasam
 Qaynağan qara bulttay,
 Tulğasına qarasam,
 Qaynap bitken bolattay,
 Saydan şıqqan qolattay.
 Qabağı tastay şüyilgen,
 Laşın qustay süyilgen,
 Jeñsiz beren kiyingen,
 Jalğız qara körindi.
 Endi jürsem qaştı der,
 Aruvağım meniñ bastı der,
 Menen qorkıp sastı der,
 Ajalım bolsa bul erden,
 Jemey qoymas jebir jer,
 Qırgızbey qoymas qazğan kör,-
 Tolğana moynın buradı,
 Aqjünispenen ekevi
 Az eñgime quradı.
 Jalğız qara kelgenşe,
 Qaşatuğın qatın ba,
 Qaşqarıp qarap turadı.
 Erteñnen şapsa, keşke ozğan,
 Ildidan salsa töske ozğan.
 Tomağa közdi qaşqa azban.

Yiğitlerin yiğiti ben idim
 Kudreti, kadir Allah'ım,
 Kırmayasın belimi,
 Daraltmayasın yerimi.
 Ne zamandır bilmiyorum,
 Arka tarafıma baksam
 Gökyüzünü saran bulut gibi,
 Miğferine baksam
 Kaynayıp erimiş çelik gibi,
 Ovada yükselen dağ belı gibi,
 Sert yüzlü, kaşları çatık,
 Laçın kuşu gibi saldırmaya hazır,
 Yensiz "zırh" giyinmiş,
 Tek başına bir adam göründü.
 Şimdi gitsem, kaçtı deyip,
 "Arvag"ım⁶² bastırdı deyip,
 Benden korkup kaçtı deyip.
 Ecelim ise bu adamdan,
 Yemedem bırakmaz, acımasız toprak.
 Sokmadan bırakmaz, kazdığı mezar
 Duygulanıp kafasını çevirdi,
 Akjünis ile ikisi,
 Biraz sohbet ettiler.
 Adam tek başına gelene kadar
 O kaçacak kadın mı ki?!
 Gözünü ayırmadan bakıp durdu.
 Erkenden çıksa geceyi geçen,
 Tepeden salsa dağ sırtını geçen
 Koca gözlü kaska⁶³ azban⁶⁴,

⁶² Ruhum, koruyucu pirim.

⁶³ Kaska: 1. Hafif kel olan; 2. Hayvanın alnındaki akıtma.

⁶⁴ Azban: Kısırlaştırılmış olan erkek hayvan.

Bütkin süyek dolantıp,
 Savırsın bedev sulantıp,
 Davılday jalıv suvıldap,
 uyrıı uyındayın uvıldap,
 Töskendey tömen jeledi,
 Ajunis pen Targındı
 Körip köñilin böledi,
 Alpıs beste jası bar,
 oratuın er emes,
 Salıp jetıp keledi.
 Targın onı köredi,
 Bu da özindey er edi.
 arsı aldınan arasa,
 Alpıstan aşkan aası,
 Asaaldı babası.
 -Jası ülken aam, -dep,-
 A saaldı babam, -dep,
 Targındayın böriñiz
 Èlgi kelgen artına
 İyilip sèlem beredi.
 arsı aldına arasa,
 Omıravı daladay,
 Èlpetine arasa,
 Tamnan sokan moladay,
 Erdiñ bergen sèlemin
 Jası uptap aladı-ay.
 Endi Targın söyleydi;
 -Batır, sınap jürmisiñ,
 Tèmèm tavidñ arasın,
 Aruvaıñdı bayasam,
 aptaan alıñ borasın,
 Kök bürkittey tüyilip,
 Lasın ustay üyilip,

Biimli vücudu, kemikli,
 Bir gram yaı bile yok.
 Yelesi fırtına gibi uçuşup
 Kuyruu rüzgâr gibi savrulup
 Tepeden aaı hızla indi.
 Akjunis ile Targın'ı
 Dikkat edip gördü.
 Altmış beş yaş kadar yaşı var,
 Korkacak biri deil.
 Hızla yetişiverdi.
 Targın onu gördü,
 Bu da onun gibi biriydi.
 Tam karşısından baksa,
 Altmış amış aabeyi,
 Ak sakallı babası:
 -Yaşı büyük amcam, deyip
 Ak sakallı babam, deyip
 Targın gibi kurdunuz,
 Demin gelen yaşlınıza
 Eilip selâm verdi.
 Tam karşısından baksa,
 Gösü da kadar,
 Yüzüne baksa,
 Evin girecei mezar
 Yiitin verdii selâmı
 Güler yüzle aldı hey.
 Şimdi Targın Şöyle söyledi:
 Yiit, inceleyip durur musun?
 Bütün daın etrafını
 Arvag'ını düşünsem,
 Karlı, fırtına boransın
 Boz kartal gibi süzölüp,
 Lasın kuşu gibi saldırıp,

Çay saparğa barasıñ?

Sonda çartıñ söyledi:

-Aspandağı juldızım,
Mañdaydağı çundızım,
Ajarı suluv körkem-di,
Çız da bolsa serkem-di,
Açjunistey aruvdı
Alıp çasıp barasıñ.

Belime semser ilemin,
Jazıgım çarttav bolmasa,
Bir tẽnirden tilegim,
Çazam jetse ölemin,
Eğer çazam jetpese,
Çasıñdağı Junisti
Ayırıp ala kelemin.

Sonda Targın söyleydi:

-Asu-asu bel ediñ,
Asudan soçkan jel ediñ,
Joldasımdı bergendey
Çay batırdan kem edim?
Menen çızdı algıday,
Öziñ çanday, men çanday,
Aytşı jöniñ kim ediñ?

Sonda çartıñ söyleydi:

-Men, mendirmin, mendirmin,
Men de öziñdey kendirmin,
Meniñ jönim surasañ,
Çırık san çırım elinde,
Asıl javhar belinde,
Argı atam Erkölik,
Özimniñ ekem Çoyanaç,
Men Çoyanaçulı Çart Çojaç.
Oza şavıp olja alğan,

Ne tarafa gidersin?

O zaman yaşlınız şöyle dedi:

-Gökyüzündeki yıldızım,
Alnımdaki, kunduz kürküm,
Yüzü güzel görkemliydi,
Kız da olsa, kıymetliydi.

Açjunis gibi güzeli,
Kaçırılmış götürüyorsun!

Belime kılıç bağlarım

Suçum, ihtiyardır demesen,

Biricik Allah'ımdan istediğim

Ecelim gelmişse ölürüm

Eğer ecelim gelmemişse daha,

Yanımdaki Açjunis'i

Ayırıp senden götürürüm!"

O zaman Targın dedi:

"Yüksek yüksek beller idin.

Bellerden esen yel idin,

Yârimi verecek kadar

Hangi yiğitten eksik idin?

Elimden kızı alacak olan

Sen kimsin, ben kimim,

Söyle kimsin sen?"

O zaman ihtiyar şöyle dedi:

"Ben de senin gibi bir yiğitim.

Benim soyumu öğrenmek istiyorsan

Benim yönümü soruyorsan

Kırk dal boydan oluşan Kırım ilinde,

Saf cevherden silahı belinde,

Büyük atam Erkölik,

Babam ise Koyanak,

Bendeniz Koyanakulı Kart Kojak!"

Seferde herkesi geçip ganimet alan

Talastı jerde jülde alğan,
 Jasanğan javğa qol salğan,
 Ortadan oyıp jol salğan,
 Qart Qojaq degen er edim.
 -Öziñ ülken danasıñ,
 Örttey kavlap janasıñ,
 Erligiñde miniñ jok,
 Er de bolsañ bul qızdı
 Ne qılıp menen alasıñ?
 Sonda Qojaq söyleydi:
 -Alla tizgin oñdasa,
 Kök süñgini salarımın,
 Baldağı altın aq beren
 Qızıl qañga malarımın.
 Teñiri tizgin oñdasa,
 Ne körmeğen beybaqpın,
 Er de bolsañ alarımın.
 Jer jazıgı tömen-di,
 Seni qorqaq demen-di,
 Èvelgi kezek meniki,
 Soñgı kezek seniki,
 Qalağan jerden atamın,
 Aynımaytuğın er bolsañ,
 Kezegimdi ber endi.
 Sonda Targın söyleydi:
 Tolğay moynın buradı,
 Èñgime darqañ quradı,
 Jannan qorqar er emes,
 Kezeğın baba alsın dep,
 Qart qoyanday qasqarıp
 Qarsı qarap turadı,
 Şoşımıp tizgin jimadı.
 Buvırqandı, bursandı,

Kavgalı, yarışmalı yerlerde ödül alan,
 Silahlı düşmana karşı çıkan,
 Düşman ordusunu yarararak geçen,
 Kart Kojak adlı bir yiğitim!”
 “Sen büyük bilgesin,
 Yangın gibi alevlenip yanıyorsun,
 Kahramanlıkta bir kusurun yok.
 Yiğit de olsan, bu kızı
 Niçin benden alacaksın?”
 O zaman Kojak şöyle der:
 “Allah yolunu açık ederse,
 Gök mızrağı sallarım,
 Sapı altın ak kılıcımı
 Kızıl kana bularım,
 Allah’ım yolunu açık kılarısa,
 Hayatta neler görmedim ben bahtsız,
 Yiğit de olsan alırım.
 Ovalar alçak olur
 Sana korkak demem,
 İlk sıra benim,
 İkinci senin,
 İsteddiğin yerden nişan alırım,
 Hakikî yiğit isen
 Sıramı ver şimdi.”
 O zaman Targın durup bekler
 İhtiyara doğu kafasını çevirir.
 Karşılıklı konuşurlar.
 Bu insandan korkacak yiğit değil,
 “Sırasını babalık alsın.” deyip
 Kart tavşan gibi dikilip,
 Karşısında durdu başı dimdik.
 Korkmadı da çekinip,
 Öfkeyle doldu, sel gibi taşı;

Muzday temir kırsandı.
 Jav jağadan alğan soñ
 Berenge batır sıymadı.
 Bu sıkıldı batırdı
 Kıart Kıojaqtay erinüz
 Atarına kıımadı.
 Aruvaqtı tuğan er dağı,
 Targındı Kıojaq sıyladı.

Targın kıart Kıojaqqa kezek berip, atsañ at dep kıarsı kıarap turıp edi, Kıojaq munı sıylap atarğa kıımadı.

Nege deseñiz, men alpıs beske kelgen, saķalım kıuvarğan şalmın. Jas bolsa da kıasındağı Akjünistey suludı kııyıp em öziniñ janın kııyıp, mağan kıarsı turdı, bul bek batır eken, munıñ özin de atpayın, atın da atpayın, tek munıñ kıoramsaķtağı jüz alpıs kez oğın jalğız doğal oķpenen atıp uvatayın, sonımenen özimniñ onı ayap atpağanımdı bildireyin, sonan soñ bul aķılı bolsa oylap biler de, kıızdı mağan tastar da jüre berer, -dedi. Bir jalğız doğal oķpenen salıp kıalğanda, Targınniñ kıoramsaķtağı jüz alpıs kez oğın kıülpara kıılıp uvatıp ketti. Sonan soñ Targın kezegiñ boldı ma dep kıılışın suvırıp Kıojaqqa dürse kıoya berdi.
 Kıojaq ayttı:-

Baştan ayak silâhlandı
 Düşmanı sıkıştırınca,
 Zırhına yiğit sığmadı,
 Bu yiğitinizi,
 Kart Kojası gibi bir kahramanınız,
 Vurmaya kııyamadı
 Arvaglı doğmuş yiğit idi,
 Targın'a Kojak saygı duydu.

Targın, ilk sırayı Kart Kojası'ya verip: "vuracaksan vur" diyerek kıarşısında bekliyordu. Kart Kojak, Targın'a saygı duyduğı için onu öldürmeye kııyamaz ve vurmaktan vazgeçer.

Niçin diyorsanız: "Ben altmış beş yaşına gelmiş, saçı sakalı bembeyaz bir ihtiyarım. Bu ise, genç de olsa, hem yanındaki Akjünis'i, hem canını feda ederek ilk sırayı bana verdi. Gerçekten de hem yiğit imiş. Ben, bunun kendisini de, atını da vurmuyayım, en iyisi sadaktaki yüz altmış kez⁶⁵ okunu bir tek sade okla paramparça edeyim. Böylece ona acıdığımı ve canını bağışladığımı hissettireyim. Eğer akıllıysa, bunu anlar ve kıızı bana bırakıp gider." diyerek Targın'ın sadağındaki yüz altmış kez okunu tek okla paramparça eder. Targın da, "Sıram geldi, işte!" diyerek kıılıcını hızlıca kınından çektiği gibi üzerine yürür.
 Kojak dedi ki:

⁶⁵ Kez: (arkaik bir kelimedir) 1. Yay: okunun oyuk (ikiye ayrılmış olarak oyulmuş) dibi, yayın kilidine takılan yeri; 2. Devenin iki hörgücünün arasındaki oyuk yer.

Toқта, meniñ kezegim bitken joq, -dedi, - men seni ayağannan öziñdi atpay, oğıñdı atıp edim, özimniñ erligimdi bildirmek üşin. Egerde aqılı bolsa, meniñ ayağanımdı biler de qızdı tastar da jüre berer dep. Sen meniñ ayağanımdı bilmediñ, endeşe barı tur, jañadan öziñdi tura atamın, -deydi. Sonda Targın oyladı, munıñ ayağanı ras eken, meniñ özimdi baylap atsa tavday atıma tigizbey me, men munıñ qadirip bileyin -dedi de qızdı tastadı da jüre berdi.

Sonan soñ Qojaq qızdıñ qasına kelip edi, qız atınan tüsip, kiyimin basına bürkendi de jılay berdi. Sonda Qojaq ayttı: -Sen nege jılaysıñ, sen meni qart dep jılaymısıñ, jè bolmasa, jaman dep jılaymısıñ. Èkeñniñ aytқан uvèdesi bar, kimde-kim quvıp jetip qızımdı ayırsa, sol özi alsıñdı qılışpenen kesip jüre berermin, - dedi. Qart ta bolsam men jek köretuğın qart emen, eşkimnen de kem emespin, sen büytip jılay bergense tur, jılama, basındağı bürkengenderiñdi al, öziñdi mağan körset, basıñdı, boyıñdı, qasıñdı, qabağıñdı, jarasa alamın, egerde bir jeriñ jaramasa almaymın dedi. Sonda qız tolğan ayttı:

-Ay, qart Qojaq, qart Qojaq,
Atıñniñ basın tart Qojaq,

“Dur, benim sıram geçmedi. Sana acıdığım için seni öldürmeden oklarını parçalayarak yiğitliğimi göstermek istemişim. Akıllıysa acıdığımı anlar ve kızı bırakıp gider diye düşünmüştüm. Benim sana acıdığımı anlayamadın! Öyleyse git de yerini al, tekrar sana nişan alacağım.” Bunun üzerine Targın şöyle düşünür: “İhtiyarın dedikleri doğru imiş. İsteseydi doğrudan bana nişan alır, ya dağ gibi beni, ya da dağ gibi atımı devirmez miydi? Ben bunun kıymetini bileyim.” diyerek Akjünis’i ihtiyarın yanına bırakarak gider.

Kart Kojak, Akjünis’in yanına gelmişti ki, kız atından indiği gibi elbisesini başına örterek ağlamaya başlar. O zaman Kart Kojak dedi: “Sen niye ağlıyorsun? Yaşlı olduğum için mi, yoksa kötüyüm diye mi ağlıyorsun? Baban kim yakalayıp Targın’dan alırsa, o kızıyla evlenebilir sözü verdi. Hatta öldürseniz bile hiç hakkını aramam demişti. Çok ağlarsan, kılıcımla başını keser de giderim. Yaşlı da olsam da nefret edilecek biri değilim. Hiç kimseden de geride değilim. Böyle ağlayacağına yüzündeki örtüyü aç da kendini göster bana. Boyunu posunu, kaşını gözünü göreyim. Eğer hoşuma gidersen, seninle evlenirim. Hoşuma gitmeyecek bir yanın varsa, bırakırım seni”-der. O zaman kız şöyle der:

-Ey, Kart Kojak, Kart Kojak!
Atını çek buradan, ey Kojak!

Meniñ nemdi suraysıñ!
 Buqarğa barsañ kolañ bar,
 Qolañdı kör de şaşım kör,
 Zergerge barsañ qasında,
 Altınnan soqқан tüyme bar,
 Tüymeni kör de basım kör,
 Moldağa barsañ qasında,
 Qiyuvlı jatқан qalam bar,
 Qalamdı kör de qasım kör.
 İhran barsañ piste bar,
 Pisteni kör de murnım kör.
 Èr şaharğa qarasañ,
 Qurulu turğan küzgi bar,
 Küzgini kör de közim kör.
 Samarқан barsañ sandal bar,
 Sandaldı kör de tisim kör,
 Ustalarğa barsañ, qasında
 Tartulu jatқан sımdar bar,
 Sımdı kör de qolım kör.
 Toğayğa barsañ toğayda,
 Domalağan qoyan bar,
 Qoyandı kör de jonım kör.
 Qara jerge qar javar,
 Qardı kör de etim kör,
 Qar üstine qan tamar,
 Qandı kör de betim kör,
 Men Qırımniñ işinde
 Aqşahan niñ qızı edim,
 Atam menen anamnıñ
 Asırandı qazı edim;
 Qoyda bağılan qozı edim,
 Jılqıda şañқан boz edim.

Benim neyimi sorarsın?
 Buhara'ya gidersen ipek var,
 İpeğe bak da, saçımı gör!
 Kuyumcuya gidersen, yanında
 Altından yapılmış düğme var,
 Düğmeye bak da, başımı gör!
 Mollanın yanına gidersen, yanında
 Ucu açılmış kalem var,
 Kaleme bak da, kaşımı gör!
 İhran'a gidersen, çekirdek var,
 Çekirdeğe bak da, burnumu gör!
 Bu vakitte her bir şehirde,
 Kurulmuş sonbahar panayırı var.
 Güz panayırına bak da, gözlerimi gör!
 Semerkand'a gidersen, sandal⁶⁶ var.
 Sandala bak da, dişlerimi gör!
 Gidersen ustalara, yanında,
 Çekerek düzeltilmiş teller var,
 Tellere bak da, bileklerimi gör!
 Ormana giderse, çalılıklarda
 Yuvarlanan tavşan var,
 Tavşana bak da, sırtımı gör.
 Kara yere kar yağar,
 Kara bak da tenimi gör!
 Kar üstüne kan damlar,
 Kanı gör de yanağımı gör!
 Ben Kırım ilindeki
 Akşahan'ın kızı idim,
 Anam ile babamın
 Büyüttükleri nazlısı idim,
 Yılkı içindeki süt gibi beyaz tayı idim

⁶⁶ Sandal: 1.Yazın giyilen ayakkabı. 2. Gövdesi kalın ve sert bir ağaç.

Kıtay menen Kırimnan
 Tèmèm jaksı jiyılsa,
 Avzındağı sözi edim.
 Meniñ nemdi suraysıñ,
 Bul vakıt bolğanda,
 Bul zamanniñ şağında,
 Jılap turğan közim bar,
 Jalınıp turğan sözim bar,
 Öksip turğan janım bar,
 Èvre bolğan basım bar,
 Alğanımnan ayırma,
 Meni öziñe qayırma.
 Batır Qojaq men deysıñ,
 Biz sıqıldı beysara
 Jılap tilek etken soñ,
 Tilekti bermes bolar ma,
 Siz sıqıldı asıldar!
 Bes jasıñda qart Qojaq,
 Jas şıbıqtan jay tarttıñ,
 Jalğız şiden oq attıñ,
 Atқан oğın joğalttıñ,
 Kèni şıqqan müyiziñ?
 On jasıña kelgende,
 Qızıl-jasıl kiyinip,
 Qınay beliñ buvınıp,
 Qızbalıqtı körinip,
 Bala boldıñ bir kezek,
 Kèni şıqqan müyiziñ?
 Jıyırma beske kelgende,
 Aq baltırın türinip,
 Oymaqtay avzıñ bürilip,

Çin ile Kırim'ın
 Bütün iyileri bir araya geldiklerinde
 Ağızdaki sözü idim
 Benim neyimi sorarsın?
 Bu zamanda,
 Bu devirde,
 Ağlayarak dert yanıyorum,
 Talihsizliğimi anlatıyorum.
 Beni yârimden ayırma,
 Beni kendine yâr etme!
 “Ben, yiğit Kojak!” diyorsun,
 Bizim gibi bir zavallı,
 Ağlayarak bir dileğini söyledi,
 Yerine getirmemek
 Dileğini biçarenin kabil mi?
 Sizin gibi asilzadelere?
 Ey Kart Kojak, beş yaşında sen,
 Yaş daldan yapılmış yayı çektin,
 Tek namlulu tüfekte atış yaptın,
 Attığın kurşunu kaybettin,
 Hani çıkan boynuzun?⁶⁷
 On yaşına gelince, sen,
 Kırmızı, yeşil renk giyinip,
 İnce belini sıkıp bağlayıp,
 Deli dolu görünüp
 Çocuk oldun bir süre,
 Hani çıkan boynuzun?
 Yirmi beş yaşına gelip de sen,
 Paçaları sıyırıp, ak baldırını gösterip,
 Yüksük kadar ağzını sımsıkı kapatıp,
 büküp,

⁶⁷ Müyizi şıguv: Burada “neyinle övünürsün; ne elde ettin de böbürleniyorsun?” anlamındadır.

art buraday omdanıp,
 as batırday amdanıp,
 Sırtıñnan dışpan sız aytsa,
 Őınıñmenen arlanıp,
 ızdı batıñ bir kezek,
 Kèni Őıkan müyiziñ?
 Otız beske kelgende,
 oñıravlı nayza olğa aldıñ,
 oñır salın töske aldıñ,
 Javdı körseñ Őüyildiñ,
 Jeñsiz beren kiyindiñ,
 Kökserek attı borbaylap,
 amaldı buzdıñ ayaylap,
 Kèni Őıkan müyiziñ?
 ırn bes jaska kelgende,
 ırım degen Őaardıñ,
 Jel jağına alasıñ,
 I jağına panasıñ,
 ırdan ıu tünilse,
 Elge taman ünilse,
 Mıñ kisige bir öziñ,
 Őořınbay jalğız barasıñ,
 Kèni Őıkan müyiziñ?
 Elü beske kelgende,
 Topa bardıñ boy tüzep,
 Davğa bardıñ til bezep,
 Bilik sürdiñ bir kezek,
 Kèni Őıkan müyiziñ?
 Alpıs beske kelgende,
 Saal-murtıñ uvarıp,
 Boyğa bitken tamırdıñ
 Bèri birdey suvalıp,
 Alaym dep turmısıñ,

Kart buğra gibi güçlendin.
 Has batır gibi öfkelenin,
 Arkandan dışman laf ettiğinde,
 Gerçekten de o sızı namusuna leke bildin,
 Kızları izledin bir süre,
 Hani ıkan boynuzun?
 Otuz beşine gelince sen,
 Zilli mızrağı eline aldın,
 Rüzgâra göğsünü verdin,
 Dışman görünce atıldın,
 Kolsuz zırhı giydin,
 Uzun gök atı kamçılıyıp,
 Kaleler aldı nara atıp,
 Hani ıkan boynuzun?
 Kırk beşinde de sen,
 Kırım adlı Şehrin,
 Rüzgârlı tarafının kalesi idin,
 Gölge tarafının sığınacağı idin,
 Gölge tarafından dışman sesi yükselse;
 Şehre saldıran olursa,
 Bin kişiye bedelsin bir özün
 Hiç korkmadan dışmana yalnız giderdin,
 Hani ıkan boynuzun?
 Elli beşine geldiğinde sen,
 Nüfuzlu idin, kurultaylara katıldın.
 Davaların özümünde sız aldın,
 Bir süre hüküm sürdün bey olup,
 Hani ıkan boynuzun?
 Altmış beş yaşına gelip sen,
 Sakal saın apak olup,
 Vücudundaki damarların
 Hepsinin kanı ekilip,
 Evlenmek niyetinde misin?

Meni körüp kıuvanıp?
Öltirseñ de timeymin,
Teñdik berseñ süymeymin,
Burın batır bolsañ da,
Seniñ basiñ bul künde
Jerde jatқан kıu tezek.

Sonda Kıojak oyladı: “Bul göy meniñ bes jasımnan elü bes jasıma kelgenşe meniñ ne kılganımnıñ bėrin de taptı, endi tap meniñ özimniñ kıasımda jürgendey.

Akırı asılızda paşanıñ balası göy, elü bes jasıma deyin ne kılganımdı tapқanda, alpıs jasımda ne bolatınımdı tappay ma? Munı men alsam obalına қaladı ekenmin. Munı öziniñ süygenine қosayın”, - dedi de, Targın batırға қostı da қoya berdi. - Barıñız, menen ozған dėüren ekeviñizge қuttı bolsın, - dedi. Targın ol kızdı alıp, sol ketkennen ketip, Edildegi Ormanbetiñ on san noғayına bardı. On san noғaydıñ on Һanı bar edi, sol on Һanıñ işinde bir Һanzada degen Һan bar edi, sol Һanıñ қol astına barıp bir bidiñ üyine қondı, ol bi asılıñız kim dep suradı, Targın ayttı: -Bizdiñ asılıımız Kırgızdan, - dedi, - bul vakıtta, asılıımız Kırgızdan bolsa da, Kıırım jurtına jaқınbız, - dedi: - Olay bolsa sizdiñ atıñız kim? - dedi bi. - Meniñ atım Targın, - dedi. Bi ayttı:

Beni görünce sevinip?
Öldürseler dahi varmam sana,
Eşitlik serbestlik versen de sevmem seni,
Eskiden meşhur bir yiğit olarak anılsan da,
Sen bu zamanda,
Yerde yatan kuru tezeksın!”

O zaman Kojak durup düşündü. “Bu benim beş yaşımdan başlayıp elli beş yaşıma kadar neler yaptığımı, nasıl olduğumu, bütün hayatımı sanki yanımda yaşamış gibi tam tamına anlattı.

Bu bir soylu, bir han, çocuğı değıl mi? Elli yaşıma kadarki hayatı her yönüyle bildiyse, o zaman altmış yaşıma kadar yaşadıklarımı da bilir. Ben bunu alırsam, vebali boynuma yük olur. Günahına kalmayayım, doğru bildiğine yanlış demeyeyim. Bunu kendi sevdiğine kavuşturalım” diyerek, Targın’a verdi, ikisini de serbest bıraktı. -“Gidin, benden geçen devranı size kutlu olsun” dedi. Targın kıızı alıp, ta İdil’deki Ormanbet’in on kol Nogay’ına vardı. On kol Nogay’ın, on hanı vardı, on hanın içinde bir Hanzade diye han vardı, o hanın yerine sığınıp, bir vezirin evine konakladı, o vezir aslınız kim ne diye sordu, Targın dedi: “Bizim aslınız Kırgız’dan” dedi, bu vakitte aslınız Kırgız’dan olsa da, Kıırım yurduna yakınız” dedi. “Öyleyse sizin adınız ne?” dedi vezir. “Benim adım Targın” dedi. Vezir dedi:

Ҳан esitkennen soň Targın menen Aқjünisti шақırtıp alıp, bir altın saraydıñ işине кирgизди. Ҳан bige ayttı: - Bul batır Aқjünistiñ қасında on күн, on bes күн otırған soň, jurtındaғы batırların, mırzaların, шаруvaların сағınар, onan soň bul dertti bolar, işi шерli bolar, bul batırға meniñ қол astındaғы batırlарımdı, шарalarımdı aralatıp көrsetip üyir қıl, süytip aralatıp болған soň Aқjünistiñ қасına alıp kel, mundaғы jaқсылardı көrip tanıs болған soň өз jurtın сағınbas,-dedi. Bi һanniñ jarlıғы бойнша Targın batırға һanniñ jurtın aralatıp, jaқсыларın көrsetip, tanıs қılıп, һанға alıp kelip üyine кирgизди. Targın batır jurttı aralap қайтıp kelgen soň, Һanzada һanniñ барша batırları, mırzaları, jaқсылarı jiyılıп kelip һandarımenen mèsliһattasıп, söylesip Targınnıñ erligin, batırlıғын һannan surap bildi. Jiyılıп otırған барша mırzalar, biler ayttı: - Bul Targın batır болған soň, bizder onı bek қурметтеп sıyladıқ jèне sizdiñ jarlıғыңыз jerde қалмасın, - dedik. Olar һannan ötinip: - Targın batırdı Şаған degen судıñ бойındaғы қалмаққа jumsalıқ, ol қалмақты Şағannıñ бойınан ığıstırıp bizge jerin tartıp alıp bersin, - dedi.

- Қасındaғы joldasıñ kim? - dedi. Targın ayttı: - Joldasım Aқшаһан nıñ қızı Aқjünis sulu, - dedi. Bi ayttı:

Han duyduktan sonra Targın ile Aқjünis’i aldırтıp, bir altın saraya getirir. Han vezire dedi: Bu kahraman Aқjünis’in yanında on күн, on beş күн oturduktan sonra yurdundaki kahramanlarını, efendilerini, köylülerini özler, ondan sonra o dertli olur, gamlı olur içi. Bu kahramana benim emrimdeki kahramanları gösterip, arkadaş edindir, böyle gezdirdikten sonra Aқjünis’in yanına getir, buradaki iyileri görüp, tanıştıktan sonra yurdunu özlemez” dedi. Vezir hanın fermanına göre Targın kahramana hanın yurdunu gezdirip, iyilerini gösterip, tanıştırap, hana getirip evine aldı. Targın kahraman yurdu gezip döndükten sonra, Hanzade hanın tüm kahramanları, efendileri, iyileri toplanıp, hanlarıyla danışıp, konuşup Targın’ın erliğini, kahramanlığını öğrenir. Toplanan tüm vezirler, efendiler dedi: “Bu Targın kahraman olduğundan, bizler onu ağırladık ve sizin fermanınız yerde kalmasın dedik”. Onlar handan rica ederek: “Targın kahramanı Şаған adlı suyun kenarındaki Kalmuk’a gönderelim, o Kalmuk’u Şаған’ın kıyısında sıkıştırıp topraklarını bize alıp versin.

“Yanıндаki yoldaşın kim? dedi. Targın dedi: “Yoldaşım Aқшаһан’ın kızı Aқjünis güzel: Vezir dedi:

- Akşahan patşanın kızı Akjünis sulu bul bolsa, sahrağa şığıp, jurt asıp jürgeni ne sebepti? - dedi. Sonda Targın ayttı: - Men alıp kaçıp jürmin, - dedi. Onda bi ayttı: - Akjünistey suludı alıp kaçıp jüretuğın sen kaç Targınsıñ? - dedi. Onda Targın ayttı: - Olalay hannıñ torgavıt degen jurtın harap etken men, - dedi. Endi bi bulardı öte sıylaydı, Targınnıñ erligin esitkeni bar edi, onan soñ bi Hanzada hanga barıp mağlum kıldı. Sonda han Targındı şakırtıp alıp ayttı: - Sen öz jurtıñnan kaçıp Kıırım jurtına bardıñ, ol Kıırım jurtına Olalay, Bulalay degen javın jeñip berdiñ, endi sen bizdiñ kol astımızğa keldiñ, mınav Edilden şıqqan Şagan deytuğın sudıñ boyındağı kıl jalavlı köp kalmaqtı ıgıstırıp, solardıñ jerin bizderge tartıp alıp ber dedi. Sonda Targın: - Bèli, bas taqsır, jarar, - dedi. -Meniñ kaçısına üş kisi joldas beriñiz, - dedi. Han ayttı: - Kimderdi alarsıñ? - dedi, Targın ayttı: - Bizge beriñiz Karasayulı Köbendi, Alşagırulı Tebendi, Ömirulı Sebendi, sol üşevimenen barıp qararmız, bizge aytқан jarlığıñız jerde kalmas, - dedi. Targın üş kisi joldas alıp, kalmaққа barıp, kalmaқtı Şagannıñ basına қaray bostırdı, kalmaқtıñ aruvağı kaçıp bularmenen babın tavıp urısa almadı. Қalmaқtı Şagannıñ basındağı belden asırdı, қonısın adıra қaldırdı.

“Akşahan’ın kızı Akjünis güzel buyssa, çöle çıkıp yurdu aşmasındaki sebebi ne?”. O zaman Targın dedi: “Ben kaçırđım”. O zaman vezir dedi: “Akjünis gibi güzeli kaçıracak sen hangi Targın’sın?”. O zaman Targın konuştu: “Olalay Han’ın Torgavıt isimli yurdunu harap eden ben” dedi. Şimdi vezir onları ağırılar, Targın’ın kahramanlığı duyduğı varmış, ondan sonra vezir Hanzade hana haber verir. O zaman han Targın’ı çağırttı ve konuştu: “Sen öz yurdundan kaçıp Kıırım yurduna vardın, o Kıırım yurdunun Olalay, Bulalay diye düşmanını yendin, şimdi ise sen bizim yurda sığınmaya geldin, şu İdil’den çıkan Şagan adında suyun kıyısındaki kıl bayraklı çok Kalmuk’u sıkıstırıp, onların yerini bize alıp ver dedi. O zaman Targın: “Baş üstüne, olur, efendim” dedi. “Benim yanıma üç kişi yoldaş verin” dedi. Han dedi: “Kimleri alırsın?”. Targın dedi: “Bize verin Karasayulı Köben’i, Alşagırulı Teben’i ve Ömirulı Seben’i, o üçümüz gidip bakarız, bize verdiğiniz emir yerde kalmaz”. Targın üç arkadaşı alıp Kalmukların bulunduğı yere gitti. Kalmukları Şagan’ın etrafına doğru sıkıstırdı. Kalmukların arvağı bunlar ile nasıl baş edebileceğini bilemedi. Kalmukları, Şagan’ın yerinden atıp kendisi güzel yaylalara yerleşti.

Sonan soñ batır, Şağanniñ basındağı beldiñ üstine bir jalğız bitken emen bar edi, sol emenniñ basına barıp şıqtı, egerde qalmaqtiñ bizdermenen urısarğa oyları bolsa, eşker jinağan-dı, sonı qarayın dep. Emenniñ basında köldeneñ bitken butağı bar edi, sol butaqqa atşa minip otırdı, ol butaqtiñ tübi şirik eken, butaq sinip jerge túsip Targın quladı. Targınnıñ bel omırtqası buvınnan şıgıp ketti, qasındağı üş joldası özderiniñ nayzaların tört burıştı qılıp qiyındastırıp, Targındı sol nayzaldardıñ dört burışına eki ayağın, eki qolın baylap adlarına oñgerip eki ayda Hanzada hañğa alıp keldi. Hanzada hañ batırdı neşe kün baqtırıp qarasa da eşbir jazıla almadı, jatқан ornınan qozğala almadı. Ol vakıtta Hanzada hañniñ eli Bulğır tav deytuğın tavdı jaylaytuğın edi, Bulğır tavdıñ işinde altı bulağı bar edi. Hañniñ eli Bulğır tavdan köşip bayağı qalmaktıñ jaylavı Şağanğa barıp qonadı, Targın men Akjünisti Şağanniñ boyına barıp qongan soñ qayıp kelip alarmız dep jurtqa tastap ketti, Tarlan atın arqandap, altı-jeti kündik azıgımenen. Olardıñ azığı tavsıldı, Hanzada hañnan eşbir kisi kelmedi. Targın menen Akjünistiñ azığı joq, aşığıp ölim haline jetti, sol vakıtta Targınğa qayğı tüsti.

Sonra kahraman, Şagan'ın başındaki tepeye biten meşe ağacı vardı, o meşeye tırmandı, eğer Kalmuklar bizimle savaşmayı düşünüyorsa, asker toplardı, ona bakmak için. Meşenin tepesinde enine biten dalı vardı, o dala kedi gibi tırmanıp bindi, o dalın dibi çürükmüş, dal kırılıp, Targın yere düştü.

Targın'ın bel omurgası oynadığında çıktı, yanındaki üç yoldaşı ciritlerini dörtgen şeklinde bağlayıp, Targın'ı o ciritlerin dört köşesine iki ayağını, iki kolunu bağlayıp, Hanzade hana iki ayda ulaştırır. Hanzade han kahramanı ne kadar baktırsa da, bir türlü iyileşemedi, yattığı yerden kalkamadı. O zamanlarda Hanzade hanın eli Bulğır dağı mekân ederdi, Bulğır dağında altı ırmak var idi. Hanın eli Bulğır dağından, o Kalmukların Şagan yaylasına göç eder, Targın ile Akjünis'i Şagan'ın kıyısına yerleştirdikten sonra gelip alınız diye yurda bırakırlar, altı yedi günlük yiyeceği ve Tarlan atıyla birlikte. Onların yemeği biter, ancak Hanzade hanın hiçbir adamı gelmez. Targın ile Akjünis'in yemeği yok, Tarlan'a bakan kişi yok, açlıktan ölecek hale gelir, işte o zaman Targın üzüntüye kapılır.

Muniñ Qırım jurtında qırık qurdası
bar edi em birneşe mırzaları bar edi,
olardıñ qasında bolsam, munday bèlege
uşıramas edim, bir kızğa bola öz jurtımnan
ayrılıp, bul jurtta jatқанım qate eken dep
jılaydı, jılaydı da tolğaydı:

Bulğır, Bulğır, Bulğır tav,
Buldırap turğan qurgır tav,
Qaptay qonar elim jok,
Elim-künim Keriboz,
Söylesetuğın tiliñ jok,
El taptırır ma ekensiñ?
Arısañ da januvar,
Körseter ediñ bir qara,
Sağan miner belim jok,
Belge kılar emim jok,
Bul şamağa kelgende,
Ajalım aştan boldı ma?
Avızğa jerge jemim jok,
Eğer ölsem bul jerde
Süyegimdi ustar teñim jok,
Kök şalgınnıñ üstinde
Kögerip kelip jatırımın,
Üstime kiyer kebin jok,
Eñirep jürgen er edim,
Qaptağan qara boranday
Ötkeni me dünüye boq?
Aşılı toğay Alabas,
Aq sarı aldım Bozağaş,
Altındı saray, qara şaş
Alabastan boran borasa,
Bozağaştan boran boramas.

Bunun Kırım yurdunda kırk dostu
var idi hem birkaç efendisi var idi, onların
yanında olsaydım, böyle bir belaya
uğramazdım, bir kız için öz yurdundan
ayrılıp bu yurttan yatmam hata imiş diye
ağlar: ağlar da haykırır:

Bulğır Bulğır, Bulğır dağ,
Uzakta duran lanetli dağ,
Gidecek-konacak yerim yok,
Elim-günüm Keriboz,
Söyleyecek dilim yok,
Bana er bulacak mısın?
Javdıñ jaman bolmağı,
Hayvan zayıflasa da
Bir toprağı, gösterecekti
Sana oturacak belim yok,
Belime kılacak şifam yok,
Bu duruma geldiğimde
Ecelim açlıktan mı oldu?
Ağzıma alacak yemeğim yok,
Eğer ölsem de bu yerde,
Kemiklerimi ayakta tutacak halim yok
Yeşil çimenlerinin üstünde
Halsizleşip duruyorum,
Üstüme giyecek giyimim yok
Bahtsız yürüyen yiğittim.
Simsiyah tipi gibi
Dünya boşu boşuna mı geçti?
Sımsıkı orman Alabas
Ahsarı aldım Bozağaş
Altınlı saray, Karaşaş
Alabastan boran gelse
Bozağaştan boran gelmez,

Tulpardan tuğan talavdıñ
 Artınan [telmirip] kıku tayansa,
 Qara terge boyalsa,
 Aldınan nayza boyı jar kelse,
 Jabıdayın jaltañdap,
 Januvar tüser jerin qaramas,
 Qapıda ötken dünüye-ay.
 Tuyağına ayday tağa qaqtırıp,
 Edildiñ küzgi qatqan kökşe muzına,
 Şavıp ketsem tayalmas.
 Qarındaşı kimniñ bar bolsa,
 Jamandıq jer kez kelse,
 Kökiregindegi janın ayamas.
 Jamandıq jer kez kelse,
 At savırsın bir berse,
 Qayrılığa jaramas.
 Şağanniñ boyın şañdatıp,
 Keşegi ketken it noğay
 Jurtına tipi tastap ketkeni,
 Esimnen qalmas büytkeni,
 Aqjünistey aruvım,
 Bolğanı ma, mine, endi,
 İt tigendey aram as.
 Kök kögerşin, kögerşin,
 Kök kepter uşar jem üşin,
 Badanamdı basa bökterip,
 Qasıma jattan joldas ertip,
 Kün-tün qatıp jortqanmın.
 Ataña nekes qalmaqtıñ,
 Jaylav, kıstav jeri üşin,
 Edilden şıqqan en Şağan,
 Qalmaqtan noğayğa tartıp èperdim,

Biyiden doğan tay
 Arkasından [acelece] koşturan yetişse,
 Kara tere boyansa,
 Önüne ok boyunda uçurum gelse
 Onu atlamaya uğraşıp
 Hayvan düşeceğini hesaplamaz,
 Bu dünya böyle işte
 Toynağına ay gibi nal qaqtırıp
 İdil'in sonbahardaki mavi buzuna,
 Uçarak gitsem kaymam.
 Kimin kız kardeşi varsa,
 Ara sıra kötülük olsa da,
 Göğsündeki canına esirgemez.
 Düşmanın kötü olanı,
 Ara sıra kötülük olsa da
 At şöyle bir kıpırdasa
 Geri dönmeye zaman bulamaz
 Şağan'nın her tarafını toza bulayıp,
 Dünkü giden it Nogay
 Yurtta canlı bırakıp gittiğin,
 Aklımdan yaptıkların çıkmaz.
 Akjünis gibi sevgilim,
 Oldu mu işte şimdi bu,
 İt değmiş gibi haram yiyecek
 Boz güvercin, güvercin
 Boz güvercin uçar yem için
 Zırhımı büküverip.
 Yanıma yabancı arkadaş alıp,
 Geceyi-gündüze ekleyip duruyorum
 Lânet olası Kalmukların
 Yaylayacağı kışlayacağı yer için
 İdil'den çıkan yiğit Şağan
 Kalmuklardan çekip Nogaylara verdim

Atamnan arıstan tuğan er üşin.
 Ataña nèlet noğay-ay,
 Elemedi özimdi,
 Sıylamadı sözimdi,
 Javdıratıp közimdi,
 Tastap ketti jurtına,
 Bir mertikken bel üşin.
 Qapıda ötken dñniye-ay,
 Targın, Targın deytuğın,
 Qolımnan sarqıt jeytuğın,
 Jamandıq jer kez kelse,
 Qayrılmay ketpen deytuğın-
 Qarasayulı Köbendi,
 Ömirulı Sebendi.
 Birge jortqan joldasım,
 Beyili jaman oñbasın.
 Osınday qıyın jerlerde,
 Kelmey ketti ne üşin?
 Ayukenniñ avır qol
 Altı kündey atısıp,
 Qara qanğa batisıp,
 Bèrin birdey qırğanda,
 Sayağa şığıp turğanda
 Balalı maral kelgen-di,
 Qoyanaqulı qart Qojaq
 Balasın baylay atqanda,
 Atqanğa jıgılmay balası,
 Aqsay basıp ötkende.
 Targın sozıp tartqanda,
 Atqan oğı maraldıñ

Atamdan aslan doğan yiğit için
 Lânet olası Nogaylar,
 Bana kulak vermedi
 Saymadı sözümü
 Yaşartıp gözümü
 Bırakıp gitti yurduna
 Değmez bir bel için
 Geçip giden dünya hey
 Targın, Targın diyordun,
 Elimden yiyecek yiyordun,
 Ara sıra kötülük olsa da,
 Dönüp gitmem diyordun
 Sana sırt çevirip gitmeyiz demişlerdi,
 Karasayulı Köben,
 Aşagırulı Teben,
 Ömirulı Seben
 Birlikte yürüdüğüm yoldaşım
 Kötü niyetli olan, olmasın
 Böyle sıkıntılı yerlerde,
 Gelmeyiverdin niçin?
 Ayı gibi ağır koluyla
 Altı gün boyunca savaşıp
 Kıpkızıl kana boyanıp
 Hepsini bir defa da öldürdüğünde
 Ovaya çıkıverdiğinde,
 Yavrulu ceylan gelmiş idi
 Koyanakoğlu yaşlı Kojak
 Yavrusunu bağlayıverdiğinde
 Attığında düşmedi yavrusu
 Aksay'ı basıp geçtiğinde
 Targın uzanıp oku çektiğinde
 Attığı ok ceylanın

Atasınıñ qos javırınınan ötkende,
 İyeği süyey jatqanda,
 Qasımdağı kırık jigit
 Suvıra almadı oğımdı
 Taska kirgen tartqanda,
 Qapıda ötken dñniye-ay,
 Basımnan dèvlettiñ qısı uştı ma?
 Fèlèktiñ qaygısı munday qıstı ma?
 Işim ottay janadı,
 Jalını jürekti şaladı
 Bul isterdi aytqanda.
 Din kèpirge bolmağan,
 Oğan tigen oñbağan.
 Aznav degen Az qala
 Alpıs atın baqtırğan,
 Ülkeni èrne qılsa jaqtırğan.
 Aq sıbannıñ balası
 Aq ayvandı jahuttıñ
 Alpıs atın alğan men edim.
 Sol sapardan üyge qaytqanda,
 Baltağa bardım tal üşin,
 Taldı kestim sal üşin,
 Aynalası altı ayşılıq Edilge
 Tarlandı talay-talay salğanmın
 Edildiñ argı jağında.
 Ataña nèlet qalmaqtıñ
 Sıñsıp jatқан malı üşin,
 Attanbadım olja üşin,
 Attanğanmın kèvirge
 Atamnıñ ejelden

Atasının iki küreğinden geçtiğinde
 Başı yere düştüğünde
 Yanındaki kırk yiğit
 Çıkaramadı okumu
 Her yer karanlık olduğunda
 Gelip geçen dünya hey
 Başımdeki talih kuşu uçtu mu?
 Feleğin kaygısı böyle sıkıştırdı mı?
 İçim ateş gibi yandı
 Ateş yüreğimi dağladı
 Bu işleri söylediğinde
 Din kâfiri yenememiş
 Onun dokunduğu onmamış
 Aznay denilen Az şehir
 Altmış atı büyötmüş
 Büyüğü ne yapsa beğenmiş
 Ak sıbanın yavrusu
 Ak hayvan grubunun
 Altmış atını alan ben idim
 Şu seferden eve döndüğümde
 Baltaya vardım dal için,
 Dalı kestim sal için
 Altı aylık yoldaki İdil'e
 Tarlan'ı o yola doğru saldım
 İdil'in arka tarafında
 Lânet olası Kalmukların
 Bağrışıp duran malı için
 At binmedim ganimet için
 At binmişim yolumu tutayım düşmana
 Babamın eskiden

Eski kegi bar üşin.
 olañ şaştı, koy közdi
 astavış astı Akjünis,
 Aytım seni uday jolina
 Keşegi noğay jurtına meni
 Tastap ketkende,
 Kökirektegi şıbınday jan üşin.
 Aynalayın Tarlanım,
 Bekter mingen bedevge
 Sen turğanda barmadım,
 ırdan ıu tünilse,
 Elge taman ünılse,
 Jalğız-a seni armadım.
 ıyadan ıu bolğanda,
 arañğı tuman tolğanda
 Senimen edi dèrmenim.
 Minbey, túspey arıdın,
 Aranda turıp arıdın,
 Aldıña kelip bitseyşi
 amıstı köldin urağı
 Suğaratuğın balam jo,
 Alladan başka panam jo,
 Tèñiri ıldı şaram jo,
 Mañdayıñnan asayşı
 ırğız ara tavdın bulağı,
 alamday ası sürilgen,
 Oymaqtay avzı бүirilgen
 Akjünistey arudın
 Alğanınan ayrılıp,
 Söngeni me endi şırağı?

Eskiden var olan öcü için
 Kolan saçlı, koyun gözlü,
 Sürmeli kaşlı Akjünis
 Seni Tanrıya emanet ettim
 Önceki Nogay yurduna beni
 Bırakıp gittiğinde
 Göğsündeki küçücük bir can için
 Kurban olduğum Tarlan'ım
 Beylerin bindiği kısıra
 Sen oradayken gitmedim
 Bozkırdan ığlık yükselse
 İl'e kadar ulaşsa
 Yalnızca seni düşündüm
 Uzaktan ığlık geldiğinde
 Ortalık sisle kaplandığında
 Seninleydi dermanım
 Binmeden dinmeden yaşlandım
 Arkada durup zayıfladın
 Önümde bitiverseydin
 Kamışlı gölün kenarı
 Suvarmak için oğlum yok
 Allah'tan başka sığınağım yok
 Tanrı yaptı çarem yok
 Alnından aksaydı
 Kırgız kara dağın pınarı
 Kaşı kalemle çizilmiş gibi
 Ağzı gül goncası gibi
 Akjünis gibi güzeliniz
 Sevdiğinden ayrılıp
 Söndü mü şimdi ırağı?

udireti kti udayım,
 Akjünistey arudıñ
 Kz aldımda klbektep,
 Atıgınan eñbektep,
 Kzime meniñ krsetpey,
 Aldına kelip lseyi
 Kiyiktiñ jetim lağı.
 Meniñ bytip jatanıım
 z aharımniñ jırağı,
 Eñirey-eñirey keteyin,
 ırımda alđan elderdiñ
 Esitkey dağı ulağı,
 Sol batırlar kelmese,
 Jayımdı solar bilmese,
 Ketken jattan ayrılıp,
 Bir-birinen ayrılıp,
 Ekevmizge kim kelsin?
 Atam aldı deytuğın
 zimnen tuğan balam joğ,
 Balam aldı deytuğın
 Atam menen anam joğ,
 Bavırım aldı deytuğın
 Ağa menen inim joğ,
 Belimnen başka jaram joğ,
 Avızđa jerge tağam joğ.
 Bir ayrılıp kelmedi,
 Ne bolđanın bilmedi,
 Er Targındı krmedi,
 Ataña nlet asyek,
 Oylay-oylay arasam,

Kuvvetli güçlü Allah'ım
 Akjünis gibi güzeliniz
 Gözümün önünde sallanıp yürüdü
 Alığından yalpalayıp
 Benim gözüme göstermeden
 Senin önünde lseydi
 Ceylanın ksz yavrusu
 Benim böyle yattığım
 z ehrimin kenarı
 Ağlaya ağlaya gideyim
 Kırım'da kalan illerin
 Duysa bile kulağı
 u kahramanlar gelmese
 Onlar halimi bilmese
 Uzaktan dönüp giden
 Bir birimizden ayrılıp,
 İkimize kim gelsin
 Atam kaldı demişti
 Benden doğan yavrum yok
 Yavrum kaldı demitin
 Babam ile annem yok
 Kardeşim kaldı demitin
 Ağabey ile kardeşim yok
 Belimden başka yaram yok
 Ağzı alınacak yakınıım yok
 Bir kere dönüp gelmedi,
 Ne olduğunu bilmedi
 Er Targin'ı görmedi
 Lanet olası asilzade
 Dnp düşünüp dursam

Hanzada hannan sarañ joq.
 Asıl tuğan Akjünis,
 Kündi bult qursaydı,
 Kündi bayqay qarasam,
 Kün javarğa uqsaydı.
 Aydı bult qursaydı,
 Aydı bayqay qarasam,
 Tün javarğa uqsaydı.
 Kögilderin eritken
 Köldegi qular şulaydı,
 Şulağanğa qarasam,
 Kökten suñqar soğılğanğa uqsaydı,
 Boydı bayqay qarasam,
 Qol ayağım kösilip,
 Avzı-murnım isinip,
 Allanıñ hək buyırığı mağan tayanğanğa
 uqsaydı.
 Kökten bult sögilse,
 Köktep bolmas ne payda?
 Köktegi juldız sirese,
 Eseptep bolmas ne payda?
 Köldeneñdep turğan tulparım,
 Şabısıñnan mağan ne payda?
 Körip alğan körikte ediñ,
 Tañdap alğan tekti ediñ,
 Tegiñnen seniñ ne payda?
 Alladan emir bolğan soñ,
 Jas mezgili tolğan soñ,
 Körmeymisiñ jatqanın
 Arıstanıñnıñ bir sayda!

Han oğlu Handan cimrisi yok.
 Asil doğan Akjünis,
 Güneşi bulut kaplıyor
 Güneşe bakıp dursam,
 Yağmur yağacağa benziyor,
 Ayı bulut kaplıyor
 Aya bakıp dursam
 Gece olacağa benziyor.
 Mavilerini dağıtan
 Göldeki kuğular telaşlanıyor,
 Telaş edenlere bakarsam
 Gökteki kartal vurulmuşa benziyor.
 Vücutuma bakıp dursam,
 Elim ayağım kesilip,
 Ağızım burnum şişip
 Hak buyruğu gelmişe benziyor

 Gökten bulut sökülse
 Göğün ne faydası olacak ki?
 Gökte yıldız azalsa,
 Hesaba ne faydası olacak ki?
 Karşı çıkan Tulparım,
 Koşmasından bana ne faydası olur?
 Görüp alınan gösterişliydin,
 Seçilip alınan seçkin idin,
 Senin asiliğinden ne fayda?
 Allah'tan emir olduktan sonra,
 Gençlik çağı geçtikten sonra,
 Görmüyor musun yattığını
 Arslanın yokuşta

olañ Şaştı, oy kzdi,
 AlŐaıdađan aruvım,
 Ajarııdı salma kzime,
 RavŐan nuriıı krgende
 leyin dep jatsam da,
 ay-aydağım ursaydı.
 Minbey, tspey ajıdıı,
 Aranda turıp arıdıı,
 Aynalayın tarlanım,
 Bekter mingen bedevge
 Bezektey başkan ayağın...
 Sen ulında emdiıı, tayda emdiıı,
 unan jasta arda emdiıı,
 Dnen jasta yrettim,
 Altı abat ala aran
 Jibekten rip syrettim,
 Beş jasıııa kelgende
 Bel ızığın krsin dep,
 Beş bedevge saldırdım.
 Altı jasta atattım,
 Attay murnııı tanattım,
 AlŐatatıp oynattım,
 Arpa biday asattım.
 Jeti jaŐka kelgende,
 Jer tepeley jelgende,
 Duspannııı kzi oritı
 Kldeneıın krgende,
 anday atın inaydı
 Tavdan aşkan tulparım,
 İyeıı Targın lgende?
 Ot orınday tuyaqıtım,

Kolan salı, koyun gzlı,
 GsteriŐli gzelim,
 Gzel yzn bana gsterme,
 Parlak nurunu grnce
 leyim deyip dursam da
 Her tarafın ağrıyor
 İnmeden, binmeden yorulduı
 Bağlı durup zayıfladıı
 Yavrum, gçlı atım
 Beyler binmiŐ yariŐ atına
 Durmadan basmıŐ ayağın
 Sen kulun ikende tayikende işe yarıyordun,
 Yaşın tava geldiğinde kıymetliydin
 Aygır iken ğrettim,
 Altı katlı ala urganı
 İpekten eğirip rdrdm
 Beş yaşıma geldiğimde
 Belinin gcn grsn diye,
 Beş kısrağa saldırdım
 Altı yaşında ne olduğunu gsterdim
 At gibi burnunu deldirttim
 Uzaklara gtrp oynattım
 Arpa-buğday taŐıttım
 Yedi yaşına geldiğinde
 Rzgr gibi utuğunda
 DŐmanın gz korktu
 Heybetini grnce
 Hangi tarafını zorlayabilir
 Dağdan aşan Tulparım
 Sahibin Targın ldğunde
 Ateş gibi toynaklım

Omırtқаñ bar otavday,
 Javırınıña қарасам,
 Сıpıra шапқан тақтаday,
 Қуыруғуña болayın
 Қынаптан шыққан қанжарday,
 Jalıña seniñ болayın
 Күлтеленген жібектей,
 Шықсıtıña болayın
 Oralıp jatқан түбектей,
 Қулағуña болayın
 Көлге bitкен қурақтай,
 Қабатуña болayın,
 Қара albastı қабаттай,
 Bavızdav jeriñe болayın,
 Pıskен alma сағаттай,
 Eki köziñe болayın,
 Қорықтан жанған шырақтай,
 Tanavıña болayın,
 Tıғının алған шелектей,
 Bavızdav jeriñe болayın
 Sarttıñ мақтадан соққан kelepтеy*
 Omıravıña болayın
 Edilden шыққан аңғарday.
 Telmirip қықу kelgende,
 Шubar tudı şubaltıp,
 Қара terge bulғатıp,
 Aқ сүңгини қолға alıp,
 Miner me edi zañғardı-ay!
 Savırınıña болayın
 Zantekti қара kömirdey,
 Sübelik jeriñe болayın
 Tastan соққан қорғандay,

Omurgan var oтағ gibi
 Күрек kemiklerine baksam
 Suda yüzen tahta gibi
 Kuyruғuna kurban olayım
 Kından çıkan hançer gibi
 Yelene kurban olayım
 Savrulan ipek gibi
 Çene kemiğine kurban olayım
 Kıvrılıp duran nehir gibi
 Kulaғına kurban olayım
 Gölde yetişen kamış gibi
 Kaşlarına kurban olayım
 Kara Albastı gibi bakışına
 Gerdanına kurban olayım
 Yetişip olgunlaşmış elma gibi
 İki gözüne kurban olayım
 Karanlıkta yanan mum gibi,
 Burnuna kurban olayım
 Delikleri kova gibi
 Şah damarına kurban olayım
 Sartların pamuktan ördüğü kelepçe gibi
 Göğsüne kurban olayım
 İdil'in çıktığı yatak gibi
 Kuşlar çıғlık çıғlıға geldiklerinde
 Rengârenk çiçek açıp
 Sırıl sıklam tere batıp
 Kara tere bulaşıp
 Ak süngüyü eline alıp
 Biner miydi üstüne hey!
 Sağrıна kurban olayım
 Göz bebeği kömür karası gibi
 Kaburgana kurban olayım
 Taştan yapılmış kale gibi

Köş bolıp қаған түзeler?
 Қыл жалавлы қалмақтан,
 Дүркін-дүркін қуवालп,
 Жамбасына болайын
 Usta соққан sandalday,
 Turpatıña болайын
 Tulpardan туған jorğaday,
 Қартayғанша minbedim,
 Ölgenimşe дөvren сүрмедим,
 Oylap kelip қарасам,
 Jigittegi men beybaқ,
 Bolғанım тағı sormañ.

Endi Targın Aқjünispenen,
 atımenen amandasıp boldı, sonda Aқjünis
 oylaydı: “Men қыз da bolsam asıl һanniñ
 қızı edim, bul el-jurtınan, atasınan,
 anasınan ayrılıп meni osınday alıs jerge
 joldas қılıп alıp kelip edi, -dep, -bul goy
 özi öleyin dep jatsa da menimenen,
 atımenen tolgavmenen amandastı, endi
 men de tolgap munımen amandasayın,
 egerde дүниyeden köşe қалса bul batırdıñ
 maған köñili һoş bolsın”, -deydi. Sonda
 Aқjünis tolgaydı:

Arıstanımniñ barında
 Oқalı baypaқ kigenim
 Oқasın jerge tögiltip,
 Eldeneden azgırdıñ,

Göç etsem ne zaman düzelir?
 Kötü düşman Kalmaktan,
 Birçok defa kovalayıп,
 Kalçasına kurban olayım
 Usta yapımı sandal gibi
 Duruşuna kurban olayım
 Attan doğmuş yorga gibi
 Yaşlanıncaya kadar binmedim
 Ömrümce devran сүрмедим
 Düşünü verip dursam,
 Yiğitlerin ben bahtsızы,
 Olmuşum iyice dertli.

Şimdi Targın Aқjünis ve atı ile
 selamlaştı. Daha sonra Aқjünis şöyle
 düşündü: “Ben kız da olsam, asil bir hanın
 kızıydım, bu vatanından anasından
 babasından ayrılıп beni böyle uzak bir yere
 yoldaş olarak getirdi” deyip. O ben öleyim
 deyip dursa da benimle atımla nezaketle
 selamlaştı. Şimdi bende bu nazik insan ile
 vedalaşayım, eğer ölüп giderse yiğitin
 benden yana hakkı helal olsun” dedi. O
 zaman Aқjünis şöyle söyledi.

Aslanımın sağılğında
 Sırmalı yün çorap giyerdim
 Sırmasını yere dөktürүп
 Maksadımdan caydırdın

Asıl tuğan arıstandı
 Èzez jannan tüñiltip,
 Atası başqa jat ru,
 Jaman eken düniye-ay,
 Tastap ketti jurtına
 Eki birdey asıldı,
 Asıldan şıqqan nèsildi,
 Ekevmizdi üñiltip.
 Qosayaqtay qostı ala köşkende,
 Qatar-qatar qara nar,
 Kelip turğan köp jılqı
 Qaşan kelip küzeler,
 Baylavda qalğan aq suñıqar
 Buringıday bola almas,
 Kölden üyrek ala almas,
 Künderdiñ küni bolğanda
 Qaravıtıp barıp tünerer.
 Ketpek bolsañ alğanım,
 Ne qılğanım senen qalğanım?
 Ketemin dep şınıñdı ayt,
 Artıñda qalıp ne etemin,
 Aldıñda seniñ ketemin,
 Arıstan ketip, men qalsam,
 Artıñda qalğan beybağıñ,
 Qursavlı şekek qolğa alıp,
 Qay şahardan tilener?
 Süyip mingen Tarlanıñ
 Basın kökke qaratıp,
 Bavırınan jaratıp,
 Tuyaqtan uşqan tozañın

Asıl doğan aslanı
 Aziz canından ayırıp
 Babası başqa kabileden
 Kötüymüş dünya hey
 Bırakıp gitti yurduna
 Asıl olan ikisini de
 Asıl doğan nesli,
 İkimizi öylece baktırıp
 İkimizi birden göçürdüğünde
 Sıra sıra cins develer
 Göç olup ne zaman dizilecek?
 Kıl bayraklı Kalmukları
 Aman vermeden kovalayıp,
 Gelmekte olan pek çok at
 Ne zaman gelip konacak?
 Bağlanmış duran ak sungur
 Önceki gibi olamaz
 Gölden ördek bile alamaz
 Aradan günler günleri kovaladığında
 Karanlık basıp gece olur
 Gidecek olursan sevdiğim
 Sen olmazsan ne yaparım?
 Gidiyorum deyip gerçeği söyle
 Arkanda kalıp ne yapayım
 Senin yanında gideyim
 Aslan gidip ben kalırsam
 Arkanda kalan ben bahtsızın
 İki kovayı eline alıp
 Hangi şehirden dilenir?
 Sevip bindiğin Tarlanın
 Başını göğe kaldırıp
 Canımdan yaratıp
 Toynaktan çıkan tozun

Javğan arday boratıp.
 Aradan soan boranday
 Jer túbine jelgen er;
 Atası nekes kèviridiñ
 Mèstegin aydap kelgen er;
 Bekire oynar a teñiz,
 Òngege tereñ bolsa da,
 Siz öteyin degende,
 Belgili ötkel bolan er;
 İt mineziñ ustasa,
 aysardiñ ara tasına
 aravıl salmay onan er;
 ınıñmenen tileseñ,
 ayda ketti tilegiñ,
 Teñiriñ tilek bergen er;
 Badanañdı basa bökterip,
 Jattan joldas eritip,
 Edil, Jayı eki su,
 Erinbey jortıp dúnıye-ay,
 Bası-ayaın körgen er;
 Erligiñde ama jo,
 Aatan biyik mert tavıp
 ızmeti ara uldara
 orlıpenen ölgen er,
 ay batırdan kem ediñ,
 Ölerde boldıñ ara jer?

Yaan karı borana dönütürüp
 Arkadan bastıran boran gibi
 Yeraltına uçan yiit
 Atası inatı dımanın
 Bodur atını sürüyüp gelen yiit
 Bouna dalgalanır ak deniz
 Ayrıca derin olsa da,
 Siz geçeyim dediinizde
 Mehur geçecek yiit
 İçindeki kötölüünü yense
 Yerinden kımıldatılmayan koca taa
 Destek almadan duran yiit;
 Samimiyetle dilemi olsun
 Nereye gitti dilein
 Dileini Tanrı'sını veren er
 Zırhını körüe çevirip
 Yabancıdan yolda edinip,
 İdil, Jayık iki nehir
 Üenmeden geçen dúnıya hey
 Baını sonunu bilen yiit
 Yiitliine söz yok
 Yapılı insan bulup
 Hizmeti uak gibi
 İkenceyle ölen yiit
 Hangi yiitten eksik idin?
 Ölünce oldun kara yer

Bul Targın oylaydı eken: “Meni jurt ağaştan jıgılıp öldi demes, Şaganniñ boyındağı köp qalmaqıtı asıramın dep javdan öldi der dep, qatınım bulay degen soñ başka jurt ta meni ağaştan jıgılıp öldi der, oylap tursam meniñ munım bek uyat eken”, -dep bek qattı qaharlandı, burın dèrigerlerge belin qaratağan vaqıtta belin bastırmaytuğın edi, qaharı kelgen soñ: “Büytip jatqanşa birjolata öleyin”, -dep belin qolımenen basıp qalganda, bel omırtqası sırt etip ornına tüşip ketti.

Altı qulaş belbeymen
Alıp belin oradı,
Alladan mèdet suradı,
-Babadan jèrdem bolğay, -dep
Tayana barıp turadı.
Turmasına arlandı,
Töñiregin qarmandı,
Aqjüniske söyledi:
-Berer bolğay jürekti,
Alıp kel, Jünis, Tarlandı.
Alıp keldi Aqjünis,
Şubala basıp Tarlandı.
Arqanda turğan Tarlan da,
Hayvan bu da zarlandı,
Alıp keldi, er saldı,
Oñdalmağan endi ne qaldı?

Targın şöyle düşünmüştü: “Beni kimse ağaçtan düştü öldü demez; Şagan’ın tarafındaki bir sürü Kalmuk’ı götüreyim diye düşman elinden öldü der. “Kadınım böyle dedikten sonra başkası da beni ağaçtan öldü der diye düşünüp dursam benim için utanç vericidir” diyerek çok kahırlandı. Önce bakıcılara belini gösterdiğinde belini çiğnetmezdi. Ama sinirlendikten sonra “böyle yatmaktansa tamamen öleyim” diye beline eliyle bastırduğında beli çit diye yerine girdi.

Altı kulaç kuşağıyla
Belini sarıverdi
Allah’tan yardım istedi
-Babadan yardım olsaydı, deyip
Dayanıverip kalktı
Kalkışından arlandı
Etrafına bakındı.
Aqjünis’e şöyle dedi:
-Tanrı’m dileğimi verecektir
Sevindirecektir yüreği
Getir Jünis Tarlan’ı.
Getirdi Aqjünis
Aceleyle gidip Tarlan’ı
Bağlı duran Tarlan da
Hayvan bu ya, kişnedi
Getirdi eyeri vurdu
Şimdi yerine gelmeyen ne kaldı?

Atın erttep bolğan soñ Tarlan atқа ekevi mingesti, Aқjüniske barşa қарув-жарағын асындırdı da, aldına mingizip, özi artına otırıp, Aқjünisten ustap: -Keşe jurtına tastap ketken noғaydıñ eline қарай жүр, -dedi. Al endi жүрди:

Bir vaқıt bolğanda
Bul Tarlanı pısqırđı,
Pısqırğanmenen қоymadı,
Jène jerdi tebindi,
Ҳайван бүйтип ne bildi?

Sonda Targın Aқjüniske ayttı: -Ay, Aқjünis, bul Tarlan қаşаннан bergi meniñ joldasım, ҳайван da bolsa munıñ sırı maған belgili, -dedi. Sonda Targın Aқjüniske ayttı: -Bul Tarlan artınan birev kele jatsa pısqıratuғын edi. Egerde alқınıp terge bulғанıp шабилатуғын bolsa, jer tebinetuғын edi, èli bul eki èdetin birdey қıldı. Jan-jağıña қараşı, bir kisi kele jatpasın, meniñ burılıп қаравға elim kelmeydi, -dedi. -Meniñ avru, navқas elim bar biz бүйтип kele jatқanda, birev-mirev jav bolıp kelip bimaza etip жүrmesin, -dedi. Aқjünis olay-bulay қарады da, eşbir nèrse körinbeydi, biraқ aldınғы jaғımızda emeski bir-eki қара көрinedi deydi. Sonda Targın söyledi:

Atının eyerini vurduktan sonra ikisi Tarlan'a bindi. Aқjünis'e gerekli silahlarını kuşandırdı; önüne bindirip, kendisi de arkasına oturdu. Aқjünis'te tutunarak: "Yurduna göçüp bırakıp gittiğın Nogay'ın yurduna doğru yürü" dedi. O yolculuğa başladı:

Aradan zaman geçtiğinde
Tarlan'ı burnundan soludu
Solumakla kalmadı
Ayrıca yerinde tepindi
Acaba hayvan ne hissetti?

Nihayet Targın Aқjünis'e seslendi: "Hey Aқjünis, bu Tarlan ne zamandır benim yoldaşım, hayvan da olsa onun sırrı bana belli olur" dedi. O zaman Targın Aқjünis'e şöyle dedi: "Tarlan'ın arkasından birisi gelirse burnundan solurdu. Eğer hızlı koşup kan ter içinde kalırsa yeri tekmelerdi. Şimdi bu iki âdetini birden yaptı. Etrafına baksana birisi gelmekte olmasın? Benim dönüp bakacak halim yok. Benim aғrım var hastayım. Biz böyle gitmekteyken birisi-mirisi, düşman, bir karaltı gelmesin. Aқjünis oraya buraya bakındı hiçbir kimse görünmedi ancak "Ön tarafımızda belli belirsiz bir iki karaltı göründü" dedi. O zaman Targın şöyle dedi:

-Hak tağala qıdayım,
 Aq tarıday aqtarıp
 Şeşip jazdıñ belimdi,
 Belim tüşip ornına,
 Tağı izdedim keşegi,
 Tastap ketken elimdi,
 Eldiñ şeti bola ma?
 Emeski eki qara körindi.
 Sen Tarlanım pısqırma,
 Tavdan ülken küş qılma
 Samsağan jav şapsa da
 Bir şıgarman teriñdi,
 Kim üşin seni qınayın?
 Bir omırtqam mertigip,
 Jalğızdığım bilindi,
 Aru, sağan unasa,
 Kel, tapsam qayter eken jönimdi?

Solay dedi de, Targın atınıñ basıp tartıp turdı. Sonda Aqjünis aytadı: -Bulay etpeñiz, beliniñ jazılğandığın bildirip, tastap ketken noğaydıñ işine barıp, han, halqına körinip, jaqsısına oy salıp, jamandarın qorqıtıp qaytıñız, -dedi. Egerde barmay qayıp ketseñiz, Qırım halqınan, Aqşahan mñ qol astınan, Targın degen batır kelip, bir omırtqası sınğan soñ qayıp buyımğa aspay qarğa, quzğınğa jem bolıp, Bulgır tavidñ bulağında ölip qaldı der, -dedi. Targın ayttı: -Endeşe, jür, -dedi. Bul ekevi el şetine kelip tüsti.

-Hak Taâla Tanrım
 Ak darı gibi işlerin
 Düzelttin belimi
 Belim girdi yerine
 Yine aradım dünkü
 Bırakıp gittiğim yurdu
 Yurdun sınırı var mı?
 Belirsiz iki karaltı göründü
 Sen Tarlanım pısqırma
 Dağdan büyük güç olma
 Sayısız düşman saldırısa da
 Bir kere bile silmem terini,
 Kimin için sana eziyet edeyim?
 Bir omurum sakatlanıp
 Yalnızlığım belli oldu
 Canım hoşuna giderse
 Gel bulursam ne yapacakmış beni?

Böylece diyerek Targın atının başını çekiverdi. O zaman şöyle söyledi: - Böyle yapmayın, belinin iyileştiğini bildirip bıraktırıp giden Nogayların içlerine girip, hanına-halkına görünüp, bilgililerine de fikrini söyleyip, kötü niyetlilerini de korkutup geri dönün. Eğer gidip gelmezseniz, Kırım halkından, Akşahan'ın emri altından, Targın denen yiğit gelip, bir omurgası kırıldıktan sonra dikkate almayıp kargaya-kuzguna yem olup, Bulgır dağın pınarında ölüvermişler, derler. Targın şöyle cevap verdi: Haydi yürü. İki ülkenin sınırına geldiler, içeri girmediler.

Elge barmadı. Targın menen Akjünistiñ kelip túskenin qoyşı, malşı körıp tanıdı da, elge şavıp barıp hıbar berdi “Targın keldi” dep. El bige şaptı, bi hañğa şaptı “Targın batır eldiñ şetine kelip túsıptı”, - dep. Bul vaqıtta hañnıñ elin keşegi Şağan boyınan Targınnıñ qıvıp jibergen köp qalmaqı şabamnıñ dep kelip qamap jatır eken. Hañzada hañnıñ bir suluv qızı bar eken, sol qızıñdı berseñ şappaymın, egerde qızıñdı bermeseñ şabamnıñ dep, sol qızdı tiri alaymın dep, şappay jatır eken em Hañzada olardı olay-bulay dep ötirikpenen jubatıp jatır eken. Targınnıñ kelgenin esitken soñ hañı, hañqı, mırzası, biyi barşası jinalıp barıp köristi: Ayıpqa buyırmañız, sizge bara almadıq, jurtımızğa jav kelip jatır. Bul vaqıtta özimiz bek qattı qayğıdamız, öziñiz aman-esen jazılıp keldiñiz be? - dedi. Batır ayttı: - Allağa şükir, keldim, - dedi. Hañ ayttı: - Bul qalmaqı evelgidey qırıp qıvıp, bizdi bul javdan bostan qıl, - dedi. Sonda Targın ayttı: - Meniñ ezirge javğa şabatın qıvatım joq, - dedi, - bul eşkerdiñ qasatıñın aylasın men sizderge üreteyin, öziñiz barıñız, sol üretken meniñ aylammenen, - dedi. - Üretken aylamdı qılsañız özderiñizden de qasır, - dedi. Onda hañ ayttı: - Onda şabuğa eliñiz joq bolsa üretiliñiz, - dedi. Sonda Targın üretti, üreterde söyleydi:

Targın ile Akjünis’in geldiğini gören bir çoban koşarak “Targın geldi diye” halka haber verdi. Halk beye koşturdu, bey de “Yiğit Targın ülkenin sınırına geldi” diyerek hana koşturdu. O zamanlar Han’ınız, ülkenin eski Şağan boyundan olan Targın’ın kovup gönderdiği bir sürü Kalmuk onu öldürmek üzere beklemekteydiler. “Han oğlu hanın güzel bir kızı varmış. Düşman “eğer o kızını vermezseniz saldırırım; o kızını geri alayım” diyerek saldırmadan beklemekteymiş. Han oğlu onları öyle ya da böyle bir şekilde geçiştirmek için kendisini teselli etmekteymiş. Targın’ın geldiğini işittikten sonra hanı, halkı, efendisi, beyi kısacası herkes toplanıp gidip görüştüler: “Kusura bakmayın, size gelemedik, ülkemize düşman gelmekte. Bundan dolayı biz de çok kaygılıyız. Siz ise sağ salim iyileşip döndünüz mü?” Yiğit şöyle cevap verdi: “Allah’a şükür geldim” Han şöyle söyledi. Bu Kalmukları eskisi gibi öldürüp, kovup, bu düşmandan kurtar.” Targın şöyle cevap verdi: “Benim şu anda düşmana saldıracak kuvvetim yok, bu askerlerin yenmenin çaresini sizlere öğreteyim. Kendiniz gidiniz benim öğrettiğim çarelerle. Öğrettiğim yolları yaparsanız sizden kaçarlardı” O zaman hükümdar şöyle söyledi: “Saldırmaya haliniz yok ise öğretiniz” Targın öğretti, öğretirken de şöyle söyledi.

-Avan, avan, avan su,
 Avanda ülken balık jüzgen su,
 Qaraje, Qoban - qandı su,
 Aqtoğan, Bodan - jandı su,
 Üş özen, Samar - dañdı su,
 Su bolğalı ekevi,
 Kèpir menen musılman
 Erlerimenen davlı su.
 Davlı jerde turmaymın,
 Men ketemin, ketemin,
 Ketkenmenen aydalağa ketpeymın,
 Aynalıp Edildi ötemin,
 Qadir bilmes sen itke
 Qaraşı bolıp ne etemin?
 Yirimi joq sularğa
 Yirilgen şabaq ne tabar?
 Qayırımı joq sultanga
 Ergen nöker ne tabar?
 Qatın qalsa bay tabar,
 Qarındaş qalsa er tabar,
 Talaptı tuğan jigıtke,
 Tèñirim qayğı bermesin,
 Altınnan soqқан kevdesi
 At basındaş şer tabar.
 Ay, jebir sultan, sen bilmeysiñ,
 Elden ketken er jigıt,
 Ildidıñ quba jonında
 Tèñirim jönin bergen soñ,
 Tarlanga mingesip jürıp jön tabar
 Minbey, túspey qajığan,
 Arqanda turıp arığan.

-Akan, akan, akan su,
 Akanda büyük balık yüzen su,
 Karaje, Koban–kanlı su,
 Aktogan, Bodan–canlı su,
 Üç Nehir, Samar–çağlayan su
 Su olalı ikisi,
 Kâfir ile Müslüman
 Yiğitleriyle davalı su
 Davalı yerde durmam,
 Ben giderim, giderim
 Gitmekle bozkıra gitmem
 Dönüp İdil’e geçirim
 Kadir bilmeyen sen ite
 Bekçi olup ne yapayım?
 Dönüşü olmayan sulara
 Eğrilen parmak ne bulur?
 Bizi anlamayan sultana
 Delikanlı asker ne bulur?
 Kadın kalsa bey bulur
 Kız kardeşi er bulur,
 Talihli doğan yiğite,
 Tanrı kayğı vermesin,
 Altından yapılmış gövdesi
 At kafası gibi dert bulur
 Ey, zulmeden sultan, sen bilmezsin,
 Ülkeden giden er yiğit,
 Vadinin ıssız tepesinde
 Tanrım izin verirse
 Tarlan’a biniverip yol bulur.
 Binilmeyen inilmeyen tutulmuş
 Urganda bağlanan zayıflamış

Tarlan javğa minilmes,
 Minilse de bul Tarlan
 Buringıday jügirmes,
 Qalğan belim üzilip,
 Baldağı altın aq bolat
 Endi belge ilinbes,
 Erliğim javğa bilinbes.
 Şıgırşığı şırağan
 Badana közdi kirevke,
 Şaraynası bes qabat,
 Jav qarısı jetpegen,
 Jez ayırdıñ oğı ötpegen,
 Satuğa bèsin surasañ,
 San dildağa bitpegen,
 Endi üstime kiyilmes,
 Batır javğa şüyilmes,
 Nege deseñ sultanım,
 Qatıp qalğan könim bar
 Şilde tüşpey jibimes,
 Qattı qalğan könilim bar
 May quysañ da erimes.
 Jebir sultan, sen bilmeysiñ,
 Men bir añqav tuğan bõrimin,
 Köp eken dep sağan iyek süyemen,
 Nèsibemdi bir tẽñireden körermin.
 Bul bargannan bararmın.
 Qırımda qalğan qırık qurdas,
 Qırqın qaska alarmin.
 Alla mağan jol berse,
 Beri qaray sultanım,

Tarlan düşmana bindirmez
 Bindirse de bu Tarlan
 Eskisi gibi koşturmaz
 Kalan belim çıkıp
 Bastonu altın, ak çelik
 Şimdi bele takılmaz
 Yiğitliğim düşmana bilinmez
 Çelik zırhı sapa sağlam
 Kalın halkalı kaftana
 Zırhı beş katlı
 Düşman yerinden yetişmemiş
 Bakır yayın oku delmemiş
 Satmaya para istemiş
 Hesapsız paraya bitmemiş
 Şimdi üstüme giyilmez
 Yiğit düşmana atılmaz,
 Niye dersen sultanım,
 İçimde kas katı bir buz var
 “Eyyam-ı buhur” gelmeden erimez,
 Kaskatı olmuş gönlüm var
 Yağ koysan da erimez.
 Zulmeden sultan, sen bilmezsin,
 Yaşlıymış diye ağzına bakamam
 Nasibimi biricik Tanrı’dan beklerim
 Bu şekilde yaşarım
 Kırım’a doğru giderim,
 Kırım’da kalan kırk arkadaş
 Kırk “kaska”yı alırım
 Allah izin verirse
 Bu tarafa bak sultanım

Saparlanıp salarım.
Esen barıp, sav kelsem,
Domalantıp basıñdı alarım,
Jurtıña bülük salarım.

Targın munı ayttı da: - Javdıñ
qaşatugın aylası osı, ket közime körinbey, -
dedi. Targınnıñ bul sözinen hanı, halkı
qorıqtı, hanzada han ayttı: - Olay bolsa
rayıñızdan qayıñız, Bulgır tavğa seni
jalğız tastap ketkendigimniñ uyatınan
Akjünis suludıñ üstine sağan jalğız kıızımdı
bereyin, - dedi, - jène jurtımnıñ sağan
barmağan ayıbı üşin qolındı ber, - dep
qolın aldı. Sonan soñ bul batır rayınan
qayıttı da, Hanzada hannıñ ordasına keldi.
Birneşe künde beliniñ mertigi bitip jazıldı.
Bayağı kelip jatқан қалмақ Targınnıñ kelip
jatқанın bilmedi, kıızın bermegen soñ atқа
minip hannıñ elin şappaқ bolıp,
barabandarın soğıp hannıñ üstine keldi:

Jav kelgenin bilgen soñ,
Bul èskerdi körgen soñ,
Sarala tuvı salbırıp,
Savitınıñ şaşağı
Tus-tusına savdırıp,
Qabağınan qar javıp,
Kirpigine muz toñıp,

Sefere çıkarım,
Sağ salım gidip dönersem
Başını alır koparırım
Halkını bozguna uğratırım

Targın şöyle söyledi: “Düşmanın
yenmenin çaresi, git gözüne görünme.”
Targın’ın bu sözü üzerine hanı, halkı
korktu; han oğlu han: Eğer böyle ise
yolunuzdan dönünüz. Bulgır dağında seni
tek başına bırakmış olmanın utancıyla
güzel Akjünis’in üstüne sana biricik kıızımı
vereyim. Ayrıca halkımın sana dilemediği
özürler için de elini uzat” diyerek elini
tuttu. Ondan sonra yiğit dediğinden döndü
ve Hanzada Han’ın “Orda”sına geldi.
Birkaç gün içerisinde beli düzeldi. O sırada
gelmekte olan Kalmuklar Targın’ın orada
olduğunu bilmiyorlardı; kıızını vermeyince
ata binip hükümdarın kesmek isteyip
davullar eşliğinde hanın üstüne yürüdüler.

Düşmanın geldiğini anladıktan sonra,
Askerleri gördükten sonra,
Sarı bayrağı dalgalandırıp
Tulgasının püskülü
Her tarafa savrulup,
Kaşlarına kar yağıp,
Kirpiğinde buz donup,

Javırını jazıq, moyını uzın,
 Atarına qolı uzın,
 Qulandı qaxtan qayırgan,
 Egesken handı eli men
 Altın taqtan ayırgan,
 Erteñnen salsa tüste ozğan,
 Ildidan salsa töske ozğan,
 Oza, oza zorlağan,
 Basın tartsa bolmağan,
 Kök ayıl bolıp köpirse,
 Ayşılıqtı altı attavğa oylağan,
 Artına qıqu tayansa,
 Qara terge boyalsa,
 Tomar körse qarğığan,
 Qarğı barıp atılğan,
 Atıla barıp tik tüsken,
 Ayağınıñ dañqınan
 Qazanday tasqa jik tüsken,
 Tomağa közdi Tarlandı
 Javğa qaray tebinip,
 Jalmavızday eminip,
 Tolıp jatқан eşkerge
 Keldi Targın jeligip.
 Altı qulaş ala atpen,
 Üsti tolğan bolatpen,
 Saydan şıqqan qula atpen,
 Köñilin toqsan böledi,
 Bul da aytulı er edi,
 Kele jatқан Targındı
 Sonadan bayqap köredi.
 Qalmaқтаğı bolmağan

Sırtı geniş boyu uzun,
 Atacağında eli uzun
 Kulan'ı bozkırdan döndüren
 Çekişen hamı şimdi ben
 Altın tahttan ayıran,
 Sabahtan salsa öğlen gelen
 Tepeden salsa bayıra gelen,
 Gele, gele zorlayan,
 Başını çekse olmayan
 Boz kemer olup sarılsa
 Bir aylık yolu altı adımlık düşünen,
 Ardından çığlık atılsa
 Kan ter içinde kalsa,
 Kütük görse atlayan
 Atılıp sıçrayıveren
 Atılıp dört ayaküstüne düşen
 Ayağının gürültüsüyle
 Kocaman kayaya oturuveren
 Kartal gözlü Tarlan'ı
 Düşmana doğru yöneltip,
 "Jalmavız" gibi ayak direyip
 Kalabalık askerlere
 Geldi Targın yel gibi
 Altı kulaçlı ala atıyla
 Üstü tamamen çelikten
 Nehirden çıkan kula at ile
 Gönlünü doksana böldü
 Bu da meşhur er idi
 Geleduran Targın'ı
 Ta uzaktan fark etti
 Kalmuklarda eşsiz

Dombavıl degen bir jaysañ,
 Jekeme-jeke Targınğa
 Soğısuğa keledi.
 Kele qalmaq söyledi,
 Söylegende büy deydi:
 -Alayın desem oñaysıñ,
 Almayın desem toğaysıñ,
 Aytşı mağan jöniñdi,
 Ne qılıp jürgen noğaysıñ?
 Sonda Targın söyleydi,
 Söylegende büy deydi:
 -Asu da asu bel deydi,
 Asa soqқан jel deydi.
 Surasañ jönimdi aytayın,
 Èkeñ Targın men deydi,
 İzdegenim sen deydi.
 Erkek qara qarğaday,
 Qoqañdağan ölim qul
 Sen de bir jürgen er deydi,
 Qağısalı kel deydi.
 Dombavıl sonda söyleydi:
 -Asu da asu bel deydi,
 Asa soqқан jel deydi.
 Qarsı aldıñnan qarasam,
 Jasıñ kişi jas ulsıñ,
 Kezegimdi ber deydi.
 Tolğana moynın buradı,
 Alladan pèrmen suradı,
 Qaşatugın qatın ba,
 Tayatugın sarsañ ba,
 “Kezegim ber” degen soñ,

Dombavıl denen pehlivan
 Teke tek Targın’la
 Savaşmaya gelmişti
 Gelirken Kalmuk konuştu:
 Konuşunca şöyle dedi
 -Alayım desem onaylıyorsun
 Almayayım desem umursamıyorsun
 Söyle bana niyetini
 Ne düşünen Nogaysın?
 O zaman Targın şöyle dedi
 Söylediğinde şunları dedi:
 Geçit aşmaya bel diyordu,
 Asa vurana yel diyordu
 Sorarsan niyetimi söyleyeyim.
 Baban Targın ben diyordu
 Aradığım sensin diyordu
 Erkek cins karga gibi
 Sataşana ölüm kul
 Sen de yaşayan bir yiğit diyordu
 Savaşalım gel diyordu
 Dombavıl o zaman şöyle dedi:
 Geçit aşmaya bel denir
 Asa vurana yel denir
 Karşı tarafımdan baksam
 Yaşın küçük delikanlısın,
 Sıramı ver diyordu
 Heyecanla başını çevirdi
 Allah’dan ferman diledi.
 Kaçacak kadın mıdır?
 Boşuna zahmet etmeyip vazgeç
 “Sıramı ver” dedikten sonra,

asayıp arap turadı.
 Ataña n let it alma,
 oramsaa ol saldı,
 Suvırıp alan u jebe
 K p oına jol saldı.
 Kezegendey aladı,
 Sozaanday aladı.
 -Tarlan attıñ bası dep,
 Altındı erdiñ ası dep,
 a j rektiñ tusı dep,
  ler jeriñ osı dep,
 Tolanıp turan Targındı,
 Tolap alıp saladı.
 Kiristen ııp ketedi,
 Targına taman jetedi,
 Toız abat torınıñ
 Segizinen  tedi.
 Jırtıla jazdı savıtıñ
 atarlanan jıası,
 abıl edi Targınnıñ
 Ejelden bermen tobası,
  ter edi munan da,
 Jibermedi bul otı
 Sıyınıp jürgen Targınnıñ
 Bituv je babası.
 Sonda Targın söyleydi:
 -Ataña nekes it Dombav,
 Atıñ mingen k yli edi,
 A savıtıñ t ymeli,
 Kese almasam arımnan,

Korkusuzca bakakaldı
 Kahrolası it Kalmuk
 Oklua elini uzattı
 ekiverdii zalim ok
 Dier oklara da yol atı,
 ahin gibi bekledi
 Koparırcasına tuttu
 -Tarlan atın baı diye
 Altın yiitin d manı deyip
 Tam y reimin ortası deyip
 Ölecek yeri burası deyip
 Yerinde duramayan Targın'a
 Doru hedef aldı
 Kiriten fırlayıp gitti
 Targın'a yakın d t 
 Dokuz kat olan doru atın
 Sekizinden geti
 Yırtıla yazdı zırhın
 Sıralanmı telleri
 Kabul idi Targın'ın
 Eskiden etmedii tövbesi
 Geer idi bundan da.
 G ndermedi bu oku
 Dua edip duran Targın'ın
 ok yalı babası
 O anda Targın  yle dedi:
 -Geberisi it Dombav,
 Bindiin at g l  idi
 Ak miferin d meli
 T ketemezsem gücünü

Ayrılmısam barımnan,
 askayıp arsı tur solay,
 Men tartan soñ krsetpen,
 Blem saan dniyeni.
 Jeligip kelgen er Targın,
 Alla dedi, aırdı,
 Aruvaın suday sapırdı
 Ya, babam, dey berdi,
 İranlar amın jey berdi,
 oramsaa ol saldı,
 Bir salganda - a mol saldı,
 Kezegendey aladı,
 Sozaanday aladı.
 -Alaa attıñ bası dep,
 almaı erdiñ ası dep,
 a jrektiñ tusı dep,
 ler jeriñ osı dep,
 Tolısıp kelgen almatı
 Tolap Targın saladı.
 Zırıray oı ketedi,
 almaa taman jetedi,
 Kkirek ısan kbeden,
 almadı apıl jebeden
 Zırlavmenen tedi.
 Buan totar ayrat pa?
 Munan da tıp ketedi,
 Bir tbege jetedi,
 Tbeni tnkere tastay ketedi.
 Atan oın krgen soñ,
 Mıtılıın bilgen soñ,

Ayrılmızsam varlıımdan
 ekinmeden karıma dur
 Ben ektikten sonra gstermez miyim?
 Sana dnyayı.
 Hızla gelen Er Targın
 Allah, diye baırdı
 “Arvag”ını su gibi savurdu
 Ya, babam, deyiverdi
 “İran”lılar sıkıntısını alıverdi
 Oklua elini uzattı
 Bir defada birok ok attı
 ahin gibi bekledi
 Koparırcasına tuttu
 Alacalı atın baı deyip
 Kalmuk yiitin dmanı deyip
 Tam yrein ortası deyip
 lecek yerin burası deyip
 Kalabalık gelen Kalmuklara
 Targın hızla fırlattı,
 Oku vınlayıp gitti
 Kalmuk’a yakın dtı
 Gvdesini sıkın zırhtan
 Kalmadı para oktan
 Arka arkaya hızla geti.
 Buna duracak gu var mı?
 Bundan da geip gitti
 Bir tepeye ulatı
 Tepeyi altını stne getirdi
 Attıı oku grdkten sonra
 Kuvvetini anladıktan sonra

Attanıp kelgen èskerdiñ,
 Köniline qayğı bitedi.
 Oq toqtağan kezinde
 Dombavıl barıp quladı,
 Tuvı qolda turmadı,
 “La lay lèmè luğ” dep
 Bèlem qalmaq suladı.
 Tolıp jatқан köp qalmaq,
 Atına öpşin jabadı,
 Èri, beri keñesip,
 Aqıl, ayla tabadı,
 Targındayın batırdı
 Turğan jerde qamadı.
 Qamağanın körgen soñ,
 Sonda Targın söyleydi:
 -Olayım da, bulayım,
 Kötere kör jappar qudayım,
 Altı mıñday avır qol,
 Öziñnen medet bolmasa,
 Buğan ne amal qılayın?
 Jaman, jaqsı bolsa da
 Allanıñ bolar èmiri.
 Qorlıq berdi jasıma,
 Jaqındap keldi qasıma,
 Ne qılıp buğan şıdayın?
 Altı qırlı aq mılıq,
 Ata almasam mağan sert,
 Men atqanda usınıp
 Ot almasañ sağan sert!
 Qozı javırın qı jebe,
 Altınnan oyğan alpıs kez,

Atlanıp gelen askerın
 Gönlüne korku düştü.
 Ok atışı bittiği anda
 Dombavıl yere düştü
 Bayrağı elinden düştü
 “La lay lâmâ luğ” diye
 Lânet Kalmuk yere serildi.
 Sıra sıra yatan Kalmukların
 Atlarına örtü örttüler,
 Ne yapacaklarını konuşup
 Akıl çare buldular.
 Targın gibi kahramanın
 Etrafını kuşattılar
 Kuşatıldığını gördükten sonra
 Tek başına kaldığı anladıktan sonra
 Targın şöyle söyledi:
 -Öyle ya da böyle
 Kurtarıver ya Rabbim,
 Altı bin kadar güçlü asker
 Senden yardım olmazsa
 Ben nasıl çare bulayım?
 Kötü, iyi olsa da
 Allah’ın emriyle olur
 Eziyet verdi yaşıma
 Yaklaşiverdi yanıma
 Buna nasıl katlanayım?
 Altı köşeli ak tüfek
 Atamazsam bana yazık!
 Ben davranıp attığımda
 Ateş almazsan sana yazık.
 Kuzu kemiğinden yapılmış ok
 Altınla işlenmiş altmış kez

Tartatugın şağ boldı,
 Jan-jağıma jav toldı,
 Qıgaş salıp javırınım,
 Tarta almasam mağan sert!
 Talaydan bermen jumsağan,
 Qan körmeseñ susağan,
 Tavğa salsam tas ketken,
 Kevdege salsam bas ketken,
 Altı arşın aq bolat,
 Qınaptan alıp suvırıp
 Şaba almasam mağan sert!
 Qağa toysañ sağan sert!
 Aydahardıñ tilindey
 Salsam ketken bilinbey,
 Qarağayğa saptatқан,
 Şubar tuğa şulğığan,
 Aruvaqqa körsetip
 Talay javğa maqtatқан.
 Tört kırlağan kök süñgi,
 Jav işinde jalındap
 Tolğamasam mağan sert!
 Tolğavıma şıdamay,
 Tolıqsıp sınısañ sağan sert!
 Qısqa baqay, tar mıqın,
 Kebeje qarın, keñ qursaq,
 Qulja moyın tögerek
 Umtıla şapqın Tarlanım,
 Altı mıñday kisi eken
 Til jiberseñ sağan sert!
 Sen jeligip jürgende

İşte çekileceğın zaman geldi
 Etrafıma düşman doldu
 Eğrildi kürek kemiğım
 Çekemezsem bana yazık!
 Ezelden bu iş verilen
 Kan görmezsen susayan
 Kana doysan yumuşayan
 Dağa salsam taş gitmiş
 Gövdeye salmam baş gitmiş
 Altı arşın ak çelik,
 Kınından alıp sıvırıp
 Atamazsam bana yazık!
 Kana doyersan sana yazık!
 Ejderhanın dili gibi
 Salıp gitsen bilinmeden
 Çam ağacına saplanan
 Alacalı bayrağa sarılan
 “Arvag”a gösterip
 Bunca düşmana övündüren
 Dört köşeli boz süngü
 Düşman içinde parlayıp
 Kazanmazsam bana yazık!
 Kuvvetime dayanamayıp
 Eğilip kırılın sana yazık!
 Kısa bacaklı ince belli
 Yuvarlak karınlı geniş göğüslü
 Güçlü teke boyunlu
 Haydi saldır Tarlan’ım
 Altı bin kadar kişi imiş
 Kendini gösteremezsen sana yazık!
 Sen hızla saldırdığında

Taya şapsam mağan sert!
 Tavısa şapsa bul javdı
 Biter Tarlan bèygesi.
 Osınday javdı körgeñ soñ,
 Jav ekenin bilgeñ soñ,
 Qıqulap kirgeñ soñ,
 Qasa qatın bolmasa,
 Bizge uqsagan erlerdiñ
 Kökireginde bolar ma,
 Qayran tēñirim qayğısı?
 Altınnan soqqan kiseli,
 Ejeptēvir müşeli,
 Bulayınşa tolgap er Targın
 Endi atınan tüsedı.
 Qısqarttı kelip quyısқан,
 Özinde joq Targınnıñ
 Alladan başka tuvısқан,
 Munday-munday javlarğa
 Neşe dürkin juvısқан,
 Juvısқан javdıñ jüregi
 Muz quyğanday suvısқан,
 Tarttı bekem ayılın,
 Jasınan körgeñ qayırın.
 Bilmeñiz Targınnıñ,
 Bildireyin zayırın.
 Şabayın dep batır tur,
 Qırırlarğa kēpir tur,
 Alla bersin qayırın.
 Mindi batır erine,
 İzdegen javğa körine,

Yoldan çıksam bana yazık!
 Bu düşmanla savaşı kazanırsa
 Biter Tarlan'ın yarışı.
 Bunca düşmanı gördükten sonra
 Düşman olduğunu anladıktan sonra
 Uran çağırıp saldırdıktan sonra
 Korkak kadın değilse,
 Bize benzeyen yiğitlerin
 Yüreğinde olur mu?
 Büyük Allah'ım kayğısı?
 Altından işlenmiş kemerli
 Olağanüstü bedenli
 Böyle donatılmış Er Targın
 Şimdi atından yere indi
 Atın gemini çekti
 Kendinden yok Targın'ın
 Allah'tan başka kimsesi
 Bu şekilde düşmanlarla
 Kaç keredir savaşmış
 Savaştığı düşmanın yüreği
 Buz katmış gibi soğumuş
 Çekti sıkıca kolanını
 Genç yaşta görmüş hayrını.
 Bilmezseniz Targın'ın
 Anlatayım durumunu
 Savaşayım diyen yiğit
 Ölmeye kâfir hazır
 Allah versin yardımını.
 Bindi kahraman eyerine
 Aradığı düşmana görüne

Kelgen almaq jolıqtı
 Targın sındı brige.
 Kevdeden janı ketpese,
 el-uvatı bitpese,
 Targın namıs berer me?
 Aıl-ayla tabadı,
 Keldi almaq, amadı,
 Sarıala tuvı salbırıp,
 abağı tastay tyilip,
 Allalap Targın abadı.
 Ay betinen kiredi,
 Kn betinen ıgadı,
 oyga kirdi bir bri
 Briktire ıradı.
 Talay almaq uladı,
 Er ayratın sınadı,
 Tarlan attı buladı.
 Atıkan javı artı kp
 Gelip kuyıskanını ekti
 ay vaıtta tınadı?
 Syıp mingen Tarlanga
 Bastı kelip doyırdı,
 Tarlan saldı moyındı,
 Tolıp jatkan almaqqa
 Targın saldı oyındı,
 Talay almaq joyıldı,
 aruv anga toyıldı.
 Bir vaıt bolganda,
 Saldı kelip amını-ay,
 Savırsınan ter ketti

Gelen Kalmuklar rastladı
 Targın gibi bir kurda
 Gvdeden canı gitmezse
 Gc kuvveti tkenmezse
 Targın erefini verir mi?
 Akıl are bulalım
 Kalmuklar geldi evreledi
 Sarılı bayrağı dalgalanıp
 Kaları atılıp
 Targın, Allah diye saldırdı
 Ay tarafından girdi
 Gn tarafından ıktı
 Koyunlara saldırdı bir kurt
 Kurt gibi daladı
 Pek ok Kalmuk yere dşt
 Yiğit gcn sınadı
 Tarlan atı koturdu
 Savatığı dmanı pek ok
 Gelip gemini ekti
 Bu ne zaman bitecek?
 Sevip binmi Tarlan'a
 Basıverdi kamıyı
 Tarlan buna boyun eğdi
 Kaynaıp duran Kalmuklara
 Targın marifetini gsterdi
 Bunca Kalmuk yok oldu
 Hepsisi de kan iinde kaldı.
 Bir mddet sonra
 Gelip vurdu kamıyı
 Sağrısından ter aktı

Kökten kıuyğan tamşıday.
 Kıısıldı-av batır kıısıldı,
 Kıısılmay batır ne kıılsın,
 Savıtın kıanğa malşıdı-ay.
 Bir vakııt bolğanda,
 Tolğadı batır nayzanı,
 Jalğız javmen oynadı,
 Javdı erkine kıoymadı.
 Köterip salğan kök süñgi
 Tiride kıanğa toymadı.
 Bir vakııt bolğanda
 Suvırdı belden kıanjardı,
 Javğa taman ol bardı,
 Kıalmakııñ köbi šalbarlı,
 Şalbarlığa sermedi,
 İlindirdi sağaktan,
 Bavızdadı tamağtan.
 Kıarsı aldınan kıarasa,
 Adam şıdar er emes
 Kıar javdırdı kıabağtan.
 Bir vakııt bolğanda,
 Kıınabınan suvırdı
 Kııyalay tartıp kıılıştı,
 Jalğız javmen urıstı,
 Jav kıarasin körgen soñ.
 Umıtılmay keter er me edi,
 Et arkıası kıurıstı.
 Erdiñ javdan kıaşuvı
 Şarigatta durıs pa?
 Altı kün ayğay salganda,

Sanki gökten yağmur yağmış gibi
 Zorlandı yiğit zorlandı
 Zorlanmayıp da yiğit ne yapsın
 Giysisi kana bulandı
 Bir müddet sonra
 Yiğit mızrağı salladı
 Bir tek düşman ile oynadı
 Düşmanı güçlenmeye bırakmadı
 Kaldırıp savurduğu boz süngü
 İnsan kanına doymadı
 Bir zaman sonra
 Belinden hançeri sıyırdı
 Düşmana doğru vardı
 Kalmukların çoğu šalvarlı
 Şalvarlıya salladı
 Sapladı boyun tarafından
 Boğazladı damaktan.
 Çıkardığı ağızından
 Karşı taraftan baksa
 İnsan dayanacağı yiğit değil
 Kaşlarını iyice çattı
 Bir zaman sonra
 Kınından sıyırdıHızla çekip kılıcı
 Bir tek düşmanla savaştı
 Düşmanın karaltısını gördükten sonra
 Saldırmayacak yiğit miydi?
 Kasları yay gibi gerildi
 Yiğitin düşmandan kaçması
 Dine uygun mu?
 Altı gün kılıç sallayıp

Jetinşi kün bolğanda,
 Tarlan sonda tüzedi,
 Jilmiya basıp jüristi.
 Segizinşi kün boldı,
 Köp qalmaqtın basına
 Aytpaytuğın tün boldı,
 Er jigitke sın boldı.
 Qoramsaqtan suvırdı
 Qulay tartıp sadaqtı-ay.
 Kelgen qalmaq köp edi,
 Köp te bolsa qalmaqtan,
 Altı kün ayğay salganda
 Azğantay qaldı qadaqtay.
 Toğızınşı kün boldı,
 Moyınınan aladı
 Atayın dep mılıqtı-ay,
 Tütün qostı tütinge
 Neşe batır bolsa da,
 Intıqtı-ay batır, intıqtı-ay,
 Sanın sadaq üzgen köp qalmaq
 Sıngan sanın süyretip,
 Targınnıñ küşin körgen soñ,
 Qaştı sayğa soltaqtay.
 Tap on bir kün bolğanda,
 Eriñ jürgen namıspen,
 Küni-tüni şabıspen,
 Qıku salgın dabıspen,

Yedinci gün olduğunda
 Tarlan sonunda rahatladı
 Rahat basıp yürüdü.
 Sekizinci gün oldu
 Pek çok Kalmuk'un başına
 Bitmeyecek gece oldu
 Er yiğite sınav oldu
 Okluğundan sıyırdı
 Allah deyip oku.
 Gelen Kalmuk çok idi
 Çok da olsa Kalmuklara
 Altı gün kılıç salladığında
 Tek tük, azıcık kaldı.
 Dokuzuncu gün oldu
 Omzundan aldı
 Vurayım diye tüfeği
 Barut koydu tetiğe
 Ne kadar yiğit olsa da
 Nefessiz kaldı yiğit, nefessiz
 Bacağını ok yaralayan pek çok Kalmuk
 Kırılan bacağını sürüyüp
 Targın'ın gücünü gördükten sonra
 Kaçtı aşağı topal gibi
 Tam on bir gün olduğunda
 Yiğitin artan şöhretiyle
 Gece gündüz savaşmasıyla
 Yankılanan sesiyle

Umtıla şapқан Tarlanıñ
 Moyınnan jal ketti,
 Ayağınan èl ketti,
 Neşe jüyrik bolsa da,
 Bir tınımı bolmadı,
 Boldıratuğın kün jetti.
 Moynın barlay қараса,
 Òkpe, bavır, jalı bar,
 Ayağın barlay қараса,
 Bolar-bolmas èli bar.
 On eki kün bolğanda,
 Boldırdı deydi januvar.
 Aruvağı қаştı kèpirdiñ,
 Susı bastı batırdıñ,
 Boldırған soñ Tarlanға
 Қаһarı keldi batırdıñ.
 Bastı kelip tepkini,
 Sonda Tarlan umtılsa,
 Èli de bolsa bedevdiñ
 Òy jıққanday екpini.
 Javdı қoymas bilemin
 Bul batırdıñ sıқını,
 Ne қılıп қoysın bul javdı?
 [Ejelden javға èygili
 Targın erdiñ erligi].
 Bul vaқıt bolğanda
 Қaraydı da tün battı,
 Sarğaydı da tañ attı,
 Қızара kelip kün шıқtı,
 Kün шıққанда қараса,

Süratla koşan Tarlan'ın
 Boynundan yeke gitti
 Ayağından gücü gitti
 Ne kadar Tulpar olsa da
 Bir kere bile dinlenmedi
 Dinleneceğı gün geldi
 Boynunu yoklayıp baksa
 Ciğeri, yüreğı, yelesi var
 Ayağını yoklayıp baksa
 Az da olsa gücü var
 On iki gün olduğunda
 Yoruldu derler bu hayvan
 “Arvag”ı kaçtı kâfirin
 Sıkıntı bastı kahramanı
 Yorulduktan sonra Tarlan'a
 Òfkesi kabardı yiğitin
 Gelip bastı tekmeysi
 O zaman Tarlan atılsa
 Gücü de olsa yiğitin
 Ev yıkmış gibi durumu
 Düşmanı bırakmaz bilirim
 Bu kahramanın öfkesi
 Niye bıraksın bu düşmanı?
 Eskiden düşmana malumdur
 Yiğit Targın'ın kahramanlığı
 Bu vakit olduğunda
 Gün battı da karardı
 Şafak söktü de aydınladı
 Kızarıverip güneş çıktı
 Güneş çıktığında baksa

Bolğan eken tamaşa,
 Qırılıp javı batırdıñ
 Özi qaptı oñaşa.
 Astına mingen Tarlannıñ
 Turpatına qarasa,
 Ot ornınday tuyaqtan
 Oymaqtayı qalıptı,
 Etekteyin erinnen
 Eki elisi qalıptı,
 Qığan qamıs qulaqtan
 Bir tutamı qalıptı,
 Jalbırağan jalınan
 Jalğız qarıs qalıptı,
 Bir qusaqtay quyırıqtan
 Bir vıstay qalıptı.
 Tula boyın qarasa,
 On jeti jerden jaralı,
 Sonda da teñirim almaydı,
 Ol jarağa bolmaydı,
 Èli de oyın saladı,
 Qos tizginin sozadı.
 Artınan qıqu tayansa,
 Et arqası qozadı.
 Qos tepkini salğan soñ,
 Qamşını basıp alğan soñ,
 Şarşadı Tarlan desek te,
 Jer başkannan ozadı.
 Otırısı nèn bolıp,
 Tula boyı qan bolıp,
 Jürgen jeri şañ bolıp,

Olmuş idi harika
 Yiğitin düşmanı ölüp
 Kendi kaldı tek başına
 Altında bindiği Tarlan'ın
 Duruşuna bir baksa
 Ocaq yeri kadar toynaktan
 Tırnak kadar kalmıştı
 Dağ eteği kadar dudaktan
 İki karış kalmıştı
 Kamış uzunluğundaki kulaktan
 Bir tutamcık kalmıştı
 Dalgalanan yelesinden
 Bir karışı kalmıştı
 Kucak dolusu kuyruktan
 Bir avuç kalmıştı.
 Bütün vücuduna baksa
 On yedi yerinden yaralı
 Yine de Tanrım almadı
 O yaralara bakmadı
 Yine de marifetini gösterdi
 Çift dizginlerini çekti
 Arkadan sesi gelse
 Kasları yay gibi gerildi
 Çift tekmeyi attıktan sonra
 Kamçıyı basıverdikten sonra
 Yoruldu Tarlan desek de
 Boylu boyunca uzandı
 Duruşu dev gibi olup
 Bütün vücudu kan olup
 Geçtiği yer toz olup

Körgenderge tañ bolıp,
Töskeyden tömen jeledi,
Köñilin javğa böledi,
Hanzada sındı hanına,
Kara noğay biyine,
Aman-esen keledi,
Birin-biri köredi.
Hanı, biyi, mırzası
İyilip sèlem beredi.

Bul Targın javdıñ kırğanın kırıp,
şaşırganın şaşırıp, aman-esen kelip,
Hanzada hanga körisken soñ, munıñ
kuvanışına at şaptırıp toy kılıp, araq-şarap
işip, toydıñ kızığımenen tañnıñ atқанın,
künniñ batқанın halıq bilmedi. Olay da
bolsa han kızın beremin degen vèdesine
turıp, kızın bermeydi.

Han ayttı: -Jeti atañnan bergiñdi
surap kelip otırsam, kója men törege eşbir
şatasқан jeriñ joқ eken, sonıñ üşin sağan
kızımdı beruvge atalarımniñ aruvağınan
korқamın, - dedi. Endi osı on san
Ormanbetiñ işin kıdır da kör, қандаy
suluv kız tapsañ sonı alıp bereyin, - dedi.
Sonda Targın ayttı: - Biyilgi Bulgır tavdıñ
işine jalğız tastap ketkeniñniñ kinèsin keşip
edim, endi bul kızıñdı beremin dep javıñdı
kırdirıp alıp turıp, kızıñdı bermegeniñdi
keşpeymın, - dedi de, Akjünisti alıp
Kırımğa қaray жүre berdi.

Görenler de şaşırıp
Tepeden aşığı yuvarlandı,
Gönlü düşman hırsıyla dolu idi,
Han oğlu gibi hanına,
Kara Nogay beyine,
Sağ salim geldi
Bir birini gördü
Hanı, beyi, efendisi
Eğilerek selam verdi.

Bu Targın düşmanın öldürebildiğini
öldürüp, saldırabildiğine saldırıp sağ salim
gelip, han oğlu hanla görüştükten sonra,
halk onun kıvanışına at yarıştırap toy kılıp,
rakı şarap içip, toyun heyecanıyla şafağın
attığını, güneşin battığını anlamadı. Böyle
olunca han kızını vereyim demiş iken
vazgeçip kızını vermedi.

Han şöyle söyledi: -Yedi atandan bu tarafa
vermeni isteyip dursam, hoca ile töreye
uyan hiçbir tarafın yok imiş. Bu yüzden
sana kızımı vermekte atalarımın
“Arvag”ından korkarım. Şimdi kafasında
on tilki dolaşan bu Ormanbet’in içini aç da
gör; ne kadar güzel kız bulursan onu alıp
vereyim dedi. O zaman Targın şöyle
söyledi. -Bu seneki Bulgır dağının içine tek
başına bırakıp gittiğinin günahını
affetmiştim. Kızımı vereyim diye,
düşmanını öldürüverip kızını vermeyişini
af etmiyorum dedi. Akjünis’i Kırım’a
doğru yürüyüverdi.

Sonan soñ hanniñ eli bek qattı qorıqtı, bul ketip qayıp kelgen soñ bizdi jaman qılar dep. Malın bağa almadı, otın jağa almadı, asın işe almadı. Hanı, halkı jıyın boldı, jurtı ebiger tarttı. Ol vaqıtta jüzden jası asıp jatқан Sıpıra jırav degen bar edi. Şol Sıpıra jırav öz ömirinde qolınan toğız handı ötkizip, tolgav aytıp, toğız handı tüzetken kisi edi, jurıt sasқан soñ hanı, halkı jıyılıp Sıpıra jıravğa bardı. Jıyılıp bardı da jıravğa ayttı: - Biz Targın batırdı eki aldadıq, èveli Bulgır tavğa jalğız tastap ketip, qayıp kelemiz dep kelmey kettik, ekinşi qızdı beremiz dep javımızdı qırdırıp alıp bermey qaldıq. Sonan soñ, ol aşulanıp Qırımдаğı kırık qurdasımdı alıp kelip, jurtıñdı qıramın dep ketti, ol özi Qırımnan qız alıp qaşıp, hanına qılmıstı bolıp jürgen kisi edi, ol jurtına barıp munda qayıp keler me, ya bolmasa ol bizge ötirik aytıp aldap, bizdi qorqıtıp ketti me, sonı boljap bizge aytsı, köpti körgen köne ediñ, ne deseñ de sizdiñ aqılıñızbenen bolamız, - dedi, sonda Sıpıra jırav ayttı:

-Han menen törem kelipsiñ,
Bi menen mırzam otırıpsıñ,
Bizge aqıl salsañız,
Bizdiñ tildi alsañız,
Targındaayn batırğa,
Jıyılıp bериñ barıñız,

Bunun üzerine hanın halkı çok korktu, bu geri dönüp geldikten sonra bizi de kötü yapar diye. Malına bakamadı, ocağını yakamadı, yemeğini yiyemedi. Han, halkı bir araya toplayıp, onları uyardı. O zamanda yaşı yüzü geçen Sıpıra Jırav denen birisi var idi. Bu Sıpıra Jırav'ın elinden dokuz hanı geçirip hepsini görüp dokuz hanı da eğitmiş insan idi. Halkı şaşırıdıktan sonra hükümdarı, hanı birikip Sıpıra Jırav'a gittiler. Jırav'a gidip şöyle söylediler. -Biz yiğit Targın'ı iki kere aldattık. Birincisi Bulgır dağında tek başına bırakıp geri dönüp geliriz deyip gelmedik, ikincisi kızı veririz deyip, düşmanımızı öldürtüp vermeyiverdik. Bunun üzerine o kızıp Kırım'da ki kırık dostumu alıp, yurdunu darmadağın ederim dedi. Ancak o Kırım'dan kız kaçırıp hanına karşı suçlu olan biri idi. O ülkesinden geri dönüp gelir mi? Ya da bize yalan söyleyip, bizi korkutup aldattı mı? Bunu bize açıkla. Sen gün görmüş birisisin. Sen ne dersen biz onu yaparız, dedi. Bunun üzerine Sıpıra Jırav şunları dedi:

-Han ile efendim gelmişsiniz
Efendim, vezirim oturmuşsunuz
Bize akıl verseniz
Bizim dediğimizi yapsanız
Targın gibi yiğite
Hepiniz toplanıp gidiniz

arañ tgel, anıñız,
 ımıldıağan janıñız,
 Batırdı eske alıñız,
 Eteğine basıñ salıñız,
 Eger ketse eline,
 Tatuv bolıp alıñız,
 Buyıranıp bursansa,
 Muzday temir ursansa,
 Jırtpay ketpes jađañdı,
 Jañıltar kelse tobañdı,
 ulatpay ketpes balañdı,
 an etpey ketpes alañdı,
 Bir tbektey ılar-dı
 Jalpı jatan dalañdı.
 ırım degen ađañ-dı,
 Ađañnıñ isi jaman-dı.

Sonda an ızın bermek bolıp,
 Sıpıra jıravđa ayttı: - Bizdiñ aharımızdıñ
 anıñıñ, alkınıñ tirigi ıqtı, bizdiñ
 iimizde tilimizge nanatuğın bir kisimiz
 almadı, onı ne ılıp toqtatamız, osı öz ol
 astıma arağan kisimnen sol Targın tiline
 nanatuğın bir kisi tavıp ber, - deydi. Sonda
 Sıpıra jıravdıñ aytanı:

-Batırdıñ jiberiñiz artnan
 ızmetin ılđan blinip,
 ara noğay alkınan
 asına ergen bayağı,

Halkın hepsi, hanınız
 Kımıldayan canlınız
 Yiğiti unutmayınız
 Ayaklarına kapanınız
 Eğer giderse yurduna
 Birlik iinde kalınız.
 Homurdanıp durursa
 Soğuk demir kuansa
 Yırtmadan gitmez yakanızı
 Gelse bozar tvbeni
 Ağlatmadan gitmez çocuğunu
 Kan akıtmadan bırakmaz kaleni
 Bir ada gibi yapacaktır
 Usuz bucaksız ovanı
 Kırım denen ağanmı
 Ağanın ii yamanmı

Bunun zerine han kızını vermeye
 niyetlenip Sıpıra Jırav'a unları söyledi:
 —Bizim ehrimizin hanının, halkının
 yalanı ortaya ıktı. Bizim iimizde
 söylediğimize inanan bir kii bile kalmadı.
 Onu ne ekilde durdururuz? Bana bağlı
 kiilerden Targın'ın sözüne inanacağı bir
 kii buluver, dedi. Sıpıra Jırav yle cevap
 verdi:

-Yiğitin peinden gönderiniz
 Hizmetini yapanlardan ayırıp,
 Kara Nogay halkından,
 Karısına eski tecrübelilerden

arasayulı Köbendi,
 Alşagırulı Tebendi,
  mirulı Sebendi,
 Aruvaqtay tuđan erlerdiň
 Allağa bergen v desi bar bolar.
 ızmeti siňgen osřısı
 Tarlığ jerde tap kelse,
 Tileğin bermey ketpen degen-di.
 Bul  ř kisi Targınnıň
 Soňınan uvıp ketti endi.
 Batırdı uvıp jetti endi,
 Eteğine basın saldı endi,
 Aşuvın tilep aldı endi,
 Elge aray j rdi endi,
 El işine kirdi endi.
 anı, alkı jiyılıp
 an ordağa kirisip,
 Birin-biri k rdi endi.

Bul Targın annıň  yine kelgen soň
 anı, alkı jiyılıp otırsadı, an  ziniň
 uyatnan eşbir söz bastap ayta almadı,  m
 Targın da eşbir söz bastamadı, sonda
 Targın batırđa arap Sıpıra jırav söyledi.

-Ay, batırım, batırım,
 Tavda Tarlan aırsa,
 Tas ininen b rini
 Aruv suňar řaırsa,
 K gildirin eritip,

Karasayulı K ben'i,
 Alşagırulı Teben'i,
  mirulı Seben'i
 "Arvag"lı doğan yiğitlerin
 Allah'a verdikleri sözleri olmalı
 Hizmetini gördüğü yoldaşı
 Sıkıntılı zamanda rast gelse
 Dileğini vermeden gitmem dermiş
 Bu üç kişi Targın'ın
 Peşi sıra gitmiş şimdi
 Yiğiti kovalayıp ulaştı şimdi
 Ayağına kapanıverdi şimdi
 Kızgınlığını bastırıverdi şimdi
  lkesine doğru yürüdü şimdi
 Memleketin içine girdi şimdi
 Hanı, halkı toplanıp
 Han "orda"sına girişip
 Birbirlerini gördüler şimdi

Targın hanın evine geldikten sonra
 hanı, halkı toplanıp oturdular. Han
 utancından hiçbir söz söyleyemedi.
 Targın'da öylece sustu, o zaman Sıpıra
 Jırav yiğit Targın'a bakarak şöyle dedi.

-Ay yiğitim, yiğitim
 Dağda Tarlan haykırsa
 Kaya içinden kurdu
 Asil kartal bağırsa
 Mavilerini yok edip

Kölden ular uar ma?
 dil tuan andarı,
 ara beren batıra
 Beremin dep bermeydi,
 tirik sözden ölmeydi.
 Bul sıkıldı andarı
 Bul sıkıldı batırdı
 Jalan sözben ıstar ma?
 an men ara kelgen so,
 Siz sıkıldı batıra
 Auvın bermey ketse usar ma?
 Ay, batırım, batırım,
 Söz aytadı aldıında
 Sıpıra jırav baırıp.
 anı, alın jıyılıp,
 Ayt dep otır bizderge,
 ula salıp tıdasañ,
 Biz aytalı sizderge,
 Aruvatı-ay tuan er bolsañ,
 Ne ılasın bir ızdı?
 Jas baladay jaytatap,
 Jas taylatay oynatap,
 ıa bermey düzderge.
 Mine turan anıız,
 ımıldaqan janıız,
 Sıy ıladı alıız.
 ara laım beredi,
 Kölden-kölge salsayı,
 ara argıma beredi,
 Elden-elge minseyı,
 A pata jibergen,

Kuular gölden uar mı?
 Adil doan hanları
 Asil, güçlü yiite
 Veririm diye vermedi
 Yalan sözden ölmedi
 Bunun gibi hanların
 Bunun gibi yiiti
 Yalan sözle aldatır mı?
 Han ile halk geldikten sonra
 Sizin gibi yiite
 Affetmemek yakıır mı?
 Ah yiitim, yiitim
 Söz söyledi önünde
 Sıpıra Jırav baırarak
 Hanı, halkını toplayıp
 Aıklayıver bizlere deyip
 Kulak verip dinlesen
 Biz söyleyelim sizlere
 “Arvag”lı doan yiit isen
 Ne yaparsın bir kızı?
 Ufacık çocuk gibi oynayarak
 Kücücük olak gibi zıplayarak
 ıkıverme ortalara
 İte burada hanınız
 Kımıldayan canlınız
 Armaan verdi alınız
 Kara kartalı verdi
 Gölden göle uursana
 Cins “Argımak” verdi
 Ülkeden ülkeye binsene
 “Ak padiah” göndermi

Baldağı altın aq beren,
 Munı sizge beredi,
 Aş beliñe ilseyşi,
 Badana közdi kirevke,
 Munı sizge beredi,
 Basa kelip kiseysi,
 Ne kılasıñ bir kızdı?!
 Bes jüz atan beredi,
 Şağannan köşseñ suvıltıp,
 Bes jüz biye beredi,
 Jaylap munı baylaşı,
 Ne kılasıñ bir kızdı?!
 Bes jüz avıl beredi,
 Öz aldıña sultan bop,
 Süygen jeriñ jaylaşı.
 Neşe batır bolsañ da,
 Almaymısıñ bul sıydı?
 Miyiñ bolsa başında,
 Aytıp turmın qasıñda,
 Osi jerdi bir oylaşı.

Kabzası altın ak tüfek
 Bunu size verdi
 Zümrüt işlemeli kaftan
 Badem gözlü güzele,
 Bunu size verdi
 Sırtına geçirip giysene
 Ne yapacaksın bir kızı?!
 Beş yüz deve verdi
 Şagan'dan uzaklaşıp göçse
 Beş yüz yılkı verdi
 Bunları bakıp bağlasana
 Ne yapacaksın bir kızı?!
 Beş yüz köy verdi
 Kendi başına sultan olup
 Beğendiğin yere yerleşsene
 Ne kadar yiğit olsan da
 Almaz mısın bu hediyeleri?
 Aklın başında ise
 Söyleyip dururum yanında
 Bunları bir düşünsene

Bul batır endi rayınan aytıp, annıñ, alkınıñ bergen sıyın aldı. ara noğaydıñ an, alkımen tatulasıp tabıstı da Janarıstan, Üş Targın degen tıvdı barıp jayladı em ıstadı, em sol jerdı mısır etti, sol elge Targınnıñ özi an boldı jene batırı boldı, söytip jürgende Targınnıñ özi artaydı, ajal kelip dünyeden köşti, bul Akjünisten bir Ardabi degen ul tudı, bul da bek er boldı, bek asıl bi boldı, bul Ardadan eki bala tudı, ülkeni Ejikerey mırza. Ejikerey mırza jıyırma jasında dünyeden ötti, endi jeti jasar kenje balası Ayoja aldı, bul Ayoja bes alağa an boldı, söytip jurt iyesi bolıp, an bolıp, taa minip, bes alanı bilep, muratına jetti.

Bunun üzerine yiğit yerinden kalkıp hanın ve halkın verdiği hediyeleri kabul etti. Kara Nogay'ın hanı halkı ile barıştı ve Janarıstan, Üç Targın denilen dağa varıp yerleşti hem kışın hem yazın orada oturdular. Targın o memleketin hem hanı, hem de yiğiti oldu. Bu şekilde yaşarken Targın yaşlandı. Ecel gelip dünyadan göçüp gitti. Targın'ın Akjünis'ten, Ardabi denen bir oğlu da oldu. Bu da sıkı yiğit oldu, çok asil bey oldu. Arda'dan iki çocuk oldu. Büyüğü Ejikerey Bey olup yirmi yaşında öldü. Geriye, Arda'nın yedi yaşındaki küçük çocuğu Aykoja kaldı. Bu Aykoja beş şehre han oldu. Böylece yurt sahibi olup, han olup, tahta geçip, beş şehrini idare edip, muradına erdi.

BİBLİYOGRAFYA

ANSİKLOPEDİLER

ҚАЗАҚСТАН, Улттық Энциклопедия, 3. том, “Қазақ Энциклопедиясынн”, Bas Redaksiyası, Almatı, 2001

ANTOLOJİLER

TÜRK DÜNYASI Edebiyat Metinleri Antolojisi, Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi, Cilt III, 2003

BİLDİRİLER

KALAFAT, Yaşar, Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Orta Toroslarda Kırk Motifi III. Alanya Tarih ve Kültür Semineri 1995–Alanya ss: 265–270

DERGİLER

AKA İsmail, *Türk Dünyası Tarihi*, Ege Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 152, İzmir, 2009

BAYTEREK, Respublikanskiy Obçheşçtvenno–Politiceskiy Jurnal, No: 5 (26), Noyabr, Almatı, 2007

ÇINAR, Ali Abbas, *Kazakistan’da Folklor Faaliyetleri*, Ankara: Milli Folklor, c. 3, s. 21, ss. 45–51, 1994

ÇINAR, Ali Abbas, *Türk Dünyası Âşık Geleneğinin Karşılaştırması*, Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK, s: 5, 1998, Ankara.

ERGUN Metin Ergun, *Kazak Halk Akınlarında (Şâirlerinde) Rüya Motifi*, Milli Folklor Dergisi, 23: 1994

JİRMUNSKİY, V. M., *Epik Gelenek* (Türkiye Türkçesine aktaran: Oktay Selim Karaca), Millî Folklor Dergisi, c. 5, S. 37, s. 171, Ankara, 1998

KALAFAT, Yaşar, *Geçmişten Günümüze Halk İnançlarımızda Işık*, Ankara: Millî Folklor, s: 2, ss: 25 – 40, 1994

ҚАЗАҚ Және Әлем Әдебиетi, (Kazahskaya i Mirovaya Literatura), No: 1, (13), 2006

- KÖPEYEVA G., Tèrbiye Quralı, Respublikalıq Eki Ayda Bir Şıgatın Gılimi-Pedagogikalıq Jurnal, Qazaqstan Respublikasının Ulttıq Kitaphanası), No: 6 (38), (qaraşa-jeltoqsan), Almatı, 2008
- PAŞAYEV, S. Pirsultanı, S., *Kazakistan Folkrunda Çalgı Aletleri ve Saz Havaları*, (Çev. Şahin Köktürk), Milli Folklor Dergisi, II, 12

GAZETELER

- UTEPOV, K. T., Sotsialistiçeskaya Veçernyaya Gazeta, Alma-Ata Gazetesi, No 14 (206), 17 Yanvarya, 1937 g.

KATALOGLAR

- QAZAQ Kitaptarı Jiyintıq Katalog 1807-1917, Sirek Kesdesetin Kitaptar Men Qoljazbalar Bölimi 1. tom, Jazuşı, Almatı, 1992
- QAZAQ Kitaptarı Jiyintıq Katalog 1806–1917, Sirek Kezdesetin Kitaptar Men Qoljazbalar Bölimi, Qazaqstan Respublikasının Ulttıq Kitaphanası, Almatı, 1998
- QAZAQ, Avız Èdebiyetiniñ Bibliyografiyalıq Körsetkişi (Bibliyografiçeskiy Ukazatel Ustnogo Narodnogo Tvorçestva), (Qazaqstan Respublikasının Gılım Ministirligi–Gılım Akademiyası, M. O. Èvezov Atındağı Èdebiyet Jene Öner İnstitutı), Gılım, Almatı, 1998
- SUBHANBERDİNA., D. S. Seyfullina, Qazaq Kitabının Şejiresi 1807–1917, Bibliyografiyalıq Körsetkiş, Ravuan, Almatı, 1996

KİTAPLAR

- AGÂH, Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, 1984, İstanbul (4. Baskı)
- AZADE, Rüstem, Azerbaycan Epik Şiirinin İnkişaf Yolları (XII-XIII. Asırlar) 1975, Bakû: Elim Neşriyatı
- ATSIZ, Nihal, Türk Edebiyat Tarihi, İstanbul, 1943
- ARTUN, Erman, Adana Halk Kültürü Araştırmaları I, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Altın Koza Yayınları: 11., 2000

- ARTUN, Erman, Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Adana: Akçağ Yayınları: 373,
Kaynak Eserler: 104, 2001
- ALTAY Hanife, Anayurttan Anadolu'ya, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları:354,
Yayımlar Dairesi Başkanlığı, Türk Edebiyatı Dizisi: 2., 1998
- ANADOL, Cemal, Türk Tarihi–Orta Asya Türk Devletleri Tarihi, İstanbul: Kemer
Yayımları: Nü: 82., 1996
- ARIKAN Metin, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Kazak Jırav ve Akınları, Elik
Yayımları, İzmir, 2010
- BERDİBAYEV, Rahmankul, Erteğiden Epos El Kazınası, 1995, Almatı: Ravuan
Baspası
- BERDİBAYEV, Rahmankul, Türk–Moğol Halıktarı Eposındağı Ortak Jeliler, Kazak
Folklorınıñ Tipologiyası, Almatı, 1981
- BORATAV, Pertev Nailî, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, 1988. İstanbul: Gerçek
Yayınevi, 100 Soruda Dizisi: 13, İstanbul, 1988
- BORATAV, Pertev Nailî, Folklor ve Edebiyat (Cilt II) 1982, İstanbul: Adam Yayınları
- BORATAV, Pertev Nailî, Türk Halk Bilimi 100 soruda Türk Folkloru (İnanışlar. Töre
ve Törenler–Oyunlar) 1984 Ankara: Gerçek Yayınevi. 100 Soruda Dizisi.
- BORATAV, Pertev Nailî, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, 1988, İstanbul: Adam
Yayımları'nda 1. basım (1946)
- BANARLI Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, 1971, İstanbul, Milli Eğitim
Basımevi, Cilt I
- CANİP Ali Yöntem, Epope (Epopée) Edebî Nevilerle Mesleklere Dair Malumat, 1930.
İstanbul: Devlet Matbaası
- ÇAY, Abdülhalûk, Türk Ergenekon Bayramı, Nevruz, Ankara: Türk Kültürünü
Araştırma Enstitüsü Yayınları: 8, Seri IV, Sayı: A, 24.,1988
- ÇINAR, Ali Abbas, Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerinde Araştırma ve İncelemeler,
Muğla: Muğla Üniversitesi Matbaası, 1996
- ÇINAR, Ali Abbas, Türklerde At ve Atçılık, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM
Yayımları: 192, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi: 18., 1993
- ÇOBANOĞLU, Özkul, Âşık Tarzı Halk Kültür Geleneği ve Destan Türü, Ankara:
Akçağ Yayınları: 491. Folkloristik Dizisi: 6., 2000

- ÇOBANOĞLU, Özkul, Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Ankara: Akçağ Yayınları: 490. Folkloristik Dizisi: 5., 2003
- ÇOBANOĞLU Özkul, Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş, 1999, Ankara, Akçağ Yayınları: 300, Folkloristik Dizisi I
- ÇINAR Ali Abbas, Türklerde At ve Atçılık, Kültür Bakanlığı, Hagem Yayınları: 192 Gelenek ve Görenek Dizisi: 18, Ankara, 1993
- DEFNE, Zeki Ömer, Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebî Sanatlar Bakımından Bir Araştırma, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 548., 1988
- DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara: TDK Yayınları, Sevinç Basımevi. 1989.
- DÜYSENBAYEV, Kazak Edebiyetinin Tarihi, I. Cilt, I. Kitap, Almatı, 1960
- EKER, Gülin Ögüt–M. Öcal OĞUZ–Nebi ÖZDEMİR, Dünya Halkbilimi Çalışmaları, Ankara: Millî Folklor Yayınları: 16., 2003
- EKER, Gülin Ögüt–Metin EKİCİ–M. Öcal OĞUZ–Nebi ÖZDEMİR, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Ankara: Millî Folklor Yayınları: 17., 2003
- ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 365, Kültür Eserleri Dizisi: 52., 1986
- ELÇİN, Şükrü, “Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu”, Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları I, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 905, Kültür Eserleri Dizisi: 120., 1988
- ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatı Araştırmaları I, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 905, Kültür Eserleri Dizisi: 120., 1988
- ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatı Araştırmaları II, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:1004, Kültür Eserleri Dizisi: 120., 1988
- ELİADE, Mircea, Mitlerin Özellikleri (Fransızcadan çev: Sema Rıfat), İstanbul: Simavi Yayınları Deneme İnceleme Dizisi: 13., 1933
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, Alaadin M. ALİYEV, A. SAYKULAV, C. M. ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı I (Giriş – Metin – Faksimile), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 169., 1994

- ERGUN, Metin, Kopuz Sarını, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2860,
Yayımlar Dairesi Başkanlığı, Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi: 76., 2002
- EVLİYAOĞLU, Sait-Şerif BAYKURT, Türk Halk Bilimi, Ankara: Ofset
Reprodüksiyon Matbaacılık, 1987
- GÜRÜN Kâmuran, Türkler ve Türk Devletleri Tarihî, Bilgi Yayınları, Özel Dizi: 20,
Ankara, 1984
- GÖKALP, Ziya, “Eski Türklerde İçtimaî Teşkilat” Milli Tetabular Mecmuası, s: 3.
- GÖKALP Ziya, Türk Medeniyet Tarihî, cilt 1, (İslamiyet’ten Önce Türk Medeniyeti),
Türk Kültürü Yayını: 5 (Haz. Fikret Şahoğlu), İstanbul, 1974
- GÖKALP, Ziya, Türk Medeniyeti Tarihi I, Cilt: I (İslâmiyet’ten Evvel Türk
Medeniyeti), İstanbul: Türk Kültür Yayını: 5 (Haz: Fikret Şahoğlu), 1974
- GÖKALP, Ziya, Türk Medeniyeti Tarihi II, Cilt: II, İslâmiyet’ten Evvel Türk Devleti,
İstanbul: Türk Kültür Yayını: 5–13 (Haz. Fikret Şahoğlu), 1974
- GÜNAY, Umay, Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil
ve Tarih Yüksek Kurumu–Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 16., 1986
- ĞABDULLİN, Malik–T. SIDIKOV, Kazak Halkının Batırlık Jırı, Almatı, 1972
- İNAYET Alimcan, Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz,
Jelmoguz, İstanbul Bilge Kültür Sanat Kenti, 2010
- HAYIT, Baymırza, Türkistan Rusya ile Çin Arasında, Ankara: Otağ Yayınları: 20 Esir
Türk İlleri Serisi: 2 (Bu kitap 1976 yılında, Türk Dik Kurumu tarafından
“Türkistan Devletlerinin Millî Mücadele Tarihi” adıyla ikinci defa
bastırılmıştır), 1975
- İBRAYEV, Şakir, Destanın Yapısı, Kazak Destanlarında İnsan, Zaman, Mekân
(Türkiye Türkçesine Aktaran: Ali Abbas Çınar), Ankara: Atatürk Yüksek
Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. VII. Seri, No: 24 TDK No:
160., 1998
- İBRAYEV, Şakir, Epos Âlemi, Almatı: Gılım Baspası, 1993
- İNAN, Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih
Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınlanan VII. Dizi – Sa. 51 a., 1987
- İNAN, Abdülkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara TTK Yayınlarından VII. Seri,
no: 24 TTK Basımevi, 1954

- İNAN Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler, 1987, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, XVII Dizi, Sa 51a
- JİRMUNSKİY, V. M., Narodny Geroičeskiy Epos. Sravnitelno–İstoričeskiy Oçerki, Leningrad–Moskva, 1962
- KÖKSAL Hasan, Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı, 1985, İstanbul, Üç Dal Neşriyat, Tasvir Matbaası
- KAPLAN Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, 3. Tip Tahlilleri, 1985, İstanbul, Dergâh Yayınları: 21 / 3, Türk Edebiyat-İnceleme: 3 / 3
- KASKABASOV Seyit, Kazaktıñ Halıq Prozası, Gılım Baspası, Almatı, 1986
- KAZAK Halk Edebiyatı (köp tomдық), Batırlar Jırı, 3. tom, Jazuşı, Almatı, 1987
- KAFESOĞLU, İbrahim, Türk Millî Kültürü, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1986
- KALAFAT, Yaşar, Avrasya Türk Halk Sufizmi I (Kırgızistan–Özbekistan–Türkmenistan), Ankara. Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı (TÜDEV), 1997
- KALAFAT, Yaşar, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 112, Seri: 1, s: A 17., 1990
- KALAFAT, Yaşar, Güney Kafkasya, Sosyal Antropoloji Antropoloji Araştırmaları, Kuzey Azerbaycan–Gürcistan–Nahçıvan Gezi Notları ve Türk Halk İnançları, Ankara: Avrasya–Bir Vakfı, ASAM Yayınları: 17., Kafkasya Araştırmaları Dizisi: 3. 2000.
- KALAFAT, Yaşar, Türk Dünyası Halk İnançları Teori ve Metot, Trabzon: Türk Ocakları Trabzon Şubesi Yayınları: 12., 2001
- KAVGAR, Cahit–Mehmet YARDIMCI, (yayıma hazırlayanlar) Efsanelerimiz Malatya: İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması, İnönü Üniversitesi Basımevi, 1900
- KAYA, Doğan, Anonim Halk Şiiri, Ankara: Akçağ Yayınları: 294, Kaynak Eserler: 77., 1999
- KAZBEKOV, M., Navruz Cangırgan Salt–Destüreri men Edet–Ğurıptarı, Almatı: Anatili, 1994
- KENCE AHMETULI, Seyit, Kazaktın Salt – Destürleri Men Edet Ğurıptarı, (Ata Murañ: Asıl Kazman), Alman: Ana Tili, 1994

- KOÑIRATBAYEV, A., Epos jane Onıñ Aytuvşıları, Almatı, 1975
- KOÑIRATBAYEV, A., Kazak Folklorınıñ Tarihi, Almatı, 1991
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, Edebiyat Araştırmaları I, İstanbul: Ötüken Yayınları: 186, Kültür Serisi: 52., 1989
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, Edebiyat Araştırmaları II, İstanbul: Ötüken Yayınları: 200, Kültür Serisi: 53., 1989
- KÖSE Nerin, Araştırmalar III, 1988. Ankara: Millî Folklor Yayınları: 11, Halk Edebiyatı Dizisi: 7.
- KÖSE Nerin, Kazakların Gelenek ve Görenekleriyle İnanç ve Pratikleri (Ata Mirasın–Gerçek Hazinen), Ankara: Millî Folklor Yayınları: 14, Folklor Dizisi: 4, 2001
- KÖSE Nerin, Kazak Düğünü, Ankara: Millî Folklor Yayınları: 13, Folklor Dizisi: 3., 2000
- KÖSE Nerin, Ak Möör Destanı, İnceleme–Metin, Ankara, 2004
- KURAT, Akdes Nimet, Rusya Tarihi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII. Dizi, Sayı 17, TTK Basımevi, 1999
- KAFESOĞLU İbrahim, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986
- MASKALİ, Emine Gürsoy, Altay Destanı–Maaday Kara, İstanbul: Kazım Taşkent Klâsik Yapıtlar Dizisi: 28., 1998
- MUHAMMEDOV Jar Muhametrahim, Köneniñ Közi, (XI-XVIII Ğasırlardağı Qazaq Edebiyeti), Almatı, 1996
- OĞUZ, M. Öcal, Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam, Ankara: Akçağ Yayınları: 359, Kaynak Eserleri: 102., 2001
- REİCHL Karl, Türk Boylarının Destanları, (Çev: Metin Ekici), 2002, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. T. D. K. Yayınları: 805
- SAKAOĞLU, Saim, Dede Korkut Kitabı İncelemeler–Derlemeler–Aktarmalar I, Aktarmalar, Konya. Selçuk Üniversitesi–Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları Nu: 002, Fen–Edebiyat Fakültesi Yayınları Nu: 21., 1998
- SAKAOĞLU, Saim, Masal Araştırmaları, Ankara: Akçağ Yayınları: 272, Kaynak Eserler: 65., 1999

- SARAY, Mehmet, Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV. Dizi–Sa. 21., 1996
- SEHEND, Bulud Karaçorlu, Dedem Qurqud’un Dilinden–Qardaş Andı I (Haz: Dursun Yıldırım), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 813 / 3., 2002
- SEHEND, Bulud Karaçorlu, Dedem Qurqud’un Dilinden – Qardaş Andı II (Haz: Dursun Yıldırım), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 813 / 4., 2002
- SEHEND, Bulud Karaçorlu, Dedem Qurqud’un Dilinden–Sazının Sözü I (Haz: Dursun Yıldırım), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 813 / 2., 2002
- TOGAN, A. Zeki Velidî, Bugünkü Türk İli (Türkistan) ve Yakın Tarihi, Cilt 1., Batı ve Kuzey Türkistan, Türkîli (Türkistan)-Bilik N. 2, İstanbul, 1947
- TİMURTAŞ, Faruk, “Türk Destanları”, “Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaası, Ankara, S: 3, s. 577 (1 no’lu dipnot), 1969
- TOGAN, Zeki Velidi II, Oğuz Destanı–Reşededdin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1972
- YARDIMCI, Mehmet, Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri, Ankara: Ürün Yayınları, 2002
- YARDIMCI, Mehmet, Destanlar, İzmir: Ürün Yayınları–Kanyılmaz Matbaası, 1999

MAKALELER

- BULUÇ, Sadettin, *Şamanizm*, İstanbul: Türk Amaç s: 1–8., 1942
- DORSON, R. M., *Günümüz Folklor Kuramları*, (Çev: Nermin Ulutaş), İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 29., 1984
- ELÇİN Şükrü, *Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu*, Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları I, 1988, Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları: 365, Kültür Eserleri Dizisi 92
- GÜNAY, Umay, *Manas Destanı’ndaki Kadın Adları ile İlgili Bir Deneme*, Ankara: Folkloristik Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, ss: 49–61., 1998

- KALAFAT, Yaşar, *Türkmeneli / Erbil ve Halk Sufizmi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları s: 107. ss: 9–61., 1997
- KALAFAT, Yaşar, *Uluslararası Türk Medeniyet Kongresi ve Kazakistan Gezi Notları ile Baskılı–Halk İnançları 2000*, Türk Dünyası Araştırmaları s: 128, ss: 199–204.
- RADLOV, Vasiliy Vasilyeviç, *1862 Cıldağı Sayakattın Kündölügünön, Sibirden* (Çev: Pamirbek Kazıbayev) Kırgızdar 2, Sancıra–Tarih–Murassalt, Bişkek–Kırgızistan, ss: 310–327., 1993
- TOGAN, Zeki Velidi, *Türk Destanı'nın Tasnifi*, Atsız Mecmua I, ss. 4–5 (15 Mayıs 1931)
- TİMURTAŞ Faruk, *Türk Destanları*, Ankara, 1969, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ay Yıldızı Matbaası, S. 3
- TÜRKMEN Fikret, *Manas Destanı ve Anadolu Halk Hikâyeleri*, Manas 1000 Bişkek Bültenleri, Ankara, 1995

SÖZLÜKLER

- AHMEDOV Zeki, *Édebiyet Tanuv Terminderiniñ Sözdigi*, Almatı, 1996
- GÖKLENER, Karşılaştırmaları Türk Lehçeleri Sözlüğü (2. Cilt), Ankara: Kültür Bakanlığı:1371, Kaynak Eserleri Dizisi: 54 Başbakanlık Basımevi, 1993
- KAZAK Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, (Kazakça-Türkçe Sözdik), Akçağ Yayınları, Ankara, 2003
- SAMİ Şemsettin, *Kâmus-ı Türkî*, 1317. İstanbul, Der-Sa'âdet, İkdâm Matbaası
- VEFİK Ahmet Paşa, *Lehçe-i Osmanî* (Az: Recep Toparlı), 200, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, T. D. K. Yayınları, 743. Türkiye Türkçesi Sözlükleri Projesi: 1, Eski Sözlükler Dizisi 3, s. 589
- YAYIN Nerin, *Kırgız Epik Terimler Sözlüğü I*, Ege Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi No: 149, İzmir, 2008

TEZLER

ARIKAN Metin, Kazak Sözlü Geleneğinde Arkaik Destanların Tipolojik Özellikleri,
Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü, İzmir, 2003
(yayımlanmamış doktora tezi)

ARIKAN Metin, “Köroğlu’nun Kazak Varyantları”, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Araştırma Enstitüsü, İzmir, 1999 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi)

ŞİŞMAN Bekir, Kazakistanda Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde
Köroğlu Destanı, Ankara, 1998 (yayımlanmamış doktora tezi)

ÖZGEÇMİŞ

Flora Panayeva, 01. 06. 1977’de, Kazakistan’ın Çimkent vilâyeti, Tülkubas bölgesine bağlı olan Vannovka ilçesinde doğdu. 1983-1993 yılları içinde kayıt olduğu Arkadiy Petroviç Gaydara adlı Rus okulunda ilköğretim eğitimini bitirdi. Lise eğitimini ise aynı yıl içinde Çimkent şehrinde kazandığı Kazak-Türk Koleji’nde devam etti ve 1997’de buradan mezun oldu. 1997’de tamamlamış olduğu lise eğitiminden hemen sonra üniversite sınavına başvurdu ve Çimkent şehri, Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Kazak–Türk Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Tercümanlık Bölümü’nü kazandı.

Üniversiteden 2001 yılında başarıyla mezun oldu. Mezun olduğu yıl içerisinde Kentav şehri, Kentav Üniversitesi, Ekoloji Fakültesi’nde 2002 yılına kadar Türkçe okutman olarak çalıştı. 2003-2004 yılları arasında Çimkent şehri, Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi, Filoloji Fakültesi’nde Türkçe okutman olarak çalıştı. Daha sonra Türkiye’ye gelerek 2007-2008 yılları içinde TÖMER’de Türkçe hazırlık aşamasını bitirdi. Aynı yıl içinde Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans eğitimine başladı.

Evli ve iki çocuk annesidir.

ÖZET

Yér Tarğın, Kazak Türklerinin XVI–XIX yüzyıllar arasındaki tarihinden çeşitli dönemleri içine alan bir destan olarak karşımıza çıkmaktadır. Temelde Nogayların, Kalmuk ve Rus saldırıları karşısında Kırım tarafına geçerek Kazak hanlarına tâbi olmalarını anlatan bu destanın, coğrafyası da buna uygun olup, olaylar Çin, Kırım, Güney Rusya, Tataristan ve Kırgızistan topraklarında geçmektedir.

Destanın asıl kahramanı Yér Tarğın Nogay hanlarından İştirek Beg'in oğlu Teñgri Kul Mırza'dır.

Bir anlamda Yér Tarğın bazı araştırmacıların da belirttiği üzere tarih yönü ağır basan, “tarihî roman” diye de adlandırılan destanlara güzel bir örnek oluşturmaktadır.

ABSTRACT

Yér Tarğın has been raised as an epic which belongs to Kazhak Turks covering the periods between 16th and 19th centuries. The main theme of this epic is about the Noghai's taking part in the favour of Crimea againsts Kalmuk and Russian attacks. The geography of the events were also suitable for this change and the events took part in China, Crimea, Southern Russia, Tatarstan and Kırghızistan.

The protagonist of this epic is Tengri Kul Mirza who is the son of İstirek Beg of Yér Tarğın Nogay Khanate.

In this sense, as some of the reasearchers also comments; Yér Tarğın is a "historical novel" in which historical events are intense. This epic is a typical example which can also be considered as a historical novel.